

T.C.
Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı
Arap Dili ve Belagatı Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

KUR'AN'DA KADINLAR VE ERKEKLER

Bayram DENİZ
Iğdır 2019

T.C.
İğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı
Arap Dili ve Belagatı Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

KUR'AN'DA KADINLAR VE ERKEKLER

Hazırlayan:
Bayram DENİZ

Danışman:
Doç. Dr. Osman BAYRAKTUTAN

İğdır 2019

TAAHHÜTNAME

(Bilimsel Etiğe Uygunluk Metni)

Sosyal Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğüne

Iğdır Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum “**KUR’AN’DA KADINLAR VE ERKEKLER**” adlı çalışmanın kendi çalışma ve gayretim sonucunda meydana geldiğini, alıntılara kaynak gösterdiğimi ve yürürlükteki tez yazım kılavuzuna uygun olarak hazırladığımı taahhüt eder, bu çalışmamın kağıt ve elektronik kopyalarının Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirtilen koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım. Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri doğrultusunda gereğinin yapılmasını arz ederim.

Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

Tezimin tamamının veya uygun görülen kısımlarının erişime açılması tamamen Sosyal Bilimler Enstitüsünün takdirindedir.

Tezim sadece Iğdır Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.

Tezimin ... yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

26/11/2019
Bayram DENİZ

KABUL VE ONAY

Bayram DENİZ tarafından hazırlanan **KUR'ÂN'DA KADINLAR VE ERKEKLER** adlı çalışma, **26.11.2019** tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda jürimiz tarafından **TEMEL İSLAM BİLİMLERİ** Anabilim Dalı, **ARAP DİLİ VE BELAGATI** Bilim Dalında **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak **oybirliği** ile kabul edilmiştir.

(İmza)

Doç. Dr. Mehmet Salih GECİT

Üye

(İmza)

Dr. Öğr. Üye. Mehmet Emin YURT

Üye

(İmza)

Doç. Dr. Osman BAYRAKTUTAN

Danışman (Başkan)

ÖZET

Bazı eleştirmenler, İslam'ın Kadına haklarını yeterince vermediğini ve onu ezildiğini iddia etmektedirler. Hâlbuki kadın konusunu sağlıklı bir şekilde değerlendirmek için Kur'an'daki kadın tipiyle tarih boyunca var olan kadın tipini birbirinden ayırmak gerekir. Kadın konusuna eleştiri getirenler, İslam dininin temel kaynakları olan "Kur'an" ve "Hadis" kitaplarındaki kadınlarla ilgili hükümleri değerlendirip tarihsel süreçte kadının içinde bulunduğu hukuki, sosyo-ekonomik ve politik konumunu eleştirmektedirler.

Kur'an'da kadın sorunu olduğunu iddia edenler kadın ve erkeğin her konuda "eşit" olması gerektiğini düşünmektedirler. Hâlbuki Kur'an'a göre insan cinsi olarak kadın ve erkek eşittirler, fakat kadının kendine has biyolojik, fizyolojik ve psikolojik özellikleri ile erkek cinsinden ayrılır. Yüce Allah, kadın veya erkekten birini, diğerinden üstün tutmak yerine birbirinin tamamlayıcısı olduğunu beyan etmekte ve insanların değerlerinin takvadaki üstünlüklerinde olduğu gerçeğini vurgulamaktadır.

Garaudy'nin dediği gibi "erkek hâkimiyetine dayalı altı bin yıllık ataerkil toplum yapısından bu yana insanlık kadın boyutu yönünden kötürümdür." Bu süreç içerisinde peygamberlerin yaptıkları olumlu katkılar, erkeklerin "güçlü" oluşları nedeniyle kısa sürede yok edilmiştir. Bu kanaatimiz büyük ölçüde son Peygamber'den sonrası süre için de geçerlidir. Bu sürecin Kur'an'ın kadına verdiği ahlakî -toplumsal konum açısından bilimsel bir kritiğini yapmak ayrı ve büyük bir sorumluluktur. Fakat kadın sorununun İslam'ın (Kur'an ve sahih sünnet) "yumuşak karnı" olmaktan çıkarılıp "mefahir kaynağı" haline getirilmek isteniyorsa, temel metinlerdeki (Kur'an, Hadis) kadın-erkek ilişkileri üzerine söylenenleri, tarihsel bağlamında, cinslerine eşitliği kadar farklılığı, cinslerin fonksiyonel bütünleyiciliği ve nihayet Arap dilinin erkeksi yapısı göz önünde bulundurularak anlamaya çalışmalıdır.

Anahtar Kelimeler: *Kur'an, Erkek, Kadın.*

ABSTRACT

Some critics of İslam and does not enough rights to the woman claimed that crush him. Whereas a woman brought up in a healthy way with women in the Quran to evaluate type throughout history should distinguish between the type of existing women. See criticism of İslam, which brought women the basic sources is "the Koran" and "Hadith" books about women evaluate historical process woman resides in the provisions of the legal, socio-economic and political position they eleştirmektedir .

Those who argue that the issue of women in the Quran men and women should be "equal" about everything. Whereas according to the Qur'an as a genus of people men and women are equal, but the woman has its own biological, physiological and psychological characteristics in men. Almighty God, man or woman, one of the other is the complement each other instead of gloriously acknowledge the superiority of people and values emphasize the fact that Taqwa.

Garaudy has said "based on six-thousand-year-old male domination since the patriarchal social structure in terms of the size of the human woman paralytic." In the process, they make the positive contributions of the prophets, men are "strong" due to occur as soon as possible. This is our opinion, to a large extent this also applies to long after the last Prophet. This process gave the woman the Qur'an in terms of moral-social location to make a separate scientific manual and a big responsibility. But the problem of women of İslam (Quran and authentic Sunnah) "soft spot" offloaded "mefahir source" being serialized is desired, the basic texts (Qur'an, Hadith) what has been said about the relationship between men and women, in the historical context, to the difference, as equality of functional integrative and finally the Arabic language to the structure must be running lamayai ian deference.

Key words: Qur'an , Man, Woman.

ÖNSÖZ

Günümüzde İslam ile ilgili konular, sadece İslam âleminde değil, tüm dünyada yoğun olarak tartışılmaktadır. Küreselleşme sürecinin yaşandığı çağımızda, dinlerle ilgili sıcak tartışmaların merkezinde olan dinin ise İslam olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Bu tartışmalarda bilhassa bazı konular ön plana çıkmaktadır: İslam'ın kişisel özgürlüklere, bilime ve sanata bakış açısının ne olduğu bunlar arasındadır. Bu tezin konusu olan “Kur'an'da kadınlar ve erkekler” de İslam ile ilgili en çok tartışılan başlıklardan birisidir. Bu tezi yazmaktaki amacımız İslam dünyasındaki kadının yeriyle ilgili sosyolojik analizler yapmak veya bir tarih kitabı gibi kadının yerinin tarihsel süreçteki değişimini aktarmak değil. Tezdeki odak noktamızın İslam dini açısından kadının yerinin ne olduğunu belirlemek, kadınlarla ilgili “İslam” adına yapılan izahların hangisinin doğru hangisinin yanlış olduğunu saptamak, hangisinin din hangisinin gelenek olduğunu açığa çıkarmak ve bunları yaparken de kendi savunduklarımızın gerekçelerini ve yanlışların kaynaklarını göstermek olduğunu belirtmek isteriz. Bu tezde cevabını bulabileceğiniz bazı sorular şunlardır: Kadınların kocalarına itaatleri dini bir vazife midir? İki kadının şahitliği bir erkeğin şahitliğine mi eşittir? Kadının mirastan payı nedir? .

Çalışmamız bir giriş, üç bölüm ve bir sonuçtan oluşmaktadır. Birinci bölümde Kur'an'da kadın ve Kur'an'da kadının konumu ikinci bölümde eş ve anne olarak kadın üçüncü bölümde ise Kur'an'da erkek konusunu ele aldık.

Bu çalışmamda tezi okumalarıyla ve tahkikleriyle bana yardımcı olan başta değerli danışman hocam Doç. Dr. Osman BAYRAKTUTAN'a ve bana her türlü desteği veren arkadaşlarıma ve değerli eşime teşekkür etmeyi bir borç biliyorum.

Bayram DENİZ
İğdır 2019

İÇİNDEKİLER

TAAHHÜTNAME	
KABUL VE ONAY	
ÖZET	I
ABSTRACT	II
ÖNSÖZ	III
İÇİNDEKİLER	IV
KISALTMALAR	VI
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	3
1.KADININ YARATILIŞI	3
1.1.Kur’ân’da Kadın	3
1.1.2. Kadının Biyolojik ve Fizyolojik Yapısı	6
1.1.3. Semavi Dinlere Göre Kadının Yaratılışı.....	10
1.1.4. Kur’ân’a Göre Kadının Yaratılışı	11
1.2. KUR’ÂN’DA KADININ KONUMU	17
1.2.1. Kadın – Erkek	21
1.2.2. Kadının Şahitliği	28
1.2.3. Miras Hakkı	38
1.2.4. Mehir Hakkı	42
1.2.5. Kadının Eğitim ve Öğretimi.....	44
1.2.6. Anne – Babaya Hürmet ve İyilik	48
1.2.7. Kur’an’da Örnek Olarak Gösterilen Kadınlar.....	55
İKİNCİ BÖLÜM	57
2. EŞ VE ANNE OLARAK KADIN	57
2.1. Annenin Biyolojik ve Psikolojik Yapısı	57
2. 1. 1.Kadınların Dine Yatkın Oluşu	59
2.1.2. Annenin Eş Olarak Hakları	60
2.1.3. Kadının Kocasına Karşı Hakları ve Görevleri	64
2.2. ANNELİK GÖREVİ	67
2.2.1.HAMİLELİK VE DOĞUM	70
2.2.2. EMZİRMENİN ANNE VE ÇOCUK AÇISINDAN ÖNEMİ	71

2.2.3. ANNENİN ÇOCUK YETİŞTİRMEDEKİ ROLÜ	74
2.2.4. ÇOCUK - ANNE İLİŞKİSİ	76
2.2.5. ÇALIŞMA HAYATINDA KADININ ROLÜ.....	79
2.2.6. ÇALIŞAN ANNE VE ÇOCUKLARIN İLİŞKİSİ	83
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	85
3. KUR'ÂN'DA ERKEK	85
3.1. KUR'ÂN PENCERESİNDEN AİLEDE ERKEĞİN KONUMU	85
3.2. EVİN REİSLİĞİ	91
3.2.1. Aile Reisinin Erkek Olması ve Kadının Kocasına İtaat Mecburiyeti	91
3.3. ERKEĞİN ÜSTÜNLÜĞÜ	94
3.4. ŞAHİTLİKTE İKİ KADIN BİR ERKEK.....	95
3.5. ERKEKLERİN KADINLAR ÜZERİNDE İDARECİ OLUŞU.....	97
SONUÇ.....	101
KAYNAKÇA	103

KISALTMALAR

<i>age.</i>	Adı geçen eser
<i>a.s.</i>	Aleyhisselâm
<i>bk.</i>	Bakınız
<i>c.</i>	Cilt
<i>d.</i>	Doğum, doğumu
<i>DİA</i>	Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
<i>Ens.</i>	Enstitü
<i>h.</i>	Hicri
<i>haz.</i>	Hazırlayan
<i>Hz.</i>	Hazreti
<i>Ktp.</i>	Kütüphane, kütüphanesi
<i>m.</i>	Miladi
<i>md.</i>	Madde
<i>nr.</i>	Numara
<i>nşr.</i>	Neşreden (Tahkik eden)
<i>ö.</i>	Ölümü, ölüm tarihi
<i>s.</i>	Sayfa
<i>s.a.v</i>	Sallallâhü Aleyhi ve Sellem
<i>SBE</i>	Sosyal Bilimler Enstitüsü
<i>sy.</i>	Sayı
<i>Tahk.</i>	Tahkik
<i>TDVY</i>	Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları
<i>trc.</i>	Tercüme, tercüme eden
<i>tsz.</i>	Tarihsiz
<i>vb.</i>	Ve benzeri
<i>vs.</i>	Vesaire
<i>y.</i>	Yıl
<i>Y.L.</i>	Yüksek Lisans

GİRİŞ

Gerek Batıda gerekse son yıllarda ülkemizde İslam'ın aleyhinde yazı yazan ve konuşanlar saldırı konusu olarak genellikle İslam'ın "yumuşak karnı" olarak da malzeme olarak ya bu dinin temel kaynakları olarak gördükleri "Kadın" sorununu seçmektedirler. Saldırılarda malzeme olarak ya bu dinin temel kaynakları olarak kabul edilen "Kur'an" ve "Hadis" kitaplarındaki kadınlarla ilgili hüküm ve haberleri değerlendirmektedirler, ya da İslam dünyasında tarihte ve günümüzde kadının içinde bulunduğu hukukî, ekonomik ve politik konumunu eleştirmektedirler.

İslâm'ın temel kaynaklarında veya tarihi süreç içinde kadın sorunu eleştirilirken, değer ölçüsü olarak, kadın ve erkeğin her sahada "eşit" olması gerektiği fikri temel alınmaktadır. Bilindiği gibi, bir hukuk ve politika deyimini olarak "eşitlik" fikri veya ideali, Rönesans ve Reformdan sonra batıda gelişmeye başlamış, Fransız ihtilalında ise bayraklaşmış veya slogan haline gelmiştir. Genel olarak her sahada olduğu gibi kadın-erkek ilişkilerinde de kânun önünde tam kanunî eşitliği savunanlar, eşitliğin adaleti temin ettiği inancındadırlar. Bu inancın temelinde ise kadın ve erkeğin antropolojik doğalarının eşit olarak gerçekleştiği fikri yatmaktadır.

İslâm da kadın sorununa dönecek olursak, kanaatimizce sorunun üç ayrı temeli ayrı ayrı ele alınıp değerlendirilmelidir: Kur'an'da kadın, Hadis'te kadın, İslam tarihinde kadın. Çünkü üçünde de ortak kesişim alanı olsa bile epeyce de farklı alanları vardır.

İslam'da kadının mükemmel ve diğer sistemlerde olmayan bir konumu vardır. Kur'an'ı Kerim'de bir sureye 'Nisâ' (kadınlar) adı verilmiş, daha önce hiçbir toplumda bulunmayan pek çok hak kadına tanınmıştır. Ancak insanların geleneklerinden, örf ve âdetlerinden, kültürlerinden, algı kalıplarındaki yanlış anlayışlardan kaynaklanan kadın hakları ihlali söz konusudur. Bunu da İslam'a mal etmek yanlıştır. Günümüz modern toplumları bile, bu konuda İslam'dan çok geri kalmışlardır. Modern toplumlarda kadın hak ve özgürlüklerini ele alırken kadını hep kadın platformunda değil, kadını erkek platformunda değerlendirmek, kadın için bir eşitlik veya adalet değil, eziyettir. Bundan dolayı kadının hak ve sorumlulukları bütünüyle erkeğinkinin aynısı değildir. Eğer aynı olsaydı, kadının erkeğin kopyası olması gerekirdi. Özgürlük adına kadının fabrikalarda yarı fiyatına çalıştırılması sekülerizmin modern dünyadaki yansımasıdır. Bu nedenle

herkesin görev alanını bilmesi için kadını kadın gibi, erkeği de erkek gibi ele almak lazım.

Bu çerçevede, birinci bölümde kadının yaratılışını, ikinci bölümde Kur'an'a göre kadının konumunu ve eş ve anne olarak kadının rolünü incelemeye çalışacağız. Üçüncü bölümde ise Kur'an'da erkek konusunu ortaya koymaya gayret göstereceğiz.

BİRİNCİ BÖLÜM

1.KADININ YARATILIŞI

1.1.Kur'ân'da Kadın

Kur'an-ı Kerim'de ve Hz. Muhammed'in (s.a.v) hayatında, kadın konusunda kendinden önceki dinlerden, ortaya çıktığı Arap toplumunun uygulamalarından ve diğer toplumların kadın algısından çok daha farklı bir kadın anlayışı olduğu görülür.

İslâm dininin ortaya çıktığı ilk günden beri kadın erkek arasında bir fark, bir sınıf sistemi görülmemektedir. *“Ey insanlar, biz sizi bir erkek ve bir dişiden yarattık, birbirinizi tanımanız için sizi milletlere ve kabilelere ayırdık. Allah katında en üstün olanınız, (günahlardan) en çok korununuzdur”*¹ ayetinde belirtildiği üzere İslâm'a göre fazilet erkek olmakla kazanılan bir durum değildir. Üstün olmanın tariki(yolu) Allah'a olan iman ve O'nun emir ve yasaklarına uymakla elde edilebilecek bir durumdur. Bu konuda Kur'an'a bakılacak olursa Hz.Meryem gibi fazilet kazanan kadınlardan söz edilmiştir. Ayrıca Kur'an'da “kadınlar” (Nisa) adını taşıyan bir sure mevcut iken “erkekler” isimli bir sure bulunmamaktadır.

Kur'an'ın elli sekizinci suresi olan Mücadele suresi, kadınların mağduriyetine sebep olan bir olaydan dolayı bir kadının Hz. Peygamber'e karşı verdiği mücadeleyi ve bu mücadelede elde ettiği başarıyı anlatan suredir. Bu sebeple Mücadele suresi adını almıştır.²

Kur'ân'da kadınlarla ilgili pek çok kavram kullanılmıştır. Biz, bu kavramları ve anlamlarını kısaca açıklamaya çalışacağız.

“Bu kavramlar arasında en önde geleni “ünsa” kelimesidir. “Temel cinsel kimlik türlerinden birisi olan “dişilik” Kur'an'da “el-ünsâ” sözcüğü ile ifade edilir. Bu kelime Kur'an'da bazen tek başına, bazen de “zeker” (erkek) sözcüğü ile yan yana geçer.”³

---

¹Hucurat, 49/13.

²Yunus Vehbi Yavuz, *Kur'an'da Kadının Hak ve Özgürlüğü*, Bayrak Yayınları, İstanbul 1999, 24.

³Bkz., Âl-i İmrân, 3/36,195; Nisâ 4/11,124,176; Nahl 16/97; Gâfir, 40/40; Hucurât 49/13; Necm, 53/21,45; Kiyâme 75,39; Leyl 92/3; Şûrâ 42/39,50.

Kur'an'da kadın veya dişi anlamına gelen "nisa, nisve, imrae ve ünsâ" kelimeleri türevleri ile birlikte seksen beş kez zikredilirken, erkek anlamına gelen "racul, zükur ve mer'ü" kelimeleri de türevleri ile birlikte -bir farkla- seksen altı defa zikredilmiştir.⁴

“Arapça’da ünsâ ve zeker kelimesinin kullanım yerinden hareketle dişi cinsin temel özellikleri hakkında fikir yürütebiliriz. Erkeğin fiziksel güçlülük sembolü olması karşısında kadın yine aynı şekilde bedensel zayıflık, süslü ve çekici olma özellikleriyle kendini gösterir. Ayrıca “verimlilik” anlamında ünsâ kelimesi dişi cinsin türün devamında oynadığı fiili rolü ve üstlendiği görevi açıklar. Arapça’da zeker ve ünsâ kelimeleri kadın ile erkek arasındaki fiziksel somut farklılıkları esas alır niteliktedir. Zeker kavramı, özellikle Kur’an’ın indiği Arap toplumunda fiziksel güç ve aktiviteye dayalı iş ve eylemlerin genellikle erkekler tarafından gerçekleştirildiğini, ünsâ kavramıyla nitelenen kadınları ise bu tür aktivitelerden uzak durduklarını gösterir.”⁵

Peygamber Efendimiz de kadınlara hak ettikleri değeri vermiş ve gerek sözleri gerekse fiilleri ile Müslümanları bu konuda uyarmış ve onlara örnek olmuştur. O, bir hadisinde “*Müminlerin iman bakımından en kâmilî, ahlakça engüzel olanlarıdır ve sizin iyileriniz kadınlarına karşı hayırlı olanlarıdır*”⁶ buyurarak bir Müslümanın eşine karşı davranışlarının hangi ölçüde olması gerektiğini belirlemiştir.

İslâm; en çok da kadınları ilgilendiren ve bir toplumdaki güven ortamının oluşturulmasında önem arzeden “evlenme, boşanma, mülk edinme, miras” gibi birçok konuda kadınların hakkının korunmasını amaçlamıştır ve bu konularda pek çok yeni hüküm getirmiştir. İslam’dan önceki dönemdeki, gerek Arap toplumuna gerekse diğer toplumlara bakıldığında kadın daima aşağılanan, hor görülen, insan olarak sahip olması gereken birçok haktan dahi mahrum bırakılan bir konumda iken İslam dini kadınlara o güne kadar dünyanın hiçbir yerinde sahip olmadıkları hakları getirmiştir. Birçok toplumda kadın aşağılanırken İslâm, kadını hak ve sorumluluk bakımından erkekle eşit tutmuştur.

⁴Abdulkadir Etöz, *İslam’da Kadının Değeri ve Psikolojisi*, (İslam’da Çocuk Terbiyesi ve Aile) Ensar Neşriyat, II, İstanbul 1996, 332.

⁵Abdurrahman Kasapoğlu, “*Kur’an’a Göre Çocuklar Arasında Cinsiyet Ayrımcılığı*”, İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 10:1 (2005), 76.

⁶Tirmizî, Ebu İsa Muhammed bin İsa, çev. Osman Zeki Molla mehmetoğlu, *Sünen-i Tirmizî*, İstanbul, t.y., II, Rada, 11.

Bu konuda “*Ey insanlar, sizi bir tek candan yaratan, ondan da eşini var eden ve ikisinden de birçok erkek ve kadın türeten Rabbinize karşı gelmekten sakının...*”⁷ ayeti bir delil oluşturmaktadır. Birçok toplumda kadın evlendikten sonra tamamen kocasının egemenliği altına girerek, ondan izinsiz hiçbir şey yapamazken İslam, kadına erkek karşısında eşit duruma çıkarmış⁸ ve kadına boşanma⁹, mal edinme, kendi malı üzerinde istediği gibi tasarrufta bulunma hakkını vermiştir. Kadın, İslam dini sayesinde, evlenirken söz sahibi olabilme hakkı, evliliğinde bir sorun olması durumunda eşini boşayabilme imkânı¹⁰ da elde etmiştir. Eşinin veya babasının vefatından sonra miras alabilmiş, sosyal hayatta söz sahibi olabilmıştır.

İslam’da kadın, hiçbir zaman erkekten aşağı bir varlık olarak görülmemiş, Kur’an-ı Kerim’de kadın da erkek de insan olarak Yüce Allah’a iman etmeye, Allah’ın emir ve yasaklarına uymaya tâbi tutulmuştur.

Allah, insanı kadın ve erkek olarak yaratmıştır. İlk insan Hz.Adem ve eşi Hz. Havva’dan itibaren insanoğlu birçok konuda yaratıcısının emirlerinin dışına çıkmış ve yaratılışına aykırı davranış ve düşünceler sergilemiştir. İnsanın hataya düşerek yaptığı yanlışlardan birisi de yine insan olarak yaratılmış olan kadın konusundaki yanlışlarıdır. Adeta bir yanlış akabinde diğer yanlışları da getirmiştir.

Kadını değersizleştirme düşüncesi sadece Hristiyan ve Yahudilerde değil; birçok toplumda önemli bir yer tutmuştur. Kadının, bazen sırf kadın olduğu için yaşaması uygun görülmezken; bazen de kadın, erkek egemenliği altında, insani birçok hakkı gasp edilerek yaşamıştır.

Kadına karşı takınılan bu tavrın, İslâm’ın gelmesiyle ne kadar yanlış olduğu ve Allah katında makbul olmadığı insanlığa ilan edilmiştir. “İlk olarak kız çocuklarını diri diri toprağa gömenler yerilerek, kötülenmiştir.”¹¹ “Sonrasında kadının insani anlamda erkekten farklı olmadığı,”¹² “Allah’ın emir ve yasaklarından hem kadınların hem de erkeklerin aynı şekilde sorumlu olduğu bildirilerek kadının,”¹³ kişilik haklarını geri kazanması sağlanmıştır. Bu hakların yanında birçok toplumda kadına verilmeyen haklar

---

⁷Nisâ, 4/1.

⁸Ali İmran, 3/195; Nisa, 4/1.

⁹Nisa, 4/128; Bakara, 2/229.

¹⁰Bakara, 2/229.

¹¹Nahl, 16/ 56-59.

¹²Nisa, 4/ 1.

¹³Ali İmran, 3/ 195.

İslâm'da kadınlara iade edilmiş ve kadınlar toplumun diğer yarısı olarak sahip olmaları gereken hakları yeniden elde etmişlerdir.

Kadına miras hakkının tanınmadığı, boşanmanın yine birçok toplumda erkeğe verildiği, kadınların mülkiyet edinemediği, ilim öğrenmekten uzak tutulduğu, çoğu zamanda bir eşya gibi görüldüğü İslâm öncesindeki kadın algısı üzerinde İslâm'ın gelmesiyle köklü bir değişim ve yapılanma meydana gelmiştir. Bu durumu özetleyen sözlerden birisi de Hz. Ömer'in "*Biz cahiliye döneminde kadınları bir şey saymazdık. İslâm gelip Allah onlardan bahsedince, onların da bizim üzerimizde hakları olduğunu gördük*"¹⁴ sözüdür. İslâm, kadına geçmişte elinden alınan insanî kişiliğini ve onurunu geri vermiştir.

. "*Ey insanlar, sizi bir erkek ve bir dişiden yarattık ve birbirinizi tanımanız için sizi milletlere ve kabilelere ayırdık. Allah katında en üstün olanınız takvaca üstün olanınızdır*"¹⁵ ayeti kadın ve erkek arasında beşeri olarak bir farkın olmadığını göstermektedir.

1.1.2. Kadının Biyolojik ve Fizyolojik Yapısı

Kadının ve erkeğin belirgin biyolojik ve fizyolojik farklılıkları, çocukluktan kendini gösterir ve ergenliğe doğru belirgin bir hal alır.

Kız çocuğunun anatomik ve fizyolojik olarak belirgin farklılaşması 10 yaşlarında başlar. Erkek çocuklarda iki yıl kadar önce başlar. Ergenliğin başlamasıyla belirginlik artar. Vücut hatlarının yuvarlaklaşması, göğüs kalça gelişimi kendine özgüdür. Ergenlik çağına girişte kızlar 10–20 cm, erkekler 30 cm birden uzarlar. Erişkin boy uzunluğunun % 25'i bu dönemde kazanılır. Kızlarda boyca uzama 8 cm / sene, erkeklerde boyca uzama 10 cm/senedir.. Kızların gelişimi erkeklere göre daha hızlıdır. Erkeklerde cilt altı yağ dokusu azalırken, kızlarda cilt altı yağ dokusu artar. Kas dokusu da erkeklerde artış gösterir. Vücudun ağırlık merkezinin kadınlarda aşağıda olması dengeli duruşu kolaylaştırırken, erkeklerde ağırlık merkezinin daha yukarıda olması atlamayı kolaylaştırır.¹⁶

¹⁴Buhari, Muhammed ibn İsmail, *Câmiu's-Sahih*, şerh: Bedrettin Ebi Muhammed Mahmud bin Ahmed el-Aynî, yy. 1972, Libas, 31.

¹⁵Hucurat, 49/13.

¹⁶Nevzat Tarhan, *Kadın Psikolojisi*, Nesil yayınları, İstanbul, 2005, 78-79.

“Kadınlarda daha küçük kalp ve daha küçük akciğer vardır. Daha küçük kalp ve akciğer demek, oksijen tüketiminin ve kullanımının daha düşük olması demektir. Sporda bilhassa dayanıklılık gerektiren spor dallarında kadınların başarısı, bunun için erkeklerden daha düşüktür.”¹⁷

"Kadınlarda vücutta ortalama dört litre kan varken, erkeklerde ortalama altı litre kan vardır. Bu durum, beyne, kaslara daha az oksijen taşınması anlamına gelir. Kadınların vücut ağırlıklarının % 25-35'i yağ iken, erkeklerin % 15-20'si yağdır. Yağ fazlalığı, su üzerinde durabilme, açlığa dayanma gibi avantajlar sağlar. Kadınların vücutları ve yağ dokuları daha elastikidir. Bu yüzden bale ve jimnastik gibi spor dallarında daha avantajlıdırlar. Kadınların daha az terlemesi de nemli ortamda avantaj sağlar."¹⁸

Biyolojik incelemelere göre, vücut şekli, dış görünüşü, organları, hatta dokulara varıncaya kadar, kadın her hususta erkekten ayrıdır. Çocuğun ana rahminde teşekkülü için gerekli olan cinsi birleşme halinde, kadın ve erkeğin bedeni yapısı birbirinden tamamen farklı bir gelişme kaydeder. Kadın vücudu, çocuk doğurmaya, yetiştirip geliştirmeye müsait bir ilerleme gösterir. İlk cinsiyet belirtilerinden itibaren, ergenlik çağına varıncaya kadar, bedeninin her bakımından ilerleme ve gelişmesi bu hususun tamamlanması içindir. İşte kadına, ilerdeki hayatının yolunu gösteren belli başlı işaretlerden birisi de budur.¹⁹

Yapılan birçok araştırmada kadının biyolojik yapısının, erkeğinkinden farklılık gösterdiğini ortaya koymaktadır. California (L.A) Üniversitesinden Prof. Richard Haier, zekâ ve öğrenme testlerinde eşit performans gösteren kadın ve erkeklerin beyinlerindeki gri ve ak madde dağılımının farklı olduğunu ortaya koymuştur. Araştırmasına göre "erkeklerin beynindeki gri maddenin kadınlarınkinden 10 kat fazla olduğunu, kadınlardaki beyaz maddenin ise erkeklerinkinin 6,5 misli olduğu" sonucuna varmıştır.²⁰

---

¹⁷Tarhan, *age.*, 78-79.

¹⁸Tarhan, *age.*, 78-79.

¹⁹Ebu'l A'la Mevdudi, *Hicap*, (Çev., Ali Genceli) İstanbul, 2003, 245.

²⁰Tarhan, *age.*, 78.

Gri madde beynin bilgi işlemlerini, beyaz madde bilgiler arası bağlantı kurulmasını sağlıyor. Erkekler derin ve matematiksel düşüncede daha başarılı iken, kadınlar duygusal, dil, tarih gibi beyin faaliyetlerinde daha başarılıdır. Kadının ruh sağlığını yönlendiren üç olay vardır. Birincisi, adet görmeye başlaması (menarş), ikincisi gebelik, üçüncüsü ise menopozdur.²¹

Doğan Cüceloğlu, erkekler ve kadınlarla ilgili algılama kalıbında "iyi" olarak görülen özelliklerin birbirinden farklı olduğunu belirtmektedir. "Erkeklerin saldırgan, bağımsız, duygusuz, tarafsız, baskın, kolayca etki altında kalmayan, yarışkan, mantıklı, dobra dobra konuşan, kolay alınmayan maceraperest, kolay karar veren, kendine güvenli, önderlik yapabilen, hırslı, iş yapma yeteneği olan, matematik ve bilim alanlarına ilgi duyan, faal, dünya işleriyle ilgili, duygu ve düşünceleri ayırt edebilen, dış görünüşü fazla önemsemeyen bir yapıda olduğunu, kadınların ise konuşkan, zarif, kibar, başkalarının duygularının farkında olan, dindar, dış görünüşlerine özen gösteren, düzenli, sakin, güvenecek birisine gereksinmesi olan, sanat ve edebiyatla ilgili ve hassas duyguları kolaylıkla ifade edebilen bir yapıda olduğunu ileri sürmüştür."²²

Kadın ve erkeğin cinsiyet rolünü anlayabilmek için, onun genlerini bilmek gerekir. Kadını kadın, erkeği erkek yapan özelliklerin bir kısmı genler, bir kısmı da sosyal öğrenme ile kazanılır. Her iki cinsin de toplumsal rolünün önemli bir bölümü, yaşadığı ortam ve kültürel öğrenme ile ilgilidir. Fakat cinsiyet kimliğini oluşturan özelliklerin büyük çoğunluğu genetikdir. Bu durum çocukluktan böyledir. Mesela kız çocukları, sözlü anlatım konusunda erkek çocuklardan daha öndedir. Aynı zamanda, oyunu yapılandırma, işbirliği yapabilme konularında da erkek çocuklardan daha üstün oldukları, yapılan araştırmalarla ortaya çıkmıştır. Kızların "dişilik özellikleri" diyebileceğimiz, sevimli, sıcakkanlı olma, romantik duyguların baskın olması, fare, böcek ve yılan gibi hayvanlardan korkmaları, kalıtım sebebiyledir. Son yıllarda yapılan araştırmalarda bu konuyla alakalı ilginç bir bulguyla karşılaşıldı: Hayatında hiç yılan görmemiş bir kadın bile yılandan korktuğu dolayısıyla kadınlarda yılan korkusunun genetik olduğuna dair bir gen bulundu.²³

---

²¹Tarhan, *age.*, 78.

²²Doğan Cüceloğlu, *İnsan ve Davranışı*, İstanbul, 1998, 392-393.

²³Tarhan, *age.*, 101.

Erkek çocukların genlerinde doğuştan gelen sertlik, saldırganlık, dikbaşlılık, kolayca etki altında kalmama, heyecanlarını bastırabilme²⁴ vb. gibi farklı özellikler görürüz. İncelemeler, kız ve erkek çocuklarındaki bu farklılıkların biyolojik yapıyla ilgili olduğunu ve buna bağlı olarak oyun çeşitlerinin de değiştiğini gösteriyor. “Kız çocuklarının romantik duygularını daha çok ön plana çıkaran bebeklerle evcilik oyunları oynamaları, erkek çocukların ise daha çok saldırganlık içeren oyunlar oynamaları”²⁵ biyolojik faktörlerle açıklanmaktadır. Bu durum, evrensel psikoloji açısından şöyle ifade edilmektedir.

"İnsanlığın ilk çağlarında erkekler ava çıkıp av etiyle ailesini beslemek zorundayken, kadın anne rolünde ve çocuklarını koruyup kollamak zorundaydı. Babanın evde olmadığı durumlarda annenin en ufak bir ses ve gürültüde tedbir alabilmesi için fazla cesaretli olmaması, hatta korku duygusunun gelişmiş olması gerekiyordu. Aksi takdirde çocuğu koruması mümkün değildi. Buna mukabil erkeğin saldırgan bir yapıya sahip olması, avcı karakterinin gereği olarak görülüyordu. Daha sonra kültürler oluştuğça sosyal roller ortaya çıktı." ²⁶

Biyolojik bir özellik olarak bir kültürel olayda erkeğin olaya ilk etaptaki yaklaşımı mantıksal olurken, kadının bakış tarzını duyguları belirler. Erkeğin, beynine duygusallığı ve estetiği katmayı öğretmesi gerekirken, kadın da kendisini geliştirerek, duygusallık ve estetik kaygısına mantık ve muhakeme ile ilgili veriler ilave etmelidir. Böylece mantık ve his dengesi sağlanır. Kadın kendini geliştirmese hep duygusal kalır. Dolayısıyla mantıklı kararlar veremeyecek ve hatalar yapacaktır. Erkek de mantık donanımına gereken duygu eklemesini yapmazsa, acımasız ve bencil olur ve kadını anlayamaz. Bu durum hem kadın hem de erkek için tehlikelidir. Mantık ve duygu konusunda her iki cinsin genlerden gelen yetenekle birbirini tamamlaması gerekiyor. Mesela zekâ öyle değildir. İkisinin başarılı oldukları zekâ alanları da birbirinden farklıdır. Kadının dil ve sosyal zekâsı daha yüksekken, erkeğin sayısal zekâsı daha gelişkindir. Bunlar genetik özelliklerdir, fakat geliştirilmesi gerekir. Herkes kendi yeteneğini ilerleterek aradaki uçurumları kapatabilir. Bu noktada biyolojik yönden kadın ve erkeğin eşit olduğunu söylemek doğru değildir. Her iki cins de birbirinden

---

²⁴Tarhan, **age.**, 101.

²⁵Tarhan, **age.**, 101.

²⁶Tarhan, **age.**, 102.

farklı özelliktedir. Ancak kadın, kadın olduğu için aşağıda, erkek de erkek olduğu için yüksek bir konumda değildir.²⁷ Zira erkekler bazı fizyolojik özelliklerde üstün olmakla beraber kadınların da erkeklerden üstün oldukları manevi yönler vardır. Erkekler ağır işleri yapmada daha elverişli iken, kadın da merhamet, şefkat ve çocuk eğitimi gibi konularda daha üstündür. Her iki cins arasındaki bu farklılıklar, Yüce Allah'ın bir hikmeti olarak telakki edilmelidir.

1.1.3. Semavi Dinlere Göre Kadının Yaratılışı

İlk kadının yaratılışının nasıl olduğu tarih boyunca insanların zihnini kurcalamış ve hala da kurcalamaktadır. Tevrat pasajlarında ilk kadının yaratılışı ile ilgili iki kıssa vardır. Bunlardan birincisine göre, Tanrı insanı kendi suretinde, kendisine benzer erkek ve dişi olarak yaratmıştır.²⁸ İkinci kıssaya göre ise Tanrı, kadını, Âdem'in kaburga kemiğinden ve onun yalnızlığını gidermek üzere uygun bir yardımcı olarak yaratmıştır.²⁹ Kadın, erkekten yaratıldığı için, erkek, annesini ve babasını bırakıp eşine bağlanacak, ikisi tek beden olacaklardır;³⁰ denilmektedir.

Tevrat'ta anlatıldığına göre, cennetteki yasak ağaçtan, bir yılanın kandırmasıyla önce Havva, sonra da Havva'nın teşvik etmesiyle Âdem yemiştir.³¹ Böylece kadın, Allah'ın emrine itaatsizlik ettiği için, Allah kadını cezalandırmış, çocuk doğururken kadına çok acı çektireceğini, ağrı çekerek doğum yapacağını, kocasına istek duyacağını ve kocasının kendisine egemen olacağını bildirmiştir.³² Ayrıca Allah, Âdem'e zevcesinin sözünü dinlediği ve yasak meyveden yediği için toprağın lanetlendiğini belirterek Âdem'i suçlamaktadır.³³

Kadının erkekten sonra ve ondan bir parça olarak yaratılması, erkeğin kadına ad koyması, erkeğin hâkimiyeti ve kadının ona boyun eğmesi olarak yorumlanmaktadır.³⁴

---

²⁷Tarhan, *age.*, 102.

²⁸Tekvin, 1/26-27.

²⁹Tekvin, 2/21-22.

³⁰Tekvin, 2/23-24.

³¹Tekvin, 3/4-5.

³²Tekvin, 3/16.

³³Tekvin, 3/17.

³⁴M. Akif Aydın, “Kadın”, *DİA*, XXIV, İstanbul, 2001, 84.

İnanışlara göre Kitab'ı Mukaddes'in önce Hz. Havva'ya, sonrada Hz. Âdem'e yüklediği hata, ilk ebeveynin bu günahı, nesilden nesile intikal ettiği için bütün dünya kadınları hatalıdır ve lekelidir.³⁵ Bu nedenle Talmud'da geçen ifadelerde erkek Museviler, İsrailoğlu olduğu için ve erkek olarak yaratıldığı için her gün sabah akşam Tanrı'ya şükretmektedirler.³⁶

Yine ilahi hikmet ile ilgisi olmayan açıklamalara göre, Allah, "kadını erkeğin başından yaratırsam dik başlı olur, gözünden yaratırsam mütecessis olur, kulağından yaratırsam kapı dinler, ağzından yaratırsam geveze olur, ayağından yaratırsam sürter durur, gizli olan, örtülü olan kaburga kemiğinden yaratayım ki, örtülü ve mütevazı olsun" demiş, ancak kadın yine de sakındığı bütün bu kusurları kendinde toplamıştır. Kadın süsten başka düşünmez ve büyücülüğe yeteneği vardır. Hz. Mesih (a.s) ilahi tebliği bu kötü düşüncelerden arıttıysa da ondan sonra gelen, Pavlus ve Agustinus gibi din bilginleri, kadının değerini yine düşürdüler. Kadını, Âdem'in sürçmesinden baş sorumlu tuttular, Hristiyanlar kadının erkek için yaratıldığını "evlenmeyen daha iyi eder" diyen Pavlus'un düşüncesini canlı tutma gayretine girdiler.³⁷

1.1.4. Kur'ân'a Göre Kadının Yaratılışı

Kur'ân-ı Kerim'in pek çok âyetinde kadın ve erkek ayırımı yapılmadan insanın ilk yaratılışı ve bu yaratılış esnasında geçirdiği aşamalar anlatılır: "*O, insanı pişmiş çamura benzeyen kuru bir balçıktan yarattı.*"³⁸ "*And olsun ki insanı, süzme çamurdan yarattık, sonra onu bir damla su olarak, sağlam bir yere yerleştirdik. Sonra bir damla suyu yapışkan bir nesneye çevirdik, yapışkan nesneden bir çiğnemlik et yarattık, bir çiğnemlik etten kemikler yarattık, kemiklere de et giydirdik. Sonra onu, bambaşka bir yaratık olarak inşa ettik.*"³⁹ "*Allah sizi topraktan, sonra bir damla sudan yaratmış, sonra da sizi çiftler halinde var etmiştir...*"⁴⁰

Bu ve buna benzer Kur'ân âyetleri incelendiğinde, insanın yaratılış şeklinde ve yaratılış esnasında geçirdiği evrelerde bir problem yoktur. Asıl sorun, yaratılışla ilgili

³⁵Bekir Topaloğlu, *İslamda Kadın*, İstanbul, trs, 12.

³⁶Tayyib Okiç, *İslamiyette Kadının Eğitim ve Öğretimi*, *İslamda Kadın Hakları*, II, Ankara, 1979, 11.

³⁷Hüseyin Hatemi, *İlahi Hikmette Kadın*, İstanbul, 2000, 21.

³⁸Râhman, 55/14.

³⁹Mü'minun, 23/12-14.

⁴⁰Fâtır, 35/11.

âyetlerin Hz. Âdem'in şahsında örneklenmesi ve eşinin yaratılışı ile ilgili detaylı bir açıklama yapılmamasıdır. *"Hani Rabbin meleklere, "Ben kuru bir çamurdan, şekillendirilmiş balçıktan bir insan yaratacağım. Onu düzenleyip içine ruhumdan üflediğim zaman, onun için hemen saygı ile eğilin" demişti.*⁴¹ *"Andolsun, biz insanı kuru bir çamurdan, şekillendirilmiş bir balçıktan yarattık."*⁴² *"Andolsun, sizi yarattık. Sonra size şekil verdik. Sonra da meleklere, "Âdem için saygı ile eğilin" dedik. İblis'ten başka hepsi saygı ile eğildiler. O, saygı ile eğilenlerden olmadı."*⁴³ Allah: *"Sana emrettiğim zaman seni saygı ile eğilmekten ne alıkoydu?" dedi. O da "ben ondan hayırlıyım. Çünkü beni ateşten yarattın. Onu ise çamurdan yarattın dedi".*⁴⁴

Görüldüğü gibi insanın ilk yaratılışı, yaratılış esnasında geçirilen aşamalar ve neslin çoğalma şekli gibi, Kur'ân'da insanın yaratılışını konu alan pek çok âyet bulunmaktadır. Kadının yaratılışı ile birinci derecede ilgili olan âyetin meali şöyledir: *"Ey insanlar! Sizi bir tek nefisten yaratan ve ondan da eşini yaratan, ikisinden birçok kadın ve erkek meydana getirip yayan Rabbinize karşı gelmekten sakının. ..."*⁴⁵

Müfessirler, *"sizi bir tek nefisten yaratan"* ve *"ondan da eşini yaratan"* şeklindeki âyete pek çok anlam yüklemişlerdir.

Nefis, kelimesi; ruh, akıl, can, canlı, beşer, insan, kişi, öz, hakikat, istek gibi manalara gelir. Dönüşlülük zamiri olarak zatı, yanı, kendi, bizzat, ayrıca nefes, benlik, cesed, kan, rüzgâr gibi manalara da gelir. Dişil bir kelimedir, ancak eril olarak da kullanılması uygundur.⁴⁶

Kurtubi (ö.671/1272)⁴⁷ ve İbn Kesir (ö.774/1372)⁴⁸ gibi bazı âlimler "tek nefis"ten kastedilen Âdem olduğu kanaatindedirler. Elmalî (ö.1361/1942) da "bu tek kişiden maksat Hz. Âdem'dir." diyerek bu görüşü desteklemektedir. Elmalî ayrıca âyetin yaratma ile ilgili bölümünde şunları söylemektedir: *"O Rabbiniz ki sizi tek*

---

⁴¹Hicr, 15/28-29.

⁴²Hicr, 15/26.

⁴³A'raf, 7/11.

⁴⁴A'raf, 7/12.

⁴⁵Nisa, 4/1.

⁴⁶Er-Rağîb el-İsfâhan, *Müfredtü Elfazi'l Kur'an*, (Çev. Abdülbaki Güneş-Mehmet Yolcu) II, İstanbul, 2007, 604; Muhamme Esed, *Kur'an Mesajı Meal-Tefsir*, (Çev. Cahit Koytak) I, İstanbul, 1999, 132-133.

⁴⁷Ebu Abdillâh Muhamed b. Ahmed b. Ebibekir, *el-Cami li Ahkamil -Kur'an*, (Çev. M. Beşir Eryarsoy) II, İstanbul, 2000, 2.

⁴⁸Hafız Ebul Fida İsmail İbn Kesir, *Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri*, I, İstanbul, 448.

candan, bir şahıstan yarattı. Bundan dolayı, aslında hepiniz bir babadan gelme kardeşlersiniz ve hepiniz insansınız ve bir yaratıcının yarattıklarısınız. Evet, Rabbiniz bir can yarattı ve bir candan eşini de yarattı."⁴⁹Biri diğerinin canından kopmuş bir çift meydana getirdi."⁵⁰

Elmalı, bu bir kişiden maksadın Hz. Âdem, eşinden maksat da Hz. Havva olduğu noktasında fikir ve görüş birliği olduğunu, "*Şüphesiz Allah, Âdem'i seçerek üstün kıldı.*"⁵¹ Allah, Âdem'i topraktan yarattı. Sonra ona "ol" dedi ve o da oluverdi"⁵² ayetlerinden anlaşıldığı üzere, topraktan seçilerek yaratıldığına, Hz. Havva'nın da Âdem'in kendisinden ayrılarak yaratıldığına bu mananın hadislerde de ifade edildiği gibi onun kaburga kemiğinden yaratıldığına işaret etmektedir.⁵³

Muhammed Abduh (ö.1323/1905) bu görüşü reddeder ve "bir hakikat" olan nefsi, Allah önce tek yarattı sonra o hakikat için kendi cinsinden eşini yarattı diyerek iki ayrı yaratmadan bahsetmekte, sonra, cumhurun bu yaratma olayını "Allah, Âdem olan bu nefsi için, yine ondan Havva olan eşini yarattı" şeklinde algıladığını, kadının, Âdem'in kaburga kemiğinden yaratıldığını ifade eden nakillerin, Kitab-ı Mukaddes'te yer aldığını, bu bilgilerin bazı hadislerde de geçtiğini, bunlar olmasaydı Kur'ân okuyan kimsenin aklına böyle bir şey gelmeyeceğini, kim Hz.Havva'nın kaburga kemiğinden yaratıldığına inanıyorsa bu fikrin âyette yer almadığını söylemektedir.⁵⁴

Muhammed Esed (ö. 1413/1992) de nefsi terimine; can, ruh, akıl, canlı varlık, canlı, insan, şahıs, kimlik, insanlık, hayat özü ve temel ilke gibi pek çok anlam yüklediğini, klasik müfessirlerin çoğunun bu anlamlar içerisinde "insan"ı tercih ettiğini ve bu nefsi terimi ile burada Hz. Âdem'in kastedildiğini kabul ederler. Ancak Esed, "nefs" kelimesini "canlı bir varlık" olarak açıklamaktadır.⁵⁵

---

⁴⁹Nisa, 4/1.

⁵⁰Elmalı M.Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, (Sade. İsmail Karaçam ve bşk.), II, 497.

⁵¹Âl-i İmrân, 3/33.

⁵²Âl-i İmrân, 3/59.

⁵³Elmalı, *age.*, II, 499.

⁵⁴Muhammed Reşit Rıza, *Tefsiru'l Kur'an'il Hakim, (Tefsiru'l Menar)* IV, trs., 330.

⁵⁵Esed, *age.*, I, 132-133.

Burada "nefs" kelimesi" canlı bir varlık" olarak açıklanırken bu kez canlının ilkel bir canlı mı? Eğer ilkel ise neden ilkel olduğu gibi sorular cevapsız kalmaktadır.⁵⁶

Süleyman Ateş'in bu âyetle ilgili yorumunda Yüce Allah'ın, bütün insanları, erkekleri ve kadınları bir tek nefisten, yani Hz. Âdem'den yarattığını, bütün insanların bilkuvve Âdem'de mevcut olduğu gibi, eşinin de onun vücudunda mevcut olduğunu, sonra ondan ayrı bir vücut olarak yaratıldığını, daha sonra eşiyile o ilk insanın birleşiminden doğum yoluyla erkekler ve kadınlar yaratıldığını belirtmektedir.⁵⁷

Ateş, birçok âyette insanın yaratılışının bazı aşamalarından, evrim safhalarından bahsedildiğini,⁵⁸ dolayısıyla insanın, hemen birden bire ortaya çıkmış bir varlık olmadığını, uzun bir tekâmül sonucu süzüle süzüle yaratılmış en mükemmel varlık olduğunu, bu âyet'i kerimede, Yüce Allah'ın, kâinatın özü olan bu varlığın yaratılışının ilk aşamalarından birine, ilk üreme safhasına işaret ettiğini belirtir.⁵⁹

Ateş, insanın ilk yaratılışı bağlamında kadının yaratılışını bilimsel yollarla şu şekilde açıklamaya çalışır: "Bilindiği üzere canlılar üreme yoluyla çoğalır. Biyolojiye göre üreme, eşeysiz ve eşeyli olmak üzere ikiye ayrılır. İlkel üreme tarzı olan eşeysiz (yani cinsiyete dayanmayan) üremede yavru, iki canlının birleşmesinden değil bir tek canlının, kendi kendine bölünmesinden yahut tomurcuklanmasından meydana gelir. Birçok su yosunları, bakteriler, kamçılı tek hücreli hayvanlar bölünerek ürerler. Biraz daha ileri safhada tomurcuklanmayla üreyen canlılar vardır. Bu üremede bazen, anneden ayrılmaz, onunla birlikte koloni teşkil eder, bazen de anneden ayrılıp kendi kendine yaşar. Tatlı su hidrası, polip, mercan bu tip üreme ile çoğalan canlılardır.⁶⁰

"Zayıf canlıların meydana geldiği bu tür üreme, hayat şartları kolay olan denizlerde, su kenarlarında görülür. Karada yaşayabilmek için kara şartlarına dayanıklı varlıklar gerekir. Bu canlıların meydana gelmesi de ancak iki canlının cinsel hücrelerinin birleşmesine bağlı kılınmıştır. Bu tür üremeye de eşeyli yani cinsel üreme denir. Demek ki hayat önce eşeysiz olarak denizlerde, su kenarlarında görülen basit

---

⁵⁶Süleyman Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, II, İstanbul, 1989, 190.

⁵⁷Ateş, *age.*, II, 188-191.

⁵⁸Nuh, 71/12-13.

⁵⁹Ateş, *age.*, II, 189-190.

⁶⁰Ateş, *age.*, II, 190.

canlılarla başlamış, sonra karaya geçmiştir. Enbiyâ suresi'nin 30. âyetinde "*Her canlı şeyi sudan yarattık*" denilerek bu hususa işaret eder."⁶¹

"İşte tefsirine çalıştığımız bu âyetten anladığımıza göre insanı oluşturmak üzere yaratılan bir tür canlı, önce eşeysiz üreme (kendi kendine çoğalma) ile başka varlıklara veya hayvanlara hiç değişmeden kendi istikametinde tekâmül edip eşeyli üreme aşamasına gelmiş, sonra da ilk defa kendisinden üremiş olan dişiyle birleşerek bundan pek çok insan ve kadın yaratılmış olabilir."⁶²

"İnsanın da basit, kendi kendine üreyen bir ilk kökten, bir ilk canlıdan yaratıldığını düşünebiliriz. İnsanın aslı olan bu canlı, git gide tekâmül edip önce su, sonra bu hayvana, ondan sonra da insana çevrilmeden doğrudan doğruya gittikçe tekâmül eden insan modeli canlılardan geççe geççe, akıl ve yeteneklerini kazanan ve Âdem adını alan insan şekline girebilir. Duygularını ve aklını kazandığı zaman Âdem adını alan bu mütekâmil, kâinatın özü insanın, kendisi gibi mütekâmil insan düzeyine ulaşmış olan eşyle çiftleşmesinden birçok erkek ve kadın yaratılıp dünyaya yayılmıştır."⁶³

Müfessirler genellikle "bir tek nefis" âyetini yorumlarken "kadının Âdem'in kaburga kemiğinden yaratıldığı" şeklindeki rivâyetlere yer verirler. Tevrat'ta da Tanrı'nın Âdem'e derin bir uyku verdiği sırada onun kaburga kemiklerinden birini alıp bir kadın yarattığını belirtir.⁶⁴ Fakat Kur'ân-ı Kerim'de bu konuyla ilgili bir âyet yoktur. Ancak Resulullah(s.a.v)'in, kadının erkeğin kaburga kemiğinden yaratıldığını zikrettiğini görmekteyiz.

*"Kim Allah'a ve ahiret gününe inanıyorsa, komşusuna eziyet etmesin! Ve kadınlar hakkında birbirinize hayrı tavsiye edin; zira onlar kaburga kemiğinden yaratılmışlardır. Ve kaburga kemiğinin en eğri kısmı üst kısımdır. Eğer düzeltmeye kalkışırsanız onu kırarsınız, kendi haline bırakırsanız daima eğri kalır. Bu sebeple kadınlar hakkında birbirinize hayrı tavsiye edin."*⁶⁵

---

⁶¹Ateş, **age.**, II, 190.

⁶²Ateş, **age.**, II, 190.

⁶³Ateş, **age.**, II, 188-191.

⁶⁴Tekvin, 2/21-22.

⁶⁵Buhari, *Nikâh*, 80.

Görüldüğü gibi hadis, erkekleri, kadınlara iyi davranmaya teşvik ve tavsiye etmektedir. Bazı bilginler de hadiste kadının maddi bakımdan ege kemiğinden yaratıldığına dair açık bir ifade olmayıp, kadının yaratılıştan asabi ve geçimsiz olduğunu, bütünüyle erkeklerin isteğine ram olamayacağını, dolayısıyla kadına nezaketle muamele edip onu olduğu gibi kabul ederek incitmemek gerektiğini ifade ederler.⁶⁶

Müslim'in bir rivâyetinde *"Kadın ege kemiğinden halk olunmuştur; memnun olacağınız bir tarzda, dosdoğru olarak devam edemez, arzu ederseniz bu vaziyetlerinden dahi müstefit olabilirsiniz. Tam arzunuzla göre doğrultmak isterseniz onu kırarsınız, onun kırılması da boşanmasıdır;"*⁶⁷ diye bir ifade vardır. Müslim aynı bölümde, kadından bu eğrilik durumuyla birlikte yararlanmaya açıklık getiren, bir rivâyet daha zikreder: *"Hiç bir erkek mümin, bir kadın mümineye buğz etmesin! Onun bir huyundan hoşlanmazsa, bir başka huyundan hoşlanabilir."*⁶⁸

Tayyib Okiç, yukarıdaki hadisler ilgili olarak, Hz. Peygamber'in, hanımların bazı kusurlarını hoş görüp sabretmeyi kocalara tavsiye buyurduğunu, zira kadınların yaratılış itibari ile yani fizik bakımından erkeklere nisbeten daha zayıf ve daha narin olduklarını, kaburga kemiğinden yaratılmış olduklarından onları doğrultmaya kalkışmamak gerektiğini, aksi takdirde kırılacaklarını ifade etmektedir.⁶⁹

Musa Carullah Bigiyef (ö. 1368/1949) de, yukarıdaki hadisin ittifakla sahih olduğu, kadınlara zulmetmemek, haklarına saygı göstermek, var ise kusurlarını affetmek, bazende cefalarına katlanmak gerektiğini, zira kadınların kaburga kemiği gibi hassas bir tabiata sahip olduğunu, güçle düzeltmeye çalışılırsa kırılacağını, yani kadın ile erkek arasında ayrılığın söz konusu olabileceğini, kendi haline bırakılırsa her iki tarafın da rahat edeceğini ifade eder.⁷⁰

Hadiste geçen ifadenin hakiki manadan ziyade bir teşbih ve mecaz olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca gerçek anlamda bir yaratma olmadığını ileri sürenlerin en büyük dayanağı hadis ifadesinin, Tevrat ile benzerlik arzemesi yönündedir.

⁶⁶Topaloğlu, **age.**, 13, Melahat Aktaş, *İslam Toplumunda ve Çağımızda Kadın*, Ankara, trs, 28.

⁶⁷Müslim, *Radâ'*, 59.

⁶⁸Müslim, *Rida*, 18.

⁶⁹Okiç, **agm.**, 14.

⁷⁰Musa Carullah, *Hatun*, (Haz: Mehmet Görmez), Ankara, 118.

1.2. KUR'ÂN'DA KADININ KONUMU

Kur'ân-ı Kerim'e göre insanın yaratılışının sebebi, "Allah'a kulluk etmek"⁷¹ ve "O'na halifelik yapmaktır."⁷²

İnsanın yaratılışından bahseden Kur'ân âyetlerinde kadın ile erkek farklılığına herhangi bir üstünlük tanınmamıştır. "Sizi bir tek nefisten yaratan Allah, ondan da eşini yaratmış ve ikisinden birçok erkek ve kadın meydana getirmiştir."⁷³

Kur'ân-ı Kerim kadın ve erkek cinsinden bahsederken "insan"⁷⁴ veya "beşer"⁷⁵ terimlerini kullanır. Bu her iki terim de "insanoğlu" anlamına gelir ve sadece erkek cinsi anlamında değildir. Bu nedenle Kur'ân-ı Kerim'de "insana" yönelik emirlerin hepsi aynı zamanda hem erkeğe hem de kadına hitap eder.⁷⁶ Bundan başka Kur'ân-ı Kerim'in bazı âyetleri her iki cinse birden seslenir: "Şüphesiz müslüman erkekler ve müslüman kadınlar, mü'min erkeklerle mü'min kadınlar, itaatkâr erkeklerle itaatkâr kadınlar, doğru erkeklerle doğru kadınlar, sabreden erkeklerle sabreden kadınlar, Allah'a derinden saygı duyan erkekler, Allah'a derinden saygı duyan kadınlar, sadaka veren erkeklerle sadaka veren kadınlar, oruç tutan erkeklerle oruç tutan kadınlar."⁷⁷

Görüldüğü gibi, âyet inanan kadınların ilahi hitab karşısında erkeklerle eşit bir konumda olduklarına işaret eder ve Allah'a karşı sorumluluklarını yerine getirmede kadını da bireysel bir şahsiyet olarak kabul eder. İslâm'da ibadetler erkek ve kadına göre değişmez. "Erkek veya kadın, kim mü'min olarak iyi bir iş işlerse, elbette ona hoş bir hayat yaşatacağız ve onların mükâfatlarını yapmakta olduklarının en güzeli ile vereceğiz;"⁷⁸ "Rableri onlara şu karşılığı verdi: Ben, erkek olsun, kadın olsun, sizden hiçbir çalışana amelini zayi etmeyeceğim. Sizler birbirinizdensiniz."⁷⁹ Âyetlerden

---

⁷¹Zariyat, 51/56.

⁷²Bakara, 2/30.

⁷³Nisa, 4/1.

⁷⁴Nisa, 4/4; Hicr, 15/26; Nahl, 16/4; İsrâ, 17/13.

⁷⁵Al-i İmran, 3/47; Meryem, 19/20; Kehf, 18/110.

⁷⁶Seyyid Hüseyin Nasr, *Genç Müslümana Modern Dünya Rehberi*, İstanbul, 1995, 56; Mehmet Said Hatipoğlu, *Müslüman Kültürü Üzerine*, Ankara, 2004, 177; Rıza Savaş, *Hız Muhammed Devrinde Kadın*, İstanbul, 2004, 39.

⁷⁷Ahzab, 33/35.

⁷⁸Nahl, 16/97.

⁷⁹Âl-i İmrân, 3/195.

anlaşıldığı üzere Yüce Allah, erkekler gibi kadınların da güzel işler yaparak hoş ve mutlu olacakları bir hayatı kazanabilecekleri müjdesini vermektedir.

Yüce Allah, lütuf ve merhametinin genişliğini kullarına açıkça hissettiren bir karşılık vererek, kadın olsun erkek olsun kendisine kulluk yolunda sarf edilecek hiçbir çabayı boşa çıkarmayacağını, kendi yolunda yürüyenlerin günahlarını bağışlayacağını ve katından bir lütuf olarak onları içlerinden akan cennetlere koyacağını müjdelemiştir.

Kadınla erkek arasında ayırım yapılmaksızın Allah'a samimiyetle dua eden herkesin duasının kabul edileceği ve iyi amel işleyen herkese amelinin karşılığının verileceği belirtilirken "ki birbirinizden meydana gelmişsinizdir" anlamında bir ara cümleye yer verilmesi, kadınla erkeğin birbirinin tamamlayıcısı ve bir bütünün parçaları olduklarını, biri olmayınca diğersinin de olamayacağını ifade eder. İki cinsten her birinin diğesinde olmayan özellikleri vardır. Ancak bunlar üstünlük sebepleri değil birbirini tamamlayıcı özelliklerdir. Allah katında üstün olan, O'nun emir ve yasaklarına uygun hareket edendir.⁸⁰

*"Allah erkek münafıklara, kadın münafıklara ve kâfirlere, içinde ebedi kalmak üzere cehennem ateşini vadetti. O, onlara yeter. Allah onlara lanet etmiştir. Onlar için sürekli bir azap vardır."*⁸¹

Bu ve buna benzer âyetlerden kadın-erkek ayırımı yapılmadan her birinin yapmış olduğu eylemlere karşılık ceza veya mükâfat göreceği anlaşılmaktadır.

Kadının şahsi malını, mülkünü dilediği gibi tasarruf etme, kazanç sağlama ve ticaret yapma hakkı vardır. Âyette *"Erkeklerle kazançlarından bir pay vardır. Kadınlara da kazançlarından bir pay vardır"*⁸² şeklinde ifade edilmesi buna işarettir.

Allah, mü'min kadınların mü'min erkeklerle olan velâyetini kesin bir şekilde ortaya koyarak, bu sınırların içine kardeşlik, karşılıklı sevgi saygı ve sosyo ekonomik dayanışmayı da katmaktadır. Bu konuda Yüce Allah şöyle buyuruyor: *"Mü'min erkekler ve mü'min kadınlar birbirlerinin dostlarıdır. İyiliği emreder, kötülükte alıkoyarlar."*

⁸⁰Hayrettin Karaman ve bşk. *Kur'an Yolu*, I, Ankara, 2003, 555.

⁸¹Tevbe, 9/68.

⁸²Nisa, 4/32.

Namazı dosdoğru kılar, zekâtı verirler. Allah'a ve Resulü'ne itaat ederler. İşte bunlara Allah merhamet edecektir. Şüphesiz Allah güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir."⁸³

Kur'ân birtakım yeni hükümler vasıtasıyla kadının statüsünde, onun lehine olacak şekilde değişiklikler yapmakla beraber, kadını hukuki ve medeni statüsü itibariyle özgürleştirmiştir. Yüce Allah bu konuda şöyle buyurmaktadır: *"Ey iman edenler! Kadınlara zorla mirasçı olmanız size helal değildir. Açık bir hayâsızlık yapmaları dışında, kendilerine verdiklerinizin bir kısmını onlardan geri almak için onları sıkıştırmayın. Onlarla iyi geçinin."*⁸⁴

Âyetin ifadesinden anlaşılacağı üzere, eşi ölen kadınların yakın akrabalarınca zorla miras alınması şeklindeki cahiliye âdeti yasaklanmış ve kadına, layık olduğu hak ve özgürlüğü teslim edilmiştir.

Tefsir kaynaklarına göre cahiliye döneminde şöyle bir gelenek vardı: Bir adam, yakınlarından biri vefat ettiği zaman, kalan kadının veya çadırının üstüne elbisesini atıp, *"kendisine varis olduğum gibi zevcesine da varis olacağım"* der ve böyle dedi mi, o kadına herkesten daha fazla hak sahibi olur, dilerse başkası ile evlendirir, mehrini alır ve kadına ondan bir şey vermez. Ayrıca erkek isterse ölen kocasından alacağı olan mehirden vazgeçirmek için kendisi onunla evlenmez, başkası ile evlenmesine de engel olur. İşte bu âyet bu sebepten dolayı indirilmiş ve bu âdeti yasaklamıştır.⁸⁵ Neticede bu âyetin hükmüyle Cenab'ı Hak kadını bulunduğu kötü durumdan çıkarıp şerefli ve değerli bir konuma yükseltmiştir.

Kur'ân, kadının evli veya bekâr olduğuna bakmaksızın onun da miras hakkına sahip olduğunu belirtir: *"Ana, baba ve akrabaların (miras olarak) bıraktıklarından erkeklere bir pay vardır. Ana-baba ve akrabaların bıraktıklarından kadınlara da bir pay vardır. Allah, bırakılanın azından da çoğundan da bunları farz kılınmış birer*

---

⁸³Tevbe, 9/71.

⁸⁴Nisa, 4/19.

⁸⁵Ebu Cafer Muhammed b.Cerir et-Taberi, *Camii'l Beyan en Tevil-i Ayni'l-Kur'an*, IV, Beyrut, 1984, 305-306; Yazır, *age.*, II, 533; Seyyid Kutub, *Fizulal-il-Kur'an*, (Çev. Emin Saraç ve bşk.) III, İstanbul, 1998, 123.

*hisse olarak belirlemiştir.*⁸⁶ Görüldüğü gibi kadına miras hakkının tanınması onun ekonomik bağımsızlığını elde etmesinde çok önemli bir yere sahiptir.

"*Farz kılınmış birer hisse olarak belirlenmesi*" ifadesi, kadın ve erkeğin mirastan birer pay almalarının zorunluluğuna delalet eder. Burada kadın sadece anne ve babanın kalan mirasından değil, akrabaların bıraktığı mirastan da pay alabilmektedir. Böylece Yüce Allah kadınla erkeği miras hakkında eşit bir seviyeye getirmiştir.

Kadın kocası tarafından verilen mehir konusunda da tam tasarruf hakkına sahiptir. O kendi malını dilediği ve düşündüğü şekilde değerlendirebilir. Yüce Allah; "*Kadınlara mehirlerini (bir görev olarak) gönül hoşluğuyla verin. Eğer kendi istekleriyle o mehrin bir kısmını size bağışlarsa, onu da afiyetle yiyin*"⁸⁷ buyurarak kadının hakkını erkeklere karşı güvence altına almış oluyor.

Kadın ilim öğrenmede ve kültürel bir kimlik kazanmada da erkekle aynı haklara sahiptir. Resulullah(s.a.v.): "*İlim öğrenmek her müslümana farzdır;*"⁸⁸ buyurarak kadınların, ilim öğrenmelerini zorunlu kılmıştır. Hz.Peygamber'in hanımları, özellikle Hz. Aişe(r.a.) sadece kadınlara değil, erkeklere de İslâm'ı öğreten birisiydi. Birçok meşhur sahabe ve sahabeinin takipçileri, Kur'ân-ı Kerim, hadis ve İslâm fikhını Aişe(r.a.)'dan öğrendiler.⁸⁹

İslâmiyet, kadın ve erkek arasında biyolojik ve psikolojik yönden bazı farklılıkların olduğunu kabul etmekle beraber iman, ahlak, ibadet konularında kadınla erkeğin Allah katında eşit olduklarını ve cenneti kazanma konusunda aynı fırsatlara sahip olduklarını kabul eder. Ayrıca kadın, sosyal, ekonomik ve eğitim alanlarında erkek gibi her türlü hak ve özgürlüklere sahiptir. Zira Kur'ân'da insana yönelik emirler her ne kadar müzekker (eril) sığıısıyla gelse de kadınları da kapsamaktadır.

---

⁸⁶Nisa, 4/7.

⁸⁷Nisa, 4/4.

⁸⁸Ebu Abdillah Muhammed B.Yezid Mace, *Sünen*, (Çev. Haydar Hatipoğlu) I, İstanbul, h.no: 81.

⁸⁹Afzalur Rahman, *Siret Ansiklopedisi*, II, İstanbul, 39.

1.2.1. Kadın – Erkek

Cenab-ı hak, kadınla erkeğin Hz. Âdem ve Hz. Havva çiftinden meydana geldiklerini belirterek,⁹⁰ kadın ve erkeğin yaratılışta eşit olduğunu şöyle vurgulamaktadır: *"Mü'min erkekler ve mü'min kadınlar birbirlerinin dostlarıdır. İyiliği emreder kötülükten alıkoyarlar. Namazı dosdoğru kılar, zekâtı verirler. Allah'a ve Resulü'ne itaat ederler. İşte bunlara Allah merhamet edecektir. Şüphesiz ki Allah, mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir."*⁹¹

Eğer bir erkeğin diğer bir erkeğe veya erkeğin kadına veya kadının erkek üzerinde üstün olmasını sağlayan bir üstünlük ölçüsü varsa o da onların ahlaki iyilikleri, faziletleri, Allah korkuları vb. üstünlükleridir. Peygamber Efendimiz(s.a.v.) bu ahlaki değerleri çeşitli hadisleriyle açıkladığı gibi veda hutbesinde de şöyle buyurmuştur:

*"Ey İnsanlar! Rabbiniz bir, ceddiniz bir'dir. Hepiniz Âdem'den türemiş bulunuyorsunuz. Âdem ise topraktan yaratılmıştır. Allah indinde en mükerrer ve makbul olanınız, O'ndan korkup çekineninizdir. Bir Arabın Arap olmayan üzerinde bir üstünlüğü yoktur, varsa da takva yönündendir."*⁹²

Kadına gerçek ve fitri (ontolojik) yerini İslâm vermiştir. İslâm nizamı, kadını kadın, erkeği de erkek olarak değerlendirmiş, her ikisine fitratın koyduğu ölçülere uygun şekilde, birbirinden ayrı ve gerçek yerini vermiştir. İslâm için erkeklik ve kadınlık diye iki ayrı konu yoktur. Çünkü kadın ve erkek birbirinin tamamlayıcısıdır ve birbirlerine ihtiyaçları vardır.⁹³

Erkek ve kadının iş sahaları tamamıyla ayrılmış, her ikisi de bu çerçevede kendilerine düşen görevleri yerine getirmekle yükümlü tutulmuştur. Bunun için, ne erkeğin, sırf "erkek" oluşundan kaynaklanan bir üstünlüğü vardır ne de kadının, salt kadınlığından gelen bir aşağılık söz konusudur. Nitekim erkeğin "erkeklik" şerefi", insanlık yolunda, erkek kalarak, erkekçe çalışmasından ileri gelir. Kadın da, yine kadın kalmak şartıyla, toplum içinde faaliyet göstermesi, kendisine düşen görevleri yerine

⁹⁰Nisa, 4/1; Zümer, 39/6.

⁹¹Tevbe, 9/71; Hucurat, 49/13.

⁹²Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamberi*, (Çev. Salih Tuğ) I, Ankara, 2003, 276.

⁹³Afzalur Rahman, *age.*, 47.

getirmesi başlı başına övünç sebebidir. Zaten ölçülere uygun gerçek bir medeniyet düzeni, kadını kendi yerinde tutar. Ona ayrılan iş çerçevesi dâhilinde, medeniyetin ilerlemesi için çalışmasını sağlar.⁹⁴

"Modern dünyanın en büyük hatalarında biri tüm nitel değişiklikleri yok edip, eşitlik ve demokrasi adı altında her şeyi en küçük ortak katına indirme girişimidir. Bu, modern dünyanın acısını çektiği niceliğin tam hâkimiyeti eğiliminin en belirgin özelliğidir. Bu hata özellikle her iki cins arasındaki ilişkiler ve kadının toplumdaki yeri konusunda görülmektedir. Kadınların erkeklere eşit olduğunu söylemek ancak kadınlığından gurur duymayan ve kadınlığın tüm özelliklerini tam olarak anlayamamış bir kadın tarafından söylenebilir. Kendini aşağılık bir durumda kabul ettiğinden, bir erkek olmaya, yani aslında hiç olamayacağı bir duruma özlem duymaktadır. Bir kadının erkeklige özenmesi ikinci sınıf bir erkek olmasına yol açacağı gibi erkeğin kadınlığa özenmesi de benzer bir durum yaratacaktır."⁹⁵

İslâm'da erkek ve kadın iki yarışmacıdan çok, birbirini tamamlayan iki parçadır. Allah katında erkek ve kadın eşittir. Aynı İslâmi kurallara uymaları gerekir ve O'nun önünde, hareketlerinden aynı derecede sorumludurlar. Yani, metakozmik gerçek ile olan ilişkilerinde eşittirler. Fakat kozmik düzeyde psikolojik, biyolojik ve sosyal olarak birbirinden farklıdırlar ve birbirlerini tamamlarlar. Her iki cinsin biyolojik birleşimi çekişmeci olmaktan çok uyumlu bir şekilde oluşuyorsa anlamlı bir sosyal yapı da her iki cinsin ahenkli çalışmasına bağlıdır.⁹⁶ Aksi halde kadın ve erkeği eşit ve benzer fonksiyonlara tahsis etmek, gebelik, doğum ve emzirme gibi kadına has konularda erkeği ortak etmek, kendi fonksiyonlarını değiştirmek, fiziki yönden mümkün değildir. İslâm bu meselede, yaratılış itibarıyla kadın erkek arasında eşitliğin mümkün olduğu yerde ikisi arasında eşitlik kurar ve yine yaratılış itibarıyla iki cins arasında farkın bulunduğu yerde ikisinin arasını ayırır.⁹⁷ Zira kadın ve erkek arasında tam bir eşitlikten ziyade, bir yetenek ve görev dağılımı söz konusudur. Kadın, beyninin ağırlığına ve kemiklerine varıncaya kadar daha hassas bir yapıya sahip olduğu için bu ince ve

---

⁹⁴Afzalur Rahman, *age.*, 47.

⁹⁵Seyyid Hüseyin Nasr, *İsalmda Düşünce ve Hayat*, (Çev. Fatih Tatlıhoğlu) İstanbul, 1981, 303.

⁹⁶Nasr, *İsalmda Düşünce ve Hayat*, 303.

⁹⁷Afzalur Rahman, *age.*, 47.

narinliğini korumaya elverişli zevkler taşıyacaktır. Erkek de daha güçlü olduğu için aile reisliği gibi hayatın ağır yükünü yüklemeye daha yetenekli olacaktır.

Evlilik kurumunun başarılı bir biçimde devam edebilmesi için, herkesin iş bölümü kurallarına uygun olarak çalışması, her insanın karşı cinse nasıl yaklaşacağını bilmesi, kendisi için belirlenen cinsellik rolünü iyi oynaması ve insanlığın varlığını sürdürebilmesi için üzerine düşen görevi yapmasıyla mümkündür.⁹⁸ Kur'ân'ın ifade ettiği gibi "*Erkek, kadın gibi değildir.*"⁹⁹ Dolayısıyla her iki cinsin görev alanını bilmesi için kadını kadın gibi, erkeği de erkek gibi ele almak gerekir.

Erkeklerin yaşamda oynayacakları roller kadınlarinkinden değişiktir ve farklı vücut yapılarıyla saptanmış rollerdir. Bu durum meslek seçiminde de etkisini gösterir. Kadınlık rollerinden memnurluk duymayan kızlar kendileri için toplumda öngörülen mesleklere ve çalışma koşullarına uyum sağlamada bazen güçlük çeker. Evlilik ve aile yaşamına hazırlanma sorunu dikkate alındığı zaman, kızları geleceğin kadını yapmayı amaçlayan eğitimden farklı bir görünüm taşıyacağı kuşkusuzdur.

Kendi cinsiyetinden memnun kalmayan kızlar evliliğe kişisel bir küçülme gözüyle bakacak ya da evlendikleri zaman aile içerisinde egemenliği ele geçirmeye çalışacaklardır. Öte yandan kızlar gibi yetiştirilen oğlanlar da günümüz uygarlığına, bu uygarlığın beklentilerine uyum sağlamada zorluklarla karşılaşacaktır.¹⁰⁰

O halde, görev taksimatı yapılırken, cinslerin vücut yapısı ve ruh muhtevası esas alındığından birinin üstlendiği diğerinden daha üstün, daha erdemli olduğunu göstermez. Çünkü görev alanının değişmesiyle fazilet kazanmaz. Her şeyin değerinin parayla ölçüldüğü toplumlarda kadınların ev işi parasal girdisi olmadığı için küçümsenmiş ve böylece erkeğin iş bölümüne düşen görevlere, topluma yararlı mantığıyla bakılmış ve bu kanaat kadınlarda da yer etmiştir. Böylece görevler konusunda yatan, ev işlerinin olumsuz olduğu kadına benimsetilmiş ve erkeklerin görevlerinin önemli olduğu imajı, onları daima erkeğin işlerine özendirmiştir.¹⁰¹

⁹⁸Necati Kara, *Kur'an'da Beden Dili*, İstanbul, 2004, 96-97.

⁹⁹Âl-i İmrân, 3/36.

¹⁰⁰Alfred Adler, *Çocuk Eğitimi*, (Çev. Kamuran Şipal) İstanbul, 2000, 110.

¹⁰¹Adler, *İnsanı Tanıma Sanatı*, (Çev. Kamuran Şipal) İstanbul, 2000, 137-138.

Tarih boyunca sürdürülen bu imaj, kadınlarda hoşnutsuzluğun sürüp gitmesine sebep olmuş ve kadınla erkeğin ruhsal uyumunda sürekli bir sarsıntı meydana getirmiş, sonuçta her iki tarafta da tatsız bir havanın doğmasına yol açmıştır. Bu tatsızlık çocuklara da yansiyarak erkek çocuk babaya, kız çocuk ta erkek çocuğa özendirilmiştir. Erkek çocuğun doğar doğmaz kız çocuklarından daha büyük bir kıvançla karşılanması, bu ilişkilerdeki olumsuzluğu daha da arttırmış, kız çocuğunu ise doğduğuna pişman ettirmiştir. Bütün bu olumsuzluklar haklı olmasa da erkeğin toplumdaki rolünün kadınlarınkinden daha büyük önem taşıdığı sonucuna götürmüştür.¹⁰²

Toplumlarda erkeğin hep ön plana alınması, kadının konumunu daha da belirsizleştirmiştir. Kadının, evlilik nedeniyle çıkıp gideceği, erkek çocuğun ise evde kalıp bütün sorumlulukları üstleneceği düşüncesi, kadına ikinci sınıf gözüyle bakılmasında bir başka etken olmuştur. Hâlbuki kadının biri bu evden gidiyorsa diğer bir kadın da bu eve gelmektedir. Giden kadın öbür, gelen kadın da bu aile kurumunun kurulmasında ve yaşatılmasında en büyük etken olmaktadır. Burada karşılıklı bir görev anlayışı içerisinde olarak her iki kadına da emanet gözüyle bakılıp, gidecekleri yerde kadınlık rolünü en üst düzeyde gerçekleştirebileceği bilgi, beceri ve yeteneklerle donatılacak olsa, her iki ailenin de sağlam temeller üzerine oturması sağlanmış olacaktır. Durumun böyle olması gerekirken ailelerde karşılıklı olarak kadına karşı takınılan olumsuz tavır, her iki aile kurumunu da olumsuz yönde etkileyeceği dikkate alınmalıdır.¹⁰³ Belki de bu duruma düşme tehlikesini önlemek amacıyla Peygamberimiz (s.a.v), "*Kız çocuklarına değer verip onlara iyi davranan ve onların yetiştirilmesinde sıkıntılara katlanan kimse ile cehennem arasında bu kız çocuklarının perde olacağını*"¹⁰⁴ vurgulamıştır.

Aileler içinde gerçekleştirilen kadın-erkek işbirliği çoğu zaman istismar edilerek kadına yardımcı olan erkek çocuğa "kadınısı", erkeğe yardımcı olan kız çocuğuna ise "erkeksi" damgası vurularak bazı karakter özellikleri belirlenir. Bu tür

¹⁰²Kara, *Kur'an'da Beden Dili*, 96-97.

¹⁰³Kara, *Kur'an'da Beden Dili*, 99-100.

¹⁰⁴Buhari, *Zekât*, 10.

yargılamalar belirli bir çevre dışına çıkamayan ve yaşam planları tek yanlı güç yargılarıyla belirlenmiş olan insanlarda ve ailelerde görülür.¹⁰⁵

Bütün bu zorluklar, eşlerin eşitliği ilkesiyle ilgili olup kadına, kadınlık rolüyle uzlaşmasını sağlayacak şartların oluşturulması, erkeğin de kendini ön plana çıkarmadan kadınlıkla kendi arasındaki hassasiyeti korumasıyla aşılabacaktır.¹⁰⁶ Dolayısıyla kadın, kadın olduğuna, erkek de erkek olduğuna sevinmeli ve razı olmalıdır. Zira her iki cins de insan neslinin devamı için gereklidir. Çünkü biri olmadan diğersinin var olması ve bir anlam kazanması mümkün değildir.

"O halde, kadının erkeğe bağımlılığı açık bir biçimde genellikle istismar edildiğinden İslâm toplumlarındaki geleneksel örf, adet ve tutumlar değişmelidir. Çünkü toplumsal alanlarda adaletsizliklerin ve sömürülerin yok edilmesi Kur'ân'ın en temel emridir."¹⁰⁷

Erkek ve kadın yaratılışındaki bazı farklılıklar, erkeğin bazı konularda "eşitler arasında öncelikli" durumuna gelmesini gerektirebilir. Bunlar da "görevler" ve "kültürler" konusundadır. Erkeğe karşılıksız bir ayrıcalık tanınmamıştır. Bir "öncelik" tanınmış ise, bunun mutlaka erkeğe yüklediği bir görev ve bu görevin gerektirdiği gibi yerine getirilebilmesi için bir eşitler arasında öncelik durumu tanınmıştır. Her iki cins arasında uyumlu işbirliğinin en iyi biçimde sağlanabilmesi için, fıtrattan kaynaklanan farklılıkları göz önüne alarak iş bölümü gerçekleştirmek gerekir.¹⁰⁸ Zira kadını erkek platformunda değerlendirmek kadın için bir eşitlik veya adalet değil, zulümdür. Dolayısıyla ne kadının hak ve sorumlulukları bütünüyle erkeğinkinin aynısıdır, ne de erkeğin hak ve sorumlulukları kadınınkinin aynısıdır. Eğer aynı olsaydı, kadının, erkeğin kopyası olması gerekirdi. Bu nedenle her iki cins arasında zorunlu eşitlikten ziyade, birbirini tamamlayıcılık esas alınmalıdır. Çünkü erkek, kadına eşit değildir. Yüce Allah kadın ile koca arasındaki ilişkinin tabiatını şu şekilde ortaya koymaktadır:

---

¹⁰⁵ Adler, *İnsanı Tanıma Sanatı*, 141.

¹⁰⁶ Kara, *Kur'an'da Beden Dili*, 100-101.

¹⁰⁷ Fazlur Rahman, *İslami Yenilemeler Makaleler*, II, (Çev. Adil Çiftçi) Ankara, 2000, 140.

¹⁰⁸ Hatemi, *age.*, 30.

"Onlar, size örtüdürler, siz de onlara örtüsünüz."¹⁰⁹ Bu âyet, kadın ile erkeğin birbirini tamamlayan unsurlar olduğunu ifade etmektedir. Zira her iki cins de bir bütünü birbirini tamamlayan iki ayrı cinsten parçalarıdır. Birinin var olması diğerinin var olmasıyla değer kazanır. "Ayrıca elbise ve örtü insanı nasıl soğuktan ve sıcaktan korur, kusurlarını örterse, eşler de birbirlerine öyle koruyucu, kollayıcı ve bağlı olacaklardır."¹¹⁰ "Kendileri ile huzur bulasınız diye sizin için türünüzden eşler yaratması ve bir sevgi ve merhamet var etmesi de O'nun varlığının ve kudretinin delillerindendir"¹¹¹ âyeti de kadın ile erkeğin birbirini tamamlayan ve birbirine muhtaç olan varlıklar olduğunu vurgulamaktadır.

Yüce Allah, erkeklerin ahlaki açıdan değil, ancak görev açısından kadınlardan farklı olduklarını şu şekilde ifade etmektedir:

"...Kadınların, yükümlülükleri kadar meşru hakları vardır. Yalnız, erkeklerin kadınlar üzerinde bir derece farkı vardır".¹¹²

"Erkeklerin kadınlar üzerinde bir derece farkı vardır" ibaresindeki dereceden maksat erkeğin üstünlüğü değildir. Yüce Allah "derece" kelimesini bir başka âyet'i kerime'de "koruyup gözeten" anlamına gelen "kavvamun" kelimesi ile şöyle açıklamıştır.

"Erkekler, kadınların koruyup kollayıcılarıdır. Çünkü Allah, insanların kimini kiminden üstün kılmıştır. Bir de erkekler kendi mallarından harcamakta ve ailelerinin geçimini sağlamaktadırlar."¹¹³

Âyette geçen "kavvamun" kelimesi erkeğin kadından üstün olduğunu ifade etmez. Bu kelime "kadının geçimini üstlenme" veya "onun geçimini sağlama"¹¹⁴ anlamlarına gelir. Erkeklere koruyup kollama görevinin verilmiş olması, karı-koca arasında bir eşitsizlik gözetilmiş olmasından değil, erkeklerin güç, kuvvet ve fizyolojik bakımdan farklı olmasından kaynaklanmaktadır. Bu durum kadını, erkekten

---

¹⁰⁹Bakara, 2/187.

¹¹⁰Halil Altuntaş-Muzaffer Şahin, *Kur'an-ı Kerim Meali*, Ankara, 2005, 32, d.n., 45.

¹¹¹Rum, 30/21.

¹¹²Bakara, 2/28.

¹¹³Nisa, 4/34.

¹¹⁴Esed, *age.*, 143.

aşağı bir konuma düşürmez.¹¹⁵ Zira "Allah katında en değerli olanınız, O'na karşı gelmekten en çok sakınanınızdır;"¹¹⁶ âyeti bunu teyid etmektedir.

“Kur’ân'da kadın ve erkeğin, kadınlık ve erkekliği ön plana çıkarılarak üstünlüklerinden bahsedildiği tek yer Nisâ suresinin 34. âyetidir. O da yönetimde liyakat ve ehliyet, başka bir ifade ile sosyal hayatta herkesi bulunduğu konuma göre değerlendirme, risk ve sorumlulukları fitri kabiliyet ve güce göre yerine getirmeyi gerektiren adalet ilkesi nedeniyledir. Hiç bir erkek, sırf erkek olduğu, kadın da kadın olduğu için diğerinden üstün değildir.¹¹⁷ Nitekim Yüce Allah: “Ben erkek olsun, kadın olsun, sizden hiç bir çalışanın amelini zayi etmeyeceğim. Sizler birbirinizdensiniz.”¹¹⁸ buyurmaktadır.

Eğer tarih boyunca erkek değil de, kadın aile reisi olmuş olsaydı, bu defa da muhtemelen erkeğin kadına eşit olması gerektiği iddia edilecekti. Temeli kadın ile erkek arasında atılacak ailede, kadın veya erkekten birisinin aile reisi olması zorunlu olduğuna göre, erkeğin aile reisi olmasında yadırganacak bir taraf yoktur. Erkeğin aile reisi olması hâkim veya zorba olabileceği anlamına gelmemektedir. Ayrıca karı-koca ilişkileri sadece bundan ibaret olmayıp, kadın ile erkeğin, birbirini tamamlayan, birbirine destek veren, iki inanan, iki "insan" olarak bakılmakta olduğunu gösteren pek çok âyet vardır.¹¹⁹

“O halde "İslâm inancına göre sosyal düzende görevler o şekilde dağıtılmalıdır ki erkekler, erkek olarak güçlerinin gerektirdiği işlerde çalışıp kendi güçlerinin farkına varsınlar, kadınlar da cinslerinin yapısı ve inceliğini ortaya koyma fırsatı bulabilsinler. Çarkların ister erkek ister kadın olsun insan yapısının tüm gelişim olanaklarını ezdiği veya erkeğin daha az erkek, kadının da daha az kadın olmasına yol açan baskıların bulunduğu bir toplum İslâmi sosyal idealin tam karşıtı durumundadır. Erkeğin erkek, kadının kadın olarak kalmasının olanaksız olduğu, erkek ve kadın tiplerinin bulandığı karmaşık bir sosyal düzende manevi gelişim olanakları da çok zayıflamaktadır, çünkü erkek ve kadın ancak Yaratan'ın onları yarattıkları şekilde kaldıkları sürece Allah'a

¹¹⁵Halil Altuntaş-Muzaffer Şahin, *age.*, 88, d.n. 12.

¹¹⁶Hucurat, 49/13.

¹¹⁷Zeki Duman, *Beyanül-Hak*, III, Ankara, 2006, 235.

¹¹⁸Âl-i İmrân, 3/195.

¹¹⁹M.Hayri Kırbaçoğlu “*Kadın Konusunda Kur’an’a Yöneltilen Başlıca Eleştiriler*”, İslami Araştırmalar, V-4, 1991, 273, ayetler için bkz., Tevbe, 9/17; Ahzb, 33/35; Muhammed, 47/19.

yaklaşabilirler. Burada erkek ve kadının kendi cinslerini kendilerinin belirlemediğini anımsamak gerekir. Irkları, renkleri, doğum ve ölüm tarihleri gibi cinsleri de Allah tarafından belirlenir ve eğer erkekler ve kadınlar kendi tabiatlarının tüm imkânlarını gerçekleştirmek istiyorlarsa buna karşı çıkılamaz. Geleneksel İslâm toplumunun çok iyi bir örneğini oluşturduğu normal ve sağlıklı bir toplumda erkek ve kadın kendi yapılarının özelliklerini tam olarak gerçekleştirebilirler ve yaratılışı karakterize eden zenginlik ve çeşitliliği artırarak ilahi Prensipte'nin Birliği'ni yansıtırlar. Şimdi, gerek erkek gerek kadın olsun, "insan"la uğraşan herkesin en başta gelen görevi, günümüzde çağdaş düşünce veya "zamanın gereği" olarak ortaya çıkıp insanlığın iyiliğini istediğini söyleyen, ancak aslında hem erkek hem de kadınların ruhlarını öldürüp onları insan-altı bir düzeye indiren bir zehir olan tüm bu yalanlara karşı geleneksel toplumların değerlerini bilinçli bir şekilde savunmaktır."¹²⁰

Sonuç olarak, toplumlarımızın temel problemi, toplumsal ilişkilerimizin kadınlaştırılması problemi olarak karşımıza çıkmaktadır. Hâlbuki kadın erkek eşitliğini kadın ve erkeklerin aynı işleri yapması şeklinde anlamak ve bunun savunuculuğunu yapmak doğru değildir. Yüce Allah da fitrata uygun olarak kadın ve erkeğe farklı görevler vermiştir. Bu nedenle erkek veya kadının birbirinden mutlak bir şekilde üstün olduklarını iddia edemeyiz. Her iki cinsin fizyolojik, biyolojik ve psikolojik yapıları birbirinden farklı olduğundan yetenekleri de birbirinden farklı olacaktır. Erkeğin erkek olarak, kadının da kadın olarak kendilerine verilen rolleri yerine getirmeleri sosyal bir kurum olan ailenin sağlıklı bir şekilde devamını sağlar. O halde hem kadın hem de erkek, kendi fizyolojik, biyolojik ve psikolojik yapılarına uygun olan davranışlar sergilemelidirler.

1.2.2. Kadının Şahitliği

Şahitlik, hazır olmak anlamına gelen uv kelimesinin mastarıdır. Sözlükte kesin haber anlamına gelen şahitlik; şer'an yargı mevkisinde şahadet lafzını kullanarak bir hakkın ispat edilmesi için doğru sözlü şahsın verdiği haberdur.¹²¹ Bir kişinin başka bir kimsede olan hakkını ispat amacıyla, hâkim önünde ve davalının karşısında ileri sürdüğü iddiası üzerine üçüncü bir şahsın "şuna ve şuna şahadet ederim" diyerek

¹²⁰Nasr, *İsalmda Düşünce ve Hayat*, 304.

¹²¹Muhammed b. Mükerrrem b. Manzur el İfriki, *Lisanü'l Arab*, mad., VII.

davayla ilgili bilgisini sunmasına şahitlik, böyle bir beyanda bulunan kimseye de "şahit" denir.¹²²

İslâm hukukunda şahitlik müessesesi, önemli bir yer işgal eder. Ona verilen bu önem, adaletin zayi olmaması içindir. Bu nedenle şahitlikte bazı şartlar aranır. Bunlar "*şahitliği Allah için dürüstçe yapma*"¹²³ "*adil olma*"¹²⁴, "*yalana şahitlik etmeme*"¹²⁵, "*şahitlik yapıldığı zaman kararlı durma ve adaleti titizlikle ayakta tutan kimseler olmayı* Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: "*Ey iman edenler! Kendiniz ana babanız ve en yakınlarınızın aleyhine de olsa Allah için şahitlik yaparak adaleti titizlikle ayakta tutan kimseler olun. Şahitlik ettikleriniz zengin veya fakir de olsalar adaletten ayrılmayın. Çünkü Allah, ikisine de daha yakındır. Onları sizden çok kayırır. Öyle ise adaleti yerine getirmede nefsinize uymayın. Eğer şahitlik ederken gerçeği çarpıtırsanız veya şahitlikten çekinirseniz bilin ki şüphesiz Allah yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır.*"¹²⁶

İslâmi kaynaklarda kadınların şahitliği konusunda birbirinden farklı yaklaşım tarzları benimsenmiştir. İbnu'l Munzir (ö.318/ 930) bu konuyla ilişkili olarak şunları söylemektedir: "Âlimler, Bakara 2/282. âyetinin zahiri görüşü üzerinde icma etmiştir. Kadınların erkeklerle birlikte şahitlik yapmalarını caiz görmüşlerdir. Ancak Cumhur bu cevazı, borçlar ve mallar ile ilgili konulara tahsis etmiş, hadlerde ve kısasta şahitliklerinin geçerli olmadığını söylemişlerdir. Nikâh, talâk, neseb ve velilik (velâ) gibi konulardaki şahitlikleri ise, ihtilaf konusu olmuştur. Cumhur menetmiş, Kûfeliler caiz görmüşlerdir." İbnu'l Munzir: "Erkeklerin, hakkında bilgi sahibi olamayacağı hayız, doğum, istihâl (çocuğun yüksek sesle bağırması, ağlaması) ve kadınların kusurları gibi konularda, erkekler olmaksızın yalnız kadınların şahitlik yapabilecekleri hususunda görüş birliğine varıldığını" söylemiştir. Ancak süt emzirme konusunda ihtilaf edilmiştir. Ebu Ubeyd ise: "Kadınların mallarla ilgili konularda şahitlik yapabilmelerinin cevazında ittifak edilmiş olması, bu konunun mezkûr âyetle (bildirilmiş olması) sebebiyledir." Hadd ve kısas konularında şahitlikten menedilmelerindeki ittifak ise, "*namuslu kadınlara zina isnat edip de dört şahit*

¹²²İsmail Acar, *İslam Ceza Hukukunda Kadının Şahitliği*, İslamiyat, III-2, Ankara, 2000, 81.

¹²³Talak, 65/2; Mearic, 70/33.

¹²⁴Maide, 5/8.

¹²⁵Furkan, 25/27.

¹²⁶Nisa, 4/135.

getiremeyenlere seksen değnek vurun."¹²⁷ Âyeti gereğince. "Nikâh ve benzeri konularda edilmiş olması ise, kimilerince mehir ve nafakanın 'hadd' kapsamında değerlendirilmesinden kaynaklanmaktadır."¹²⁸

Şahitlikle ilgili âyetlerde, şahitlerle ilgili çoğul sığası müzekker (eril) kalıplarla ifade edilmiş olması, bu konularda kadınların şahitliklerinin kesinlikle kabul edilmemesi konusunda, bütün âlimlerin görüş birliğine varmasına sebep olmuştur.

"Hudud ve kısas ile ilgili suçlarda şahitlerin erkek olması gerekir. Bu konularda kadınların şahitlikleri kabul edilmez. Çünkü Zuhri(r.a)'den şöyle dediği rivâyet olunmuştur. Hz. Peygamber(s.a.v)'den ve ondan sonra gelen iki halifeden hudud ve kısasta kadının şahitliğinin kabul edilmediğine dair bir sünnet gelmiştir."

"Yine bu konularda kadınların şahitliğinin kabul edilememesinin bir başka nedeni de, hudud ve kısasla ilgili suçlarda cezanın şüphe üzerine düşmesidir. Oysa kadınların şahitliği şüpheden hâli değildir. Çünkü onlar doğuştan yanılma ve gaflet hasletine, akıl ve din noksanlığına gebedirler (mahkûmdurlar). Bu ise şüphe doğurmaktadır."¹²⁹

Yukarıdaki yorumdan anlaşılıyor ki, kadının akli ve dini eksik olduğu, gaflet ve yanılığında bulunduğu için ceza hukukunda kadının şahitliği hiçbir şekilde kabul edilmemektedir.

Kadının erkeğe denk olduğuna itiraz edenler, genellikle "mudayene" âyeti olarak bilinen Bakara suresi'nin 282. âyeti ile Nisâ Sûresi'nin 11. ve 34. Âyetlerini ileri sürmektedirler. Bu görüşlerini Buhari'den nakledilen ve kadınların "*eksik akıllı*", "*eksik dinli*"¹³⁰ olduğunu ifade eden hadisler de desteklemeye çalışmışlardır.

Söz konusu âyetin meali şöyledir: "*Ey iman edenler! Belli bir süre için birbirinize borçlandığınız zaman bunu yazın. Aranızda bir yazıcı adaletle yazsın. Yazıcı Allah'ın kendisine öğrettiği şekilde yazmaktan kaçınmasın, her şeyi olduğu gibi*

¹²⁷Nur, 24/4.

¹²⁸İbn Hacer, Şemsuddin Ahmed b.Ali el-Askalani, *Fethul-Bari*, (Thk. Muhammad Fuad Abdulkaki ve bşk.) V, Beyrut, 1989, 335.

¹²⁹Salih Akdemir, *Tarih Boyunca ve Kur'an-ı Kerim'de Kadın*, (el-Kasani, Bedai, IV, 279 dan naklen.) İslami Araştırmalar, V-4, İstanbul, 1991, 267.

¹³⁰Müslim, *İman*, 34/132.

dosdoğru yazsın. Üzerinde hak olan borçlu da yazdırsın ve Rabbi olan Allah'tan korkup sakınsın da borçtan hiçbir şeyi eksik etmesin, her şeyi tam yazdırsın. Eğer borçlu, akli ermeyen veya zayıf bir kimse ise, ya da yazdıramıyorsa, velisi adaletle yazdırsın. Bu işleme şahitliklerine güvendiğiniz iki erkeği, eğer iki erkek olmazsa bir erkek ve iki kadın şahit tutun. Bu, onlardan biri unutacak olursa, diğerinin ona hatırlatması içindir. Şahitler çağrıldıkları zaman gelmekten kaçınmasınlar. Az olsun, çok olsun borcu süresine kadar yazmaktan usanmayın. Bu Allah katında adalete daha uygun, şahitlik için daha sağlam, şüpheye düşmemeniz için daha elverişlidir.”¹³¹

Görüldüğü gibi âyet, bir borç işlemi ile ilgili olup vadeli borçların yazılmasının, borçlu ile alacaklı arasında oluşabilecek ihtilafları önlemek ve mağduriyetleri gidermek için, Allah borçların yazılmasını tavsiye etmektedir. Söz konusu âyet şifahi şahitlikle ilgilidir. Yazı ve imzanın yaygın olmadığı bir dönemde başvurulan yöntem de budur.¹³² İslâm âlimleri çoğunlukla âyetteki "borcun yazılması veya yazdırılması" ve "şahit tutulması" talebini vücup ifade eden emir olarak değil, tavsiye nitelikli bir talep olarak değerlendirmişlerdir.¹³³

Yukarıdaki âyette geçen, "iki erkek veya bir erkek iki kadın şahit" hakkında şu yorumlar yapılmıştır:

- a) “Belirli bir vadeye kadar olan borç işlemlerinde iki kadının şahitliği bir erkeğinkine denktir. Bunun nedeni, kadının meşguliyetleri, fitratı ve cinsiyet özelliklerini ihtiva etmesidir. Ayrıca kadının annelik, eşlik ve ev içi meşguliyetlerinin çokluğu dolasıyla çeşitli ortamları gözleme, iktisadi ve gayri iktisadi konularla ilgili olma şansının, erkeklere göre az olmasından dolayı veya bu işlere pek aşına olmamasından kadının unutulmasına ve yanılmasına sebep olabilir. Bu nedenle iki kadının şahitliğ bir erkeğin şahitliğine denk görülmüştür.”¹³⁴

¹³¹Bakara, 2/282.

¹³²Hayrettin Karaman, *Kadının Şahitliği, Örtünmesi ve Kamu Görevi*, İslam Araştırmalar, V-4, İstanbul,1991, 287.

¹³³Kurtubi, *el-Cami-u li Ahkami'l Kur'an*, III, 38.

¹³⁴İzzet Derveze, *et-Tefsru'l-Hadis* (Çev. Ahmet Çelen) VII, İstanbul, 1998, 412-413; Yazır, *age.*,II, 260-262; Hayrettin Karaman ve bşk., *age.*, I, 316; M. Mahmut Hicaz, *Furkan Tefsiri* (Çev. Sait Şimşek) I, İstanbul, trs. 235; Reşid Rıza, *Tefsir*, III, 124.

“Bazı İslâm bilginleri ise âyeti şu şekilde yorumlamışlardır: İki kadının şahit önerilmesinin sebebi, biri yanılırsa veya unutursa, diğer kadın şahidin ona hatırlatmasıdır. Ancak âyette iki kadın şahitten biri mutlaka yanılır veya unutturulmamaktadır. O halde iki kadın şahitten birisi, şahitlik ettiği borçlanma akdiyle ilgili olarak yanılmaz veya unutmazsa, şahitliğini tam olarak yaptığı için yani kadın şahitlerden birine, diğerinin hatırlatmada bulunacağı söz konusu olmayacağı için, erkek şahit ile kadın şahidin şahitlikleri yeterli, aynı zamanda eşit değerdedir olacaktır. Bu ise kadının şahitliğinin erkeğin şahitliğine denk olabileceğini gösterir.”¹³⁵

b) İki kadının şahit olarak bulundurulması ve bunların şahitliğinin bir erkeğin şahitliğine denk görülmesinden hareketle, çoğunluğu oluşturan âlimlerin yorumlarında "*kadının aklının eksik olduğu*" şeklinde rivâyet edilen hadisin etkisi olduğu anlaşılmaktadır. Söz konusu hadis şöyledir:

"Ey kadınlar topluluğu! Sadaka verin ve istiğfarlarınızı çoğaltın! Zira sizleri cehennem ehlinin çoğunluğu olarak gördüm."

Kadınların içinden birisi; "Biz ne yapmışız ki, cehennemliklerin çoğunluğu bizdenmiş?" diye sordu.

Resulullah (s.a.v) şöyle cevap verdi: "Çünkü siz, çok lanet eder ve kocalarınıza karşı nankörlükte bulunursunuz. Akli ve dini noksan olanlardan hiç birinin akıllı bir kimseye sizin kadar galebe çaldığını görmedim!"

*Bunun üzerine kadın: "Akıl ve din noksanlığı nedir?" diye sorunca Hz. Peygamber şöyle cevap verdi: "Aklın eksikliği, iki kadının şahitliğinin, bir erkeğin şahitliğine denk sayılmasıdır. İşte bu aklın eksikliğidir. Günlerce namaz kılmazsınız, Ramazanda oruç tutmazsınız, işte bu da dinin eksikliğidir."*¹³⁶

“Söz konusu rivâyet hem sübut açısından hem de delâlet açısından tartışmaya açık bulunmaktadır. Bu haliyle rivâyetin delillendirmeye elverişli olup olmadığı bir yana, hadisin sebebi vüruduna ve metnine bakıldığında, konumuza delaletinin çok kapalı olduğu görülmektedir. Öncelikli olarak bu hadisin, şahitlik hukukunu

¹³⁵M. Hayri Kırbaoğlu, *age.*, 276; Hayrettin Karaman ve bşk., *age.*, I, 316.

¹³⁶Ebul Hüseyin b.el- Haccac Müslim, *Sahih Müslim, İman*, 34.

düzenlemek için söylenmediği açıktır. Öte yandan, ilk dönem âlimlerinin de belirttiği gibi, metindeki ifadelerden bütün kadınların kastedilmiş olup olamayacağı tartışmaya açık bulunmaktadır.”¹³⁷ “Ayrıca kadınların akıllarının eksikliğini ifade eden hadiste kastedilen akli yetenek değil, hafıza eksikliği, unutkanlık ve yanılma meselesidir.”¹³⁸

“Rivâyete göre "aklınızın eksikliği nedir?" diyerek sebep soran kadınlara verilen cevapta, bu eksikliğin sebebi ve kaynağı gibi, mahiyeti ile alakalı bir gerekçe yerine, bir sonuç ya da delalet sunulmuştur. Çünkü iki kadının tanıklığı ile bir erkeğin tanıklığının oranlanması suretiyle gösterilen gerekçe bir mahiyet açıklaması değildir. Sadece, kadın ve erkeğin şahitlik hukuku bakımından tavsiye edilen konularının, akıl tamlığı veya akıl eksikliği açısından yorumlanmasıdır. Rivâyetteki mantığa göre, tek erkeğe karşı iki kadının belirlenmiş olması; erkeğin tam akıllı, yaptığı tanıklığın 'tam tanıklık' olduğu; kadın şahidin, tek başına şahitliğinin kabul edilmemesi sebebiyle, 'eksik akıllı' ve hatta oranlamaya riâyet ettiğimiz takdirde 'erkeğin yarısı kadar akıllı' olduğu ve yaptığı tanıklığın da 'yarım tanıklık' olduğunu göstermektedir.”¹³⁹

"Klasik dönem âlimleri bu rivâyeti birçok hukuki hüküm için kaynak olarak kullanmış olup, her defasında bu rivâyet, kadınlar aleyhine olarak haklarının kısılmasının delili sayılmıştır.”¹⁴⁰ Nitekim geleneksel yorumcular "*kadınlardan biri unutursa, öbürü ona hatırlatır*" âyetindeki "unutmanın" kadınların genel karakteri olduğu kanaatindedirler.¹⁴¹

Modernist yorumculara göre ise bu hüküm sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik şartların bir ürünü olup kadının o günkü şartlarda ticari hayatla doğrudan ilgilenmemesinden doğan geçici bir zaafiyettir. Dolayısıyla bugün şartlar değiştiğinden kadının da şahitliği erkeğin şahitliğine denktir.

“Burada bir erkek yerine iki kadının şahit tutulmasının nedeni, o günlerde bu tip alışverişlerde kadınlar genel olarak şahitlik yapmaya alışkın olmadıkları için

¹³⁷Nihat Dalgın, “Kadın ve Erkeğin Şahitliği ile İlgili Nasıldaki Düzenlemelerin İslam Hukukuna Yansımaları Üzerine Değerlendirme”, Din bilimleri Akademik Araştırma Dergisi, V, 2005, 15.

¹³⁸M. Sait Şimşek, *Günümüz Tefsir Problemleri*, İstanbul, 313; Mustafa Sıbai, *Kadının Yeri*, (Çev. Abdullah Yalçın-Mehmet Yolcu) İstanbul, 1988, 64.

¹³⁹Hidayet Şefkatli Tuksal, *Kadın Karşıtı Söylemin İslam Geleneğindeki İzdüşümleri*, Ankara, 2000, 129.

¹⁴⁰Dalgın, *agm.*, 15-16.

¹⁴¹Fahredden er-Razi, *Mefatihü'l Gayb (Tefsir-i Kebir)*, VI, İstanbul, 2002, 54-55.

erkeklerden çok daha "unutkan" olabilecekleridir. Kadının şahitliğinin erkeğinkinden daha az kıymetli sayılması, kadının ticari işlerde hafızasının daha zayıf olmasına bağlandığından, kadınlar bu konuda alışkanlık kazanınca ki bunda yanlış bir şey olmadığı gibi aksine toplumun yararına olduğu için onların şahitliği de erkeklerinkine eşit sayılabilir." ¹⁴²

Garaudy ise bu konuda şöyle demektedir: "Kadınların sosyal hayata katılmadıkları bir toplumda, toplumsal ilişkilerin idaresini tekellerinde bulunduran erkeklere oranla kadınların tecrübeleri açısından eksik ve kusurlu bulunmaları doğru olabilir." ¹⁴³

Muhammed Abduh (ö.1905) ise Bakara suresi'nin 282. Âyetini şöyle yorumlamaktadır:

"Bir erkek şahidin yerine iki kadının ikame edilmesi hükmü, kadının ahlaki ve akli melekeleri ile ilgili bir husus değildir. Bu farklılık genel olarak kadınların ticari usullere erkeklerden daha az aşına olmaları nedeniyle bu konularda hata yapmaya daha yatkın olabilmeleri gerçeğinden dolayıdır." ¹⁴⁴

Görüldüğü gibi klasik müfessirler yorumlarını kadının fitratı üzerine temellendirdikleri halde çağdaş müfessirlerin bazıları ise âyetteki illetin sosyal konum ile ilgili olduğunu öne sürmektedirler.

Elmalılı Hamdi Yazır (ö.1942) söz konusu âyeti şöyle yorumlamaktadır:

"Hamze kırâetinde olduğu gibi, biri unuttur, şaşırırsa diğeri ona hatırlatır. Görüldüğü gibi, şahitliğe, ehliyet ve liyakatin şartlarından biri de hakkıyla zabt ve hıfz etmek, yani akılda iyi tutmak ve unutmamaktır. Ahlak açısından güvenilir olmayanların da şahitliği geçerli değildir, fakat akılda tutmak için olayı başından sonuna kadar her an hafızasında tutmak, aklından çıkarmamak şart değildir. Elverir ki, şahitlik edeceği sırada hakkıyla hatırlasın ve aklına getirmiş bulunsun. Demek ki, bir olayı defterine yazan bunu bir süre sonra unutsa da o deftere başvurduğu zaman

¹⁴²Fazlur Rahman, *Ana Konularıyla Kur'an*, (Çev. Alparslan Açık genç) Ankara, 1999, 92; Bkz. Esed, **age.**, (M. Abduh, el-Menar 3. 124 naklen), 85.

¹⁴³Roger Garaudy, *İslam ve İnsanlığın Geleceği*, İstanbul, 1991, 143.

¹⁴⁴Reşid Rıza, *Tefsir*, III, 124.

zihninden iyice hatırlayabilirse şahitlik edebilir. Genellikle göz önünde bulundurulduğu zaman erkeklere nispetle kadınlarda zabt denilen akılda tutma gücü biraz eksiktir, unutma ihtimali daha fazladır. Böyle olmayanları bulunabilirse de burada itibar kişiye değil cinsedir, cinsin çoğunluğuna göredir. Evvela kadının yaratılışında duygusallık ağır basar, duygusallığın ağır bastığı aşırı heyecan ve etkilenme söz konusu olur. Etkilenmenin çokluğu ise unutma sebeplerindedir ve bir şeyi aklında iyi tutmak sadece bir zekâ ve hafıza meselesi de değildir. Pek çok zeki insan vardır ki aşırı duygusallıktan, fazla etkilenmeden dolayı hafızasına güvenilmez. Ayrıca kadın da enfüsiyet (subjektiflik) daha ilerdedir. Dış çevredeki olaylarla ilgilenmek veya böyle şeylerle meşgul edilmek kadınlık açısından arzu edilecek bir olgunluk değildir. Bu gibi işler esas itibariyle erkekleri işleri olmalıdır. Bundan dolayı mükemmel bir kadın olmak üzere düşünüldüğü zaman, bu gibi dışarıya ait olayları tek başına takip ederek şahitlik yapabilecek şekilde akılda tutmaktan ve hafızasını böyle şeylerle yormaktan uzak kalmak ve bu çeşit işlere doğrudan itilmemek gerekir. Üçüncü bir husus olarak göz önünde bulundurulması icab eden bir şey de şudur: Kadında hayâ ve utanma duygusu kuvvetlidir ve kuvvetli olması gerekir. Onun bu değerli özelliği, en küçük bir uğraşmayla büyük ölçüde gücünü kaybeder. Bunun için olayların kadına anlattıkları erkeğe anlattığından daha azdır. Bu şartlar altında bir kadına şahitlik yükünü yükletmek, onu bir anlamda zarara uğratmak ve tedirgin etmektir. Dördüncü olarak, kadın fitratı ve kendi cinsinin olgunluğu erkeğin zıddı olduğundan, erkekleşmek kadın için bir düşüş ve yozlaşma demektir. Bundan dolayıdır ki, kadınlaşmış ve hünsalaşmış erkeklerin şahitlikleri geçerli olmayacağı gibi, erkekleşmiş ve yarı yarıya erkek gibi olmuş kadınların şahitliği de caiz değildir. Bunların her ikisi de kendi nevinin özelliklerini kaybetmiş ve düşüş göstermişlerdir. Böyle kalbi yumuşaklığa yönelik olanların şahitlikleri de hakkı tahrif etmek töhmetinden uzak kalamaz. Şu halde yaratılış gereği kadının mükemmelliği ile erkeğin mükemmelliğini ayrı ayrı özelliklere bağlamış ve farklı kılmış olduğundan, kadının dışarıda olup biten olaylara ait ilgisini ve onlara ait hafızasını kısmen kapalı tutması, kendi kadınlığının ve kadınlığındaki mükemmelliğin bir gereğidir. Bunun için şahitliğe konu olan olayı kadın, erkekten daha fazla unutabilir. Çünkü o gibi olaylar, onun ilgi alanı değildir. Lakin unuttuktan sonra tekrar hakkıyla hatırlayabilirse yine de şahitlik etmesi mümkün olur. Kadını,

doğrudan bu gibi olayları hatırdan tutmaya mecbur etmek, ona karşı haksızlık etmek olur.”¹⁴⁵

Yazır’a göre kadınlarda duygusallık ağır bastığı için, "zabt" özelliği de zayıftır. Ayrıca kadında subjektiflik daha fazla olduğu için dış olaylarla ilgilenmemelidir. Kadında hayâ ve utanma duygusu güçlü olduğu için, kendi değerli özelliğini küçük uğraşmalarla kaybedebileceği gibi tezler öne sürmektedir. Bu nedenle kadının dış olaylarla ilgisini ve hafızasını kısmen kapalı tutması kadınlığındaki mükemmelliğin bir gereğidir.

Yaşar Nuri Öztürk de Bakara suresi’nin 282. Âyetine dayanarak, şahitlikte iki kadının bir erkeğe eşit olduğunu iddia etmek, âyetin düzenlediği borç akdi konusunda bile mümkün olmadığını iddia etmektedir.¹⁴⁶

Hâlbuki bir erkek iki kadına eşittir şeklinde tutarlı olmayan bir yola girmek doğru değildir. Zira kadın hem biyolojik hem de psikolojik yönden erkekten daha farklı özelliklerde yaratılmıştır. Şahitlik konusunda yanlış bir yönlendirmeye sapılmaması ve adaletin yerini bulması için bir erkek ve iki kadının şahitliğine başvurulması kadın için bir aşağılanma değildir. Bilakis şahitlik meselesi ehliyetlilik ehliyetsizlik meselesi olmayıp yargıda ihtiyatlı davranma meselesidir.

Kadının şahitliği meselesinde, ceza hukukunda kadının şahitliğinin hiç kabul edilmemesi, borçlar ve mallar ile ilgili hususlarda ise bir erkek şahidin yanında iki kadın şahidin istenmesinin kadının konumu ve değeri hususunda bazı şüphelere yol açmıştır.

Bakara suresi’nin ayetinde kadın şahidin iki olmasının nedeni, birinin unutmaması halinde, diğerinin ona hatırlatmasıdır. Buna göre kadının insanlık ve değer açısından erkekten daha aşağıda tutulmuş gibi bir sonuç çıkarmak mümkün değildir. Gerekçe değeri, üstünlük veya aşağılıkla ilgili olmayıp, tamamen, "unutma, şaşırma, yanılma" ile ilgilidir ve hakkın, adaletin yerini bulmasını amaçlar.

---

¹⁴⁵Yazır, *age.*, II, 260-262.

¹⁴⁶Yaşar Nuri Öztürk, *Kur’an’daki İslam*, İstanbul, 1997, 452.

Bu husus "*Göçebenin (bedevinin) şehirli hakkında şahitlik etmesi caiz değildir;*"¹⁴⁷ mealindeki hadisten de anlaşılmaktadır. Burada şahitliği kabul edilmeyen kadın değil, erkektir. Sebebi ise bedevinin insanlık seviyesi bakımından adaletin gerçekleşmesine, hakkın ortaya çıkmasına katkıda bulunma imkânının sınırlı oluşudur. Durum böyle olunca burada araştırılması gereken husus, kadının bazı konulardaki şahitliğinde tek başına yeterli olmamasının, cins olarak ebediyen onunla beraber olacak bazı özellik ve vasıflarına mı dayandığıdır. Eğer hükme temel oluşturan, gerekçe olan vasıf her zaman nadir olmayan ölçülerde bulunan bir vasıf ise hükmün devam etmesi tabidir. Kültür ve medeniyetin belli dönemlerinde bulunmakla beraber- nadir oluşlar müstesna-geride bırakılmış ise hükmün de değişmesi gündeme gelecektir. "Mesela hadiste geçen göçebenin şehre yerleştiğini, eğitim seviyesinin değiştiğini veya şehre yerleşmediği halde iletişim araçları geliştiği için bilgi ve görgüsünü artırma imkânı olursa, bu takdirde hüküm değişecek, onun şahitliği makbul ve caiz olacaktır."¹⁴⁸

Nitekim şu hususun göz ardı edilmemesi gerekir. Borç ve alacak verecek işlemleri, çalma, gasbetme, vurma, öldürme gibi eylemlere göre, soyut işlemler olup, içerikleri açısından, unutulmaya, karıştırılmaya ve yanılmaya müsait işlemlerdir. Şu bir gerçektir ki, asıl borçlu veya alacaklı bile, detaylı bir şekilde bir tarafa yazmadığı durumlarda, borcunun ve alacağının miktarını, nasıl ödemedi/alımda yaptığını unutabilmektedir. Günlük hayatta, o tür işlemlerle fazlaca meşgul olmayan kimselerin, erkekler de dâhil, bu tür işlemlerde şahitlik yaparken yanılmaları kaçınılmazdır. Belki bu nedenle klasik görüşün tersine olarak, kadınların diğer davalarla ilgili olarak, gerek görgü şahitliklerinde gerekse eda esnasında erkeklerle eşit oldukları kabul edilmesi gerekirken, alacak- verecek davalarında kadınlar görgü şahidi olacaksa ve bu tür kadınlar bu tür işlerle haşır neşir olan birileri de olmadığında, görgü şahidi olarak en az iki kadının bulundurulmasının istenmiş olduğu düşünülebilir.¹⁴⁹ Zira alış-veriş, ticaret gibi işler, kadından ziyade erkeğin işidir. Kadınların asıl görevi çocuk yetiştirmek, ev işlerini yürütmektir. İşte asıl erkeklerin görevi olan alış-veriş, borçlanma vb. Gibi hususlarda şahitlik etmek de erkeğin görevidir. Ama erkek olmazsa bu görevi kadınlar

¹⁴⁷Ebu Davud, *Akdiye*, 17, h.no:3602; İbn-i Mace, *Ahkâm*, 30, h.no: 2367.

¹⁴⁸Karaman, *agm.*, 287.

¹⁴⁹Dalgın, *agm.*, 27.

da yapar. Ancak kadın, burada asıl görevi dışında bir vazife yüklenmektedir. Erkeğe ait bir vazifeyi bir tek kadına yüklemek, onun için ağır bir yük olur. Bunun için bu vazife iki kadına yüklenmektedir. Bir erkek yerine iki kadının şahitlik etmesi, erkeklerin şahitlik yapabilecekleri meselelerdedir. Doğum, süt emzirme gibi hususlarda bir kadının şahitliği bile yeterlidir.¹⁵⁰

Özetle mali konularda şahit iki erkek veya bir erkek, iki kadın olacaktır. Tek erkeğin yeterli olmaması, onun akit veya dürüstlük bakımından eksik olması sebebiyle değil, adaletin zayi olmaması içindir. Bir kadın yerine iki kadının şahitliğinin şart koşulması da tek kadının akıl ve dürüstlüğüne yeterliliği konusundaki şüpheden değil, onların özel durumları, psikolojileri, eş ve annelik rolleriyle ilgilidir. Âyetin ifadesine dikkat edildiğinde anlaşılacağı üzere iki kadının şahitliğinde şahitlik eden, bir kadındır. Eğer kadın yanılırsa ikinci kadın şahitlik yapacaktır. Âyette esas olan, meseleye vakıf olmak, hatırlamak ve şahitlik esnasında hata yapmamaktır. Hata yapma ihtimali olmayan bir kadın bir erkeğe eşittir. Dolayısıyla bu hüküm, cinsiyet sebebiyle değil adaletin hak olan yerini bulması içindir.

1.2.3. Miras Hakkı

Miras, irs, veraset, tevârus, vâris, muris aynı kökten kelimeler olup ilk dördü mastar, son ikisi ism-i faildir. Mastarın lügat manası geçmek, intikal etmek, halef olmak, devam eylemektir.¹⁵¹

İrs ve veraset; vâris olmak, tevârus; karşılıklı varis olmak veya bir kimsenin diğerine varis olması, varis, mirasçı; yani terekeden hak ve hissesi olan, muris; ölen, mirası başkalarına intikal eden demektir. Miras, varis olmak anlamına geldiği gibi tereke manasında da kullanılmaktadır. Terike, vefat edenin geride bıraktığı mal ve haklardır.¹⁵²

İslâm öncesi bir Arap kadınının mirasta hiçbir hakkı yoktu. Ne babasının ne de kocasının mirasından pay alabiliyordu. Hz. Peygamber Peygamberliğinin ilk onbeş yılında bu meseleyi ele almadı. Ancak hicretin 3. Yılında Ensardan zengin biri olan Evs

¹⁵⁰ Ateş, *age.*, I, 337.

¹⁵¹ Hayreddin Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, I, İstanbul, 1982, 355.

¹⁵² Karaman, *age.*, 355.

İbni sabit, bir kadın ve küçük yaşta dört kız bırakarak ölür; Medine âdetine göre, savaş sırasında dövüşebilecek sadece yetişkin erkeklerin mirasa hakları vardır. (Küçük yaştaki bir erkek çocuğun bile babası tarafından bırakılan mirasta hakkı yoktu), ölenin yeğenleri onun bıraktıklarının hepsine el koydular ve aile bir günde tamamen fakirleşti ve yiyecek hiçbir şeyi kalmamış duruma düştü. İşte o zaman miras kanununu koyan ve o günden beri sadece Müslümanlar tarafından değil, fakat diğer (Suriye ve Lübnan Hristiyanları gibi) cemaatler tarafından da uygulanan Kur'ân âyetleri nazil oldu.¹⁵³

*"Ana, baba ve akrabaların (miras olarak) bıraktıklarından erkeklere bir pay vardır. Ana, baba ve akrabaların bıraktıklarından kadınlara da bir pay vardır."*¹⁵⁴

Âyetten anlaşıldığı üzere Yüce Allah, insan varlığının devamında kadını, erkekle aynı seviyede görmüş, silahlarıyla savaşamayan, vatanını savunamayan kimseler vâris olamaz zihniyetiyle hareket eden cahiliye dönemin geleneklerini yıkarak kadın ve çocuklara miras hakkını getirmiş ve hukukta köklü bir değişim gerçekleştirmiştir.

"Kadın, prensip olarak aynen erkek gibi miras alma hakkına sahiptir. Ancak paylaşımında fark vardır. Bu fark, erkeği tercih etme veya erkeğe üstünlük verme anlamında değildir."¹⁵⁵ Konu detaylarıyla incelendiğinde tamamen ekonomik olduğu görülecektir. Bu açıdan bakıldığında ise kadının ihmal edildiğini, değersiz sayıldığını söylemek mümkün değildir. Hatta bu konuda kadının haklarının savunulduğunu bile söyleyebiliriz. Çünkü İslâm hukuku ailenin ekonomik sorumluluğunu erkeğe yüklemiştir ve kadını bundan bağımsız kılmıştır. Bu nedenle mirastan, kadına erkeğin yarısı kadar hisse verilmesi Cenab-ı Hakk'ın adaletinin tecellisidir. Kur'ân-ı Kerim'in "*Allah size, çocuklarınızın alacağı miras hakkında, erkeğe iki dişinin payı kadarını emreder.*"¹⁵⁶ âyet-i kerimesi bu hususta açık bir nasır.

Kız çocuğuna erkek çocuğunun yarısı kadar pay verilmesinin sebepleri şunlardır:

---

¹⁵³Muhammed Hamidullah, *İslama Giriş*, Ankara, 1996, 203-204. Ayrıca Bkz., Taberi, *age.*, II, 448-449.

¹⁵⁴Nisa, 4/7.

¹⁵⁵Hammude Abdul-Ati, *İslam'da Kadının Yeri, Farklı Açılardan Kadın ve Aile*, (Çev. Mehmet Ünal) İzmir, 2005, 87.

¹⁵⁶Nisa, 4/11.

a) “İster anne, ister eş, ister kız çocuk, isterse kız kardeş olsun, kadının geçimi, kendisine ait olmayıp, oğul, koca, baba veya erkek kardeşin sorumluluğundadır. Çoğunlukla kadın, kendisi dışında başkalarının geçimini sağlamakla da yükümlü değildir. Erkek ise tam aksine, hem bütün toplumlarda eşinin, kızının, annesinin veya kız kardeşinin geçimini sağlamakla mükellef olandır. Bu sebeptendir ki “nimet külfete göredir”¹⁵⁷ esasına uygun olarak, eşinin, kızının, annesinin veya kız kardeşinin geçimini sağlamakla yükümlü olan erkeğe, böyle bir yükümlülüğü olmayan kadının payının iki misli pay verilmiştir. Bu ise adaletin ta kendisidir.”¹⁵⁸

b) “Kadın, kendi mal varlığında istediği gibi tasarruf etme hakkına sahiptir. Kadının mali durumu yerinde olsa dahi, ailenin harcamalarına iştirak etmesi zorunluluğu yoktur. Bu açıdan bakılınca, kadın ile erkeğe aynı pay verilecek olsa, hisseleri aynı olduğu halde, erkek ailenin geçimini sağladığı, kadının ise böyle bir sorumluluğu olmadığı için, denge erkek aleyhine bozulmuş olacaktır ki, bu, erkeğe haksızlık edilmesi demektir.”¹⁵⁹

c) “Kadının boşanma tazminatı olan mihir erkeğin ödemesi gereken mali bir yüküdür; kadının ise erkeğe karşı böyle bir yükümlülüğü yoktur. Kadın boşandığı takdirde iddet süresince onun, barınma, yeme-içme, giyim-kuşam, masraflarını ödemek, kadını boşayan kocanın görevidir; kadının ise kocasına karşı böyle bir sorumluluğu yoktur.”¹⁶⁰

Görüldüğü gibi miras hukukunda sorumlu olan kişiye büyük bir önem verilmiştir. Kadın ve erkeğin farklı vazifelerine göre ihtiyaçlar da farklılık arz ettiğinden mirastan alınacak payların da farklı olması zorunludur. Kadın ve erkeğin farklı ihtiyaçlarına rağmen eşit pay alınırca, bu adalet olmaz; belki büyük bir zulüm olur.

Miras hisselerindeki farklılık, hukuk farklılığı değil, ihtiyaçların farklılığıdır. İhtiyaçlara göre paylaşım farklılığını hukuk ve ehliyet farklılıklarına atfetmek doğru

---

¹⁵⁷Mecelle, md. 88.

¹⁵⁸Yazır, *age.*, II, 521; Kırbaçoğlu, *agm.*, 287; Süleyman Ateş, ”*İslamın Kadına Getirdiği Haklar*” İslami Araştırmalar, V-4, İstanbul,1991, 324; Abdul-Ati, *agm.*, 87; Topaloğlu, *age.*, 169-170; Esad es-Şahmerani, *el-Mer’etu fit-Tarihi veş Şeraiti*, Beyrut,1989, 213-214.

¹⁵⁹Muhamed Reşid Rıza, *Hukuk’un-Nisai Fil İslami*, Beyrut, 1984, 21; Kırbaçoğlu, *agm.*, 278; Abdul-Ati, *agm.*, 88.

¹⁶⁰Kırbaçoğlu, *agm.*, 279.

değildir. Miras hisselerindeki farklılık gerçekliğe uygun bir zorunluluktur. Erkeklerin de hiçbiri paylaşım bakımından bir diğerine eşit değildir. Ancak herkes hukuk bakımından eşittir.¹⁶¹ Bu husus âyet-i kerime'de açıkça belirtilmiştir:

*“Allah’ın, kiminizi kiminize üstün kılmaya vesile yaptığı şeyleri (haset ederek) arzu edip durmayın. Erkekler kazandıklarından bir pay vardır. Kadınlara da kazandıklardan bir pay vardır. Allah’tan, onun lütfunu isteyin. Şüphesiz Allah, her şeyi hakkıyla bilendir.”*¹⁶²

“Mesela, erkek çocuğun mirasta bin dirhem, kız kardeşinin de beşyüz dirhem aldığını varsayalım; erkek çocuk evlenirken beşyüz dirhemi mehir olarak verir, kız kardeşi ise evlenirken beşyüz dirhem alırsa, kızın payı bin olur, erkeğinki beşyüz dirhem kalır.”¹⁶³

Erkek çocuk akıl baliğ olduktan sonra aile sahibi olur. Kız ise başka bir ailenin mülklerine sahip olur. Kızların bütün ihtiyaçları eşleri tarafından temin edildiği için erkek ve kız çocuklarına eşit miras vermek sosyal adalet açısından da uygun olmaz.¹⁶⁴

Mirastan kadına, erkeğin hissesinin yarısı kadar pay verilmesinin erkeği kadından üstün tutmak düşüncesi ile ilgili olmayıp kadın ile erkeğin külfetleriyle nimetlerinin dengelenmesi ve sosyal adaletin sağlanması amacına yöneliktir.

“Aslında sosyal hayatın nizamı ve esasları değişirse, erkeklerin ve kadınların bütün vazifeleri ve bu vazifelerine uygun ihtiyaçları değişikliğe uğrarsa, o zaman kadınlara mirastan erkekler kadar yahut erkeklerden daha fazla pay verilebilir.”¹⁶⁵

Ancak: *“Erkekler kadınların koruyup kollayıcılarıdır. Çünkü Allah, insanların kimini kiminden üstün kılmıştır. Bir de erkekler kendi mallarında harcamakta ve ailenin geçimini sağlamaktadırlar.”*¹⁶⁶ Ayetinde ifade edilen aile sistemi esas alınacaksa, yani ailenin bütün geçimini ve sıkıntılarını erkek yüklenecekse erkeklerin mirastan alacağı payları ya ikide bir ya da dörtte bir, kadınlarda dörtte bir ya da sekizde

---

¹⁶¹Carullah, **age.**, 97.

¹⁶²Nisa, 4/32.

¹⁶³Carullah, **age.**, 98.

¹⁶⁴Carullah, **age.**, 98.

¹⁶⁵Carullah, **age.**, 98 vd.

¹⁶⁶Nisa, 4/34.

bir olacaktır.¹⁶⁷ Sonuç olarak Kur'ân'ın indiği cahiliye toplumunda kadın, mirastan ve birçok sosyal haktan mahrum bırakılıyor ve bir eşya gibi alınıp satılıyordu. Böyle bir ortamda Kur'ân, kadının konumunu yükselterek saygı değer bir insan yapmıştır. Eğer İslâm dünyasında kadına hak ettiği miras verilmiyorsa bunun sorumlusu İslâm değil, Müslümanların örf, âdet ve geleneklerin etkisinde kalarak İslâm'dan uzaklaşmalarıyla ortaya çıkan bir durumdur.

1.2.4. Mehir Hakkı

İslâm Hukuku'nda mehire "nihle" adı verilmektedir. Nihle, mali, bir karşılık beklemeksizin sırf istifade edildiğinden, gönül hoşluğuyla verilen bağış anlamındadır¹⁶⁸ “Mehir olarak verilen mal, sadece kadınlara beraberliği helal kılma veya ondan imkânının karşılığı değil, bir ömür boyu birlikte yaşama arzusunun sembolik işareti veya hediye cinsinden verilen bir ihsandır.”¹⁶⁹

Mehir konusunda kadına açık bir ifade ile kişisel bir hak veren âyet-i kerime'nin meali şöyledir: “*Kadınlara mehirlerini bir görev olarak gönül hoşluğuyla verin. Eğer kendi istekleriyle o mehrin bir kısmını size bağışlarsa, onu da afiyetle yiyin.*”¹⁷⁰

Görüldüğü gibi Kur'ân, mehir hakkını kadına vermiş ve onun konumunu güçlendirmiştir. Mehir, İslâm öncesi Araplarda, evlenme akdi esnasında erkeğin kadına verdiği mali bir değerdir. İslâm bu geleneği hem nikâh akdi esnasında bir bağış ve mutlaka verilmesi gereken bir yükümlülük adıyla korumuş hem de boşanma esnasında, eğer ödenmemişse, mutlaka ödenmesi gereken kadının bir özlük hakkı olduğunu ifade etmiştir.

“İslâm'a göre evlenmek, erkek ve kadının kendi arzu ve istekleriyle birleşmelerinden ibarettir. Erkekler, kadınların zayıflığından yararlanarak borçlandıkları mehri ödememe veya verdiklerini geri alma ihtimali olduğundan âyette “kocaları eşlerine versin” gibi bir ifade yerine “kadınlara mehirlerini verin” ifadesi tercih

¹⁶⁷Nisa, 4/12.

¹⁶⁸İsfahan, age., II, 668.

¹⁶⁹M.Selim Arık, *Sünnette Nikâh, Mehir, Çeyiz ve Düğün Farklı Açılardan Kadın ve Aile*, İzmir,2005, 109.

¹⁷⁰Nisa, 4/20.

edilmiş, bu hakkın yerine getirilmesi bir sosyal ve hukuki görev olarak telakki edilsin istenmiştir.”¹⁷¹

Yukarıdaki âyette belirtildiği gibi kadın, mehrini istediği gibi tasarruf edebilir. Kocasının onda hiçbir hakkı yoktur. Ancak kadın, mehrinin bir kısmını veya hepsini gönül hoşluğuyla, samimi bir niyetle kocasına verebilir. Erkek de eşinin gönül hoşluğuyla vermiş olduğu miktarı alabilir.

Kadına verilen mehrin miktarı karı-kocanın karşılıklı rızasına dayalı, örf ve âdetlere göre uygun bir şekilde belirlenir. Eğer koca zengin ise zenginliğine göre, fakir ise fakirliğine göre mehir verir.

Hiz. Ömer, bir gün konuşma yaparken; "Kadınların mehirlerini çok artırdınız, Peygamber ve ashabının döneminde mehir, dört yüz dirhemi geçmezdi. Eğer fazla mehir vermek, Allah katında bir takva ve üstünlük olsaydı, siz mehir konusunda onları geçemezsiniz. Ben iyi biliyorum ki Peygamber döneminde bir erkek, dört yüz dirhemden fazla mehir vermemiştir." demişti. Böyle deyip minberden inen Halife'ye, Kureyşli bir kadın; "Sen Allah'ın Kur'an'da" "... mehir olarak yüklerle mal vermiş olsanız dahi ondan hiçbir şeyi geri almayın;"¹⁷² âyetini işitmedin mi diyerek itiraz eder. Kadının bu sözü üzerine Hiz. Ömer, yeniden minbere çıkıp; "Ey insanlar, ben kadınlara dört yüz dirhemden fazla mehir vermemenizi söylemişim. Artık dileyen dilediği kadar mehir verebilir." dedi.¹⁷³

Âyette belirtildiği üzere mehrin miktarı belli olmayıp, herkesin gücü nispetinde verebileceği anlaşılmaktadır. Ayrıca Yüce Allah, karı-koca arasındaki ilişkiyi alt kanunla doldurmayı işi karşılıklı sevgi, saygı ve fedakârlığa bırakmıştır.

---

¹⁷¹Hayreddin Karaman ve bşk., **age.**, II, 11-12.

¹⁷²Nisa, 4/20.

¹⁷³İbn Kesir, **Hadislerle Kur'an-i Kerim**, II, 212-21.

1.2.5. Kadının Eğitim ve Öğretimi

İslâm, kadının eğitim ve öğretimi hususunda kadın ve erkeği eşit oranda teşvik etmiştir. İslâm, ilme büyük bir önem vermiş, bilgiyi ve öğrenmeyi hayati bir zaruret kabul etmiştir.¹⁷⁴

Bizim karşılaştığımız en önemli problem kadının eğitim meselesidir. Kadın toplumun direğidir. Bu direğe bakmamız ve kadınlarımızı eğitmemiz gerekir. Çünkü bir erkeği eğitmek tek bir kişinin eğitilmesidir, ancak bir kadının eğitilmesi bütün ailenin eğitilmesidir. Bu dünyada yarısı cahil kalmak suretiyle hiçbir millet ilerleyemez. Bu nedenle genç kızlara verilecek eğitim, onları sağlıklı bir anne olmaya yöneltip fitratı ve ahlakı ile de uyum içinde olmalıdır.¹⁷⁵

Kadının ilim öğrenmesi kadın için insanlığını idrak etmesinin ilk şartıdır. Tarih boyunca kadın, farklı dönemlerde farklı muamelelerle karşılaşmıştır. Her türlü haktan yoksun bırakılan batı kadını tahsil ile mücadelesine başlamıştır. Hukuku ve insanlığı idrak edince kendi haklarını istemesini bilmiştir. Doğu müslüman kadınına gelince o da batı kadını gibi tahsile yönelmiştir. Hâlbuki onun insanlığı İslâm tarafından kabul edilmiş ve hakları tanınmıştır. O, sadece bunu bilmiyor, bunu öğrenmeye muhtaç bulunuyordu.¹⁷⁶

Cehalet ve karanlığın bütün dünyayı kapladığı bir dönemde insanlığı bu karanlıktan aydınlığa çıkarmak için, Kur'ân'ın ilk emri "*oku*"¹⁷⁷ olmuştur. Bilindiği gibi Kur'ân-ı Kerim'in prensip mahiyetindeki hitap ve emirleri hiçbir cins ayırımı gözetmeyen bir umumilik arz eder. Onun tebliğcisi de, kadını ve erkeği ile bütün insanlığa gönderilmiş bir peygamberdir. Kitap ve peygamberleriyle bu dinin gayesi, nerede ve hangi devirde olursa olsun, her nevi cahiliyeti yok etmek, Yaratıcı'ya bilginin ışığında kulluk etmeyi sağlamaktır. İlk Müslümanlar bu ilahi hitabı işte bu çerçevede değerlendirmişler, ilk günden itibaren kadını ve erkeği ile bu davanın yolcusu olmuşlardır. "Biz cahiliye devrinde kadınları adam yerine koymazdık" diyen ikinci İslâm Halifesi Hz Ömer'i, kadınlardan ilmi ve idari sahada hizmet talep edecek

¹⁷⁴Mazharuddin Sıddık, *İslam Dünyasında Modernist Düşünce*, (Çev. Göksel Korkmaz) İstanbul, 1990, 219.

¹⁷⁵Sıbai, *age.*, 195.

¹⁷⁶Topaloğlu, *age.*, 246.

¹⁷⁷Alak, 96/1.

seviyeye yükselten kudret, İslâm'dır. Bu yeni zihniyeti sayesinde ki İslâm hanımları kendi takat ve iffetlerinin imkân verdiği hemen hemen her sahada topluma hizmette bulundular.¹⁷⁸ Hayatları çeşitli kitaplarda tedvin edilen birçok kadın muhaddis, öğretmen ve edebiyatçı vardır. Bu da müslüman kadının İslâm'ı hakkıyla anladığının tabii neticesidir.

Kadının eğitimi İslâm'ın kadına yüklediği temel bir haktır. Velisi, kadının eğitim almasından sorumludur. Nitekim Peygamberimiz (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır: "*Çocuğun babası üzerindeki hakkı, ona güzel bir isim koyması, yazmayı öğretmesi ve buluş çağına erdiğinde evlendirmesidir.*"¹⁷⁹

Yukarıdaki hadisten de anlaşıldığı gibi İslâm, kadın ve erkeğin ilim öğrenmelerini farz kılmıştır.

İbn Kuteybe, "*Ey insanlar! Kendinizi ve çoluk çocuğunuzu cehennem ateşinden koruyunuz,*" âyetinin tefsirinde çoluk çocuğunuzu eğiterek (talim) ve kendilerini ateşten koruyacak şeylerle onlara yardım ederek, onları cehennemden (nar) koruyunuz" der.¹⁸⁰ Buna göre kızların yetiştirilmesi, babalarının veya velilerinin görevleri arasında olup veliye zorunlu kılınmıştır.

Yüce Allah, iman sahiplerinin, "*hayırlı olana çağırın, çirkinden alıkoyan bir toplum*"¹⁸¹ haline gelmelerini emrettiği, bu hedefe ise ancak ilmin ışığında öğretmeye yönelik keşif bir faaliyet içinde geçmiş, bu ilahi kültür hizmetinde, kadınlar erkeklerle yarış halinde olmuşlardır. Merkezini Hz.Peygamber'in teşkil ettiği öğrenim faaliyetinde belli bir zaman ve mekân söz konusu değildir. Her müslümanın gözettiği hedef, Hz.Peygamber'in hayatına imkân ölçüsünde şahit olmak, şahit olmayanlara şifahen veya yazı vasıtasıyla bilgi ulaştırmaktır. Şahadet ve tebliğ gibi iki istikamette yürüyen bu faaliyet çerçevesinde İslâm hanımları Hz. Peygamber'le olmaya, problemlerini bizzat bir aracı ile sorup öğrenmeye çalışmışlar, savaşlarda orduya katılarak erkeklere yardımcı

---

¹⁷⁸Hatipoğlu, **age.**, 49-50.

¹⁷⁹Abdulhalim Mahmud, *Müslüman Kadının Şahsiyeti, Kültür ve Daveti*, İstanbul, 1996, 415.

¹⁸⁰Savaş, **age.**, 107-108.

¹⁸¹Al-i İmran, 3/104.

olurken, barış zamanları, bugünün mektep ve konferans salonları vazifesini de gören Mescid-i Nebevi'ye devam etmeye gayret göstermişlerdir.¹⁸²

Medineli Ensar kadınları Hz. Peygamber'in huzuruna çıkıp: "*Erkeklerden bize fırsat kalmıyor, bizzat bize bir gün tayin et de o gün sana gelelim, Sen de Allah'ın sana öğrettiğin bize öğret,*"¹⁸³ teklifinde bulunmakta, Hz. Peygamber de filan gün filan yerde toplanırız, diyerek bu teklifi kabul etmektedir. Ayrıca Hz. Peygamber (s.a.v.)'in bazı bilgiler elde eden kimselere, öğrendiklerini ailelerine öğretmeleri için görev verdiği anlaşılmaktadır. "Nitekim bir grup genç Hz.Peygamber(s.a.v)'e gelir, onun yanında yirmi gün kaldıktan sonra, Hz.Peygamber(s.a.v.) onları, öğrendiklerini ailelerine öğretmek için geri gönderir."¹⁸⁴

Hz. Peygamber(s.a.v.)'in hanımlarının, Medine devrinde kızların eğitim ve öğretimi ile ilgilendikleri ve İslâm hakkında genç kızlara bildiklerini öğrettikleri anlaşılmaktadır. Allah Resulü (s.a.v.), kadının eğitimi ve alıştırması için bütün uygulanabilir ölçüleri kabul etti. Peygamber (s.a.v)'in hanımlarına Kur'ân'ın öğretilmesi şu ifadelerle hatırlatılmaktadır: "*Sizin evlerinizde okunan Allah'ın âyetlerini ve hikmetini hatırlayın. Şüphesiz Allah latiftir haber alandır.*"¹⁸⁵ Bu âyette açık bir şekilde Peygamber'i hanımlarına Peygamber'in meclisinde her ne öğrendilerse, diğer insanlara öğretmeleri gerektiği emredilmektedir. Onlar, Peygamber'le aynı evde yaşamaları sebebiyle diğer insanların bilmedikleri birçok meseleye vâkıftılar. Peygamberimiz (s.a.v.)'in çok evlilik yapmasının bir hikmeti de, onların kadınlarla ilgili birçok meseleyi mevzu etmeleri ve onların da Peygamber'den dinledikten sonra bu konuları diğer insanlara anlatmasıydı. Ayrıca bu hususun Kur'ân ve Peygamber (s.a.v.)'in sünnetinin halk arasında öğreniminin yaygınlaşmasının en etkili vasıtalarından biri olduğu ortaya çıktı. Böyle bir eğitimin uygulanması sonucunda, İslâm'ın ilk dönemlerinde kadın, İslâm'ın öğretilip yaygınlaşmasında çok etkin bir rol almıştır. Mesela Hz. Aişe, İslâmi konulara vâkıf olup hadis ve fikhı en iyi bilen âlimler arasında yerini almıştır.¹⁸⁶

---

¹⁸²Hatipoğlu, **age.**, 50.

¹⁸³Buhari, *ilim*, 35.

¹⁸⁴Savaş, **age.**, 109.

¹⁸⁵Ahzab, 33/34.

¹⁸⁶Afzalur Rahman, **age.**, II, 40.

İslâm dini, esir statüsünde olan cariyelerin öğrenimine de büyük bir önem vermiştir. Hz. Peygamber (s.a.v.)'den rivâyet edilen bir hadiste; "*Cariyesi olup ona ilim öğreten ve bunu iyi yapan, onu güzel terbiye eden, sonra onu hürriyete kavuşturarak onunla evlenen kimseye iki ecir vardır*"¹⁸⁷ buyrulmaktadır. Bu rivâyetten anlaşıldığı üzere, Resulullah (s.a.v.), sadece hür kadınların değil, köle kadınların da ilim öğrenme konusundaki haklarını ortaya koymaktadır.

Hz.Peygamber(s.a.v.) cemaatine genel konuşma yaptıktan sonra ayrıca kadınlara özel hitapta bulunduğu ifade edilmektedir. Hz. Peygamber'in mescidde vaaz ettikten sonra kadınlara sesini duyuramadığı endişesiyle yanında Bilal olduğu halde erkek saflarından çıktığı, kadınlara vaaz ederek onlara sadaka vermeyi emrettiği, sözlerinin tesiriyle kadınlardan kiminin kulaklarındaki küpeyi, kiminin parmağındaki yüzüğü çıkarıp atmaya başladığı, Bilal'in de onları eteğinin içine topladığı rivâyet edilmektedir.¹⁸⁸ Bu konuşmaların kadınları eğitici mahiyette olduğunu söyleyebiliriz.

Müslüman kadınların, Hz. Peygamber(s.a.v.)'in evine gidip onunla sohbet ettikleri ve böylece ondan pek çok bilgi öğrendikleri belirtilir. Ensar kadınlarının da her mevzuda Hz.Peygamber(s.a.v.)'e soru sorup bilgilerini arttırdıkları rivâyet edilmektedir. Hz. Aişe bu konuda "*Ensar kadınları ne iyi kadınlardır. Hayâları dinlerini öğrenmeye engel olmaz*"¹⁸⁹ der. İşte bu kadınlardan biri olan, Hz. Enes'in validesi Ümmü üleym, Peygamberimiz'e gelmiş ve "*Allah, hak olan bir meseleyi açıklamaktan çekinmez. Bu yüzden ben de çekinmeden soruyorum.*" deyip kadınların boy abdesti alması konusunu soruvermiş. Allah Resulü de güzelce açıklamıştı. Hadisi bize rivâyet eden Ümmü Seleme annemiz merakını yenemeyerek "*kadınlara da mı gusül gerekiyor?*" diye sormuş, Peygamber Efendimiz(s.a.v.) ona aynı açıklıkla cevap vermişti.¹⁹⁰ Bu rivâyetten anlaşılıyor ki Peygamberimize kadınlar da gelip soru soruyorlar ve Peygamberimiz (s.a.v.) kadınların sordukları her soruya onların anlayabileceği şekilde cevap veriyordu.

Hz.Peygamber kadın sahabelerin eğitimi ve öğretimi ile ilgili azami hassasiyet göstermiş, onlar da ilimde geri kalmasın, erkeklerin ve gençlerin aldıkları eğitimi onlar

¹⁸⁷İbn Hacer, *age.*, V, h.no: 2544, 19.

¹⁸⁸Buhari, *İlim*, 33/39.

¹⁸⁹Buhari, *İlim*, 51.

¹⁹⁰Buhari, *İlim*, 51/70.

da alabilsin diye özel programlar yapmıştır. Hem kendisi hem eşleri hem de görevlendirdiği hanım hocalar sayesinde Kur'an eğitimi ve öğretimi noktasında hanımlar arasında önemli bir çığır açmıştır. Kur'an'ı öğrenen ve öğreten hanım sahabeler sayesinde İslamiyet hanımlar arasında hızla yayılmıştır. Kur'an tarihi bağlamında değerlendirilecek olunursa Kur'an'ın hem şifahi olarak hem de yazılı olarak muhafaza edilmesi noktasında kadınlara büyük görevler düşmüş, onlar da bu vazifeyi bihakkin yerine getirmişlerdir. Kur'an'ın yazılması, kitap haline getirilmesi, korunması ve çoğaltılması noktalarında önemli katkıları olmuştur. Özellikle okuma yazma bilen kadın sahabeler, ilk etapta başkalarına gönüllü hocalık yapmıştır. Okuma yazma öğrenen hanım sahabeler kendilerine hem özel Mushaf'lar yazmış hem de Kur'an'ı ezberleme konusunda çok ciddi çaba sarf etmişlerdir. Özellikle Hz. Peygamber'in eşleri Kur'an tarihi konusunda dikkatleri üzerlerine çekmiştir. Onlar arasında Hz. Ömer'in de kızı olan Hz. Hafsa'nın yeri ve rolü çok büyük olmuş, Hz. Hafsa'nın hem Kur'an'ın yazılması hem korunması hemde çoğaltılması aşamalarında çok ciddi bir etkisi olduğu gözlemlenmiştir.¹⁹¹

Sonuç olarak Resulullah(s.a.v.), kadının eğitimi konusunda söz ve davranışlarıyla onu teşvik etmiş ve kadını hiçbir zaman bu hakkından mahrum bırakmamıştır. Eğer çağımızda bazı yerlerde hâlâ kız çocuğunu okutmama yanlışlığına düşülmüşse bu, dini yanlış veya eksik anlamadan kaynaklanmıştır. Hâlbuki müslüman bir kadın, dini bilgilerin yanında dünyevi bilgileri de öğrenerek muasır medeniyetler seviyesine çıkmalıdır. Böylece ilim ve kültürde büyük mesafeler kat etmeye devam edecektir.

1.2.6. Anne – Babaya Hürmet ve İyilik

Anne-baba, insanın var oluş sebebidir. Ebeveynin çocuğun bakımı ve korunması için katlandıkları fedakârlıklar olmasaydı, çocuğun hayatta kalabileceğini düşünmek bile mümkün olmazdı. Bu nedenle anne-çocuk ilişkisi insani, ahlaki ilişkilerin en son zirvesini oluşturmaktadır.

---

¹⁹¹Osman Bayraktutan, *Kur'an Tarihi Bağlamında Kadının Rolü*, İğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Uluslararası İslam Ve Kadın Çalıştay1, 2018, 421-422.

İnsanın iyi bir eğitim alması ve iyi bir terbiye görmesi gibi konular söz konusu olduğunda, anne-babanın insanın yetişmesindeki katkıları, başka hiç bir kurumla kıyaslanamayacak kadar büyük olur. Bu nedenle her insan, anne-babasına karşı sorumluluklarını çok iyi bilmeli ve onları titizlikle yerine getirmelidir.¹⁹²

İnsanın anne ve babasına karşı yerine getirmesi gereken görevlerle ilgili olarak pek çok âyet ve hadis zikredilmektedir.

*"Biz insana ana ve babasına iyi davranmasını tavsiye ettik. Annesi onu zorluk üstüne zorlukla taşımıştır. Sütten ayrılması da iki yıl sürmüştür. Bana ve ana-babana şükret. Dönüş ancak bana'dır"*¹⁹³ âyetiyle Allah'a şükürden sonra, ana-babaya teşekkür emredilmiştir.

Cenab-ı Hak, anne ve babaya iyi davranma emrini birçok kere tekrarlamaktadır. Anne-babanın evladına karşı iyi davranma emri ise çok nadir olarak ve belli şartlarla ele alınır. Bunun nedeni ise, anne ve babanın, fitratında yer eden anne ve babalık duygusunun, çocuklarını koruması için yeterli bir güç olmasıdır. Bu güç başka hiç bir faktöre ihtiyaç duymaksızın, doğrudan doğruya bir içgüdü halinde bu duyguya sahip bulunmasıdır. Çoğu zaman annelik ve babalık duygusu, tereddütsüz ve karşılık beklemeden, bir teşekkür ve saygı beklemeden, kendisini ölümün kucığına atacak kadar hayret verici, yüce fedakârlık örnekleri sergiler. Ancak onların yetiştirmiş oldukları nesiller çok az arkalarına bakarlar. Uğrunda kendilerini feda eden geçmişlerini, çok az düşünürler. Zira gençlik, yapısı itibariyle hep ileri atılmaya hazırdır. Yeni bir nesil yetiştirmek ve o nesle kendini feda ederek üzerine düşen görevi yapmak ister ve hayat böyle sürüp gider.¹⁹⁴ "Kur'ân'ı Kerim, annelerde gizli bulunan fedakârlık ve yüce annelik duygusunu tasvir ediyor ki bu duyguları karşısında Allah'ın anne ve babalara saygı hususundaki emirlerine, çocuklar ne kadar uysalar dahi bu fedakârlığı karşılayamazlar."¹⁹⁵

¹⁹²Recep Kılıç, *Ayet ve Hadislerin Işığında İnsan ve Ahlak*, Ankara, 2005, 78.

¹⁹³Lokman, 31/14.

¹⁹⁴Seyyid Kutub, *Kur'an'ın Gölgesinde Kadın*, İstanbul, 1995, 367.

¹⁹⁵Kutub, *Kur'an'ın Gölgesinde Kadın*, 369; Taberi, *Tefsiri*, V, 2218-2219; Mevdudi, *Tefhimu'l Kur'an*, V, İstanbul, 1996, 350.

"Annesi onu meşakkatle taşıdı ve meşakkatle doğurdu. Sütten ayrılması da iki yıl sürmüştür."¹⁹⁶ Yüce Allah, insana, anne ve babasına özellikle de annesine iyi davranması yolunda yaptığı uyarının sebebine dikkat çekmektedir. Bu âyette sanki çocuğu taşımaktan yorulmuş, elemlere katlanmış, uykusuz kalmış bir annenin tasviri yapılmaktadır. Özellikle hamileliğin son dönemlerinde anneler böyle bir sıkıntı çekerler. Doğum yapmakla da annelerin sıkıntı ve ızdırapları daha da artar. Bu nedenle evlat ne yaparsa yapsın anne ve babanın fedakârlığının karşılığını ödeyemez, o, ancak çok değersiz bir şey yapar. Bu hususla ilgili olarak şu hadisi zikredebiliriz: "*Annesini omuzunda tavaf ettiren bir adamın Resulullah'a "hakkını ödedim mi acaba? Sorusuna "hayır" bir tek doğum sancısının hakkını dahi ödeyemedin.*"¹⁹⁷

İslâm'da, her ne kadar anne-babaya iyilikte bulunun deniliyorsa da, anneye iyilikte öncelik verilmesi üzerinde daha çok durulmuştur.

Ebu Hureyre (r.a) anlatıyor: *Bir adam gelerek; "Ey Allah'ın Resülü! İyi davranıp hoş sohbette bulunmama, en ziyade kim hak sahibidir?" diye sordu. Hz. Peygamber (s.a.v), "Annen!" diye cevap verdi. Adam; "sonra kim?" dedi, Resulullah (s.a.v) "Annen!" diye cevap verdi. Adam tekrar "sonra kim?" dedi, Resulullah (s.a.v) yine; "Annen!" diye cevap verdi. Adam tekrar sordu: "sonra kim? "Resulullah (s.a.v) bu dördüncü soruyu "Baban!" diye cevapladı.*¹⁹⁸

Öyleyse anne ve baba birlikte bir şey isteseler, önce anneye sonra babaya verilir. Yalnız birine yetecek kadar kalmış olsa, anneye verilir. Anneye iyilikte öncelik verilmesinin bir başka sebebi de çocukların ve gençlerin anneye daha fazla samimi olmaları sonucu ona kolayca isyan etmeleri, babalarından ise daha fazla çekinmeleridir. Baba, anneye göre daha güçlüdür. Annede şefkat ağır basar. Bu nedenle anneye iyilikte öncelik verilmesi üzerinde daha fazla durulmuştur.¹⁹⁹ Ayrıca anneye öncelik tanınmasının bir başka sebebi de, çok zor geçen bir hamilelik dönemi, doğumu, çocuğu emzirmesi ve çocuğun iyi bir şekilde yetişmesi için gösterdiği yüksek fedakârlıktır.

¹⁹⁶Lokman, 31/14.

¹⁹⁷İbn Kesir, *age.*, V, 67.

¹⁹⁸Buhari, *Edep*, 2; Müslim, *Birr*, 1.

¹⁹⁹Beyza Bilgin, *İslam ve Çocuk*, Ankara, 2004, 95.

Kur'ân-ı Kerim'de, anne ve babaya iyi davranılması hususunda pek çok âyet zikredilmiştir. Onlardan bazıları şunlardır:

*"Allah'tan başkasına ibadet etmeyin, anaya babaya güzel muamele edin."*²⁰⁰

Kurtubi, "ihsanen" kelimesinin anne-babaya karşı nazik ifadeler kullanmak suretiyle saygılı davranmak, onlara karşı merhamet kanatlarını germek, sevecen olmak, sabırlı davranmak, acılarını paylaşmak ve onlar için hayır duada bulunmak gibi anlamları içerdiğini belirtir. Ayrıca her mü'min anne ve babasının sevdiği insanlarla da ilişkilerini geliştirmek zorunda olduğunu söyler.²⁰¹

Anne-babaya iyi davranılması hususunda zikredilen bir başka âyet-i kerime ise şöyledir:

*"... Ana-babaya, akrabalara, yetimlere, yoksullara, yakın komşularınıza ve uzak komşularınıza, yanınızdaki arkadaşına, yolda kalmışa, ellerinizin altında bulunanlara iyilik edin."*²⁰²

Lütuf ve ihsanda bulunan yaratıcıdan sonra, şükre, iyi davranmaya, onlara iyilik ve itaatle bağlı kalmaya, boyun eğmeye en layık olan kimseler, Allah'ın kendisine ibadet, itaat ve şükürü ile iyilikte bulunmayı zikrettiği kimselerdir. Bunlarsa anne ve babadır. Şu'be ve Huşeym'un Ya'la b. Ata'dan o, babasından o, Abdullah b.Amr b.el-As'tan naklettiğine göre: Resulullah (s.a.v.) buyurdu ki: *"Rabbin rızası, anne-babanın rızasına bağlıdır. Onun gazabı da anne-babanın gazabından ötürüdür."*²⁰³

Anne-babaya yapılan iyilik ve güzel muamele, kişinin işlemiş oldukları günahlara karşı bir kefaret olduğu gibi onlara hizmetin de büyük bir mükâfatı vardır. İbn Ömer'den (r.a) rivâyet edilmiştir:

"Bir adam Hz. Peygambere geldi ve "Ey Allah'ın Resülü! Ben büyük bir günah işledim, bunun tövbesi olur mu ?" diye sordu. Allah Resülü de ;"Annen var mı?" diye

---

²⁰⁰Bakara, 2/83.

²⁰¹Kurtubi, *age.*, II, 13.

²⁰²Nisa, 4/36.

²⁰³Tirmizi, *Birr*, 3.

sordu. Adam; "Yok" dedi. Hz. Peygamber; " Peki teyzen var mı ?" diye sorunca adam; "Var" dedi. Sonra Hz. Peygamber; "Ona iyilikte bulun dedi."²⁰⁴

Ebeveynin duyduğu ihtiyaçların yerine getirilmesi çocuğun görevleri arasında olup bireye üstünlük sağlamaktadır. Bu hususla alakalı olarak Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyrulmaktadır:

"Verdiğimiz hayır (mal), ana-baba, yakınlar, öksüzler, yoksullar ve yolda kalmışlar içindir."²⁰⁵

İnsanın var olmasının gerçek sebebi, Allah Teala'nın onu yaratıp var etmesidir. Var oluşunun zahiri sebebi ise, onun anne ve babasıdır. Böylece Cenab-ı Hak, ilk önce pek çok sebebin tazim edilip saygı duyulmasını, bunun peşinden de zahiri sebebe tazim edilmesini emretmiştir. Kendilerine en fazla şefkat duyulması gereken mahlûk, ana-babadır. Çünkü onların, o insana karşı fedakârlık ve iyilikleri son derece fazladır. *O halde, Rabbin, kendinden başkasına kulluk etmeyin... diye hükmetti*²⁰⁶ buyruğu Allah'ın emrine itaat edip tazim göstermeye; "Ana ve babaya iyi muamele edin"²⁰⁷ buyruğu da Allah'ın mahlûkatına şefkatli davranmaya bir işarettir.²⁰⁸

"Gerçek nimet veren Allah olduğuna göre, O'na şükretmek gerekir. İnsanlardan biri de bize in'amda bulunmuş olabilir. Dolayısıyla ona da teşekkürde bulunmak gereklidir."²⁰⁹ Çünkü Resulullah (s.a.v), "insanlara teşekkür etmeyen Allah'a da şükretmez"²¹⁰ buyurmuştur.

Ebeveyn çocuğuna, oldukça şefkatlidir ve onların, çocuklarına her türlü iyiliği yapmalarındaki gayretleri fitrîdir. Yine anne-babaların, çocuklarına herhangi bir zarar vermekten kaçınmaları da fitrî bir durumdur. Bunun için, her ne zaman, ona hayır ulaştırmaya vesile olan sebepler çok ve bol; engeller de o nisbette bertaraf edilmiş olursa, hiç şüphesiz, o çocuğa sayısız iyi ve güzel şeyler ulaşmış olur. Dolayısıyla, ana-

---

²⁰⁴Tirmizi, *Birr*, 6.

²⁰⁵Bakara, 2/215.

²⁰⁶Bakara, 2/83.

²⁰⁷İsra, 17/23.

²⁰⁸Razi, *age.*, XIV, 444.

²⁰⁹Razi, *age.*, 444.

²¹⁰Tirmizi, *Birr*, 35.

babanın, çocukları üzerindeki lütuf ve ihsanlarının, insanlardan başkasına ulaşan nimetlerden daha fazla olması gerekir.²¹¹

İnsan, son derece zayıf ve aciz olduğu o çocukluk devresinde, ana-babanın iyilikleriyle kuşatılmıştır. Ana-babanın çeşitli nimet ve lütufları o çocuğa ulaşmıştır. Yine o çocuğun acıma duygusu ana-babaya ulaşmıştır. Dolayısıyla, bu tarz üzere yapılan lütuf, in'am ve ihsanın değeri çok büyük olacağı bilinmektedir.²¹²

“Bir kimsenin bir başkasına yapacağı iyilik, bazen, o kimseden göreceği iyilik kadar olur. Bu amaca, bazen başka gayeler de karışabilir. Hâlbuki çocuğa yapılan karşılık gözetilmeksizin yapıldığı için daha tam ve mükemmel olur. Böylece, hiç kimsenin, insan üzerinde, ana-babası kadar hakkının, nimetlerinin ve iyiliklerinin bulunmadığı kesin olduğu için Cenab-ı Hak sözüne, yaratanın nimetine şükretmeyi emretmekle başlamıştır ki, bu O'nun, “*Rabbin, Kendinden başkasına kulluk etmeyin...*”²¹³ diye hükmetti buyruğudur. Bunun peşinden de, ana-babanın iyiliklerine teşekkürde bulunmayı getirmiştir ki, bu da O'nun, “*Ana ve babaya iyi muamele edin*”²¹⁴ emridir.”²¹⁵

Cenabı Hak “*onlara öf bile deme*”,²¹⁶ yani onlara bir sıkıntı ifade edecek en ufak bir söz söyleme emri²¹⁷ ile ebeveyne tahammülün ölçüsünü belirlemiştir. Ali b.Ebi Talib'den(r.a) Peygamberimiz(s.a.v.)'in şöyle dediği rivâyet edilmiştir: “*Eğer Yüce Allah, ana-babaya kötü davranmak konusunda "öf" den daha kötü bir saygısızlık ifadesi olsaydı onu zikrederdi.*”²¹⁸

Âlimler bu hadisi yorumlarken şu düşünceye yer vermişlerdir. Anne-babaya öf demenin en kötü ve en adi bir şey olması, onları red ve inkâr etmenin, nimete karşı nankörlük oluşundan, terbiyeyi red ediş ve Yüce Allah'ın Kur'ân-ı Kerim'de ifade ettiği

---

²¹¹Razi, **age.**, XIV, 1445.

²¹²Razi, **age.**, 1445.

²¹³Bakara, 2/83.

²¹⁴Bakara, 2/215.

²¹⁵Razi, **age.**, XIV, 1445 vd.

²¹⁶İsra, 17/23.

²¹⁷Kurtubi, **age.**, X, 370.

²¹⁸Kurtubi, **age.**, X, 371.

tavsiyeyi kabul etmeyişinden dolayıdır.²¹⁹ Bu nedenle İbrahim (a.s) da kavmine "*üf size ve sizin Allah'tan başka taptıklarınıza!*" demiştir.²²⁰

Cenab-ı Hakk'ın, kullarını ana-babaları hakkında mükellef tuttuğu şeylerden ikincisi, "onları azarlama" emridir. Allah'ın önce "öf" demekten menetmesi, daha sonra "azarlamaktan" menetmesinin sebebi, Cenab-ı Hakk'ın onlara "öf" (bile) deme" hitabı ile insanın az veya çok canının sıkıldığını göstermesinden menedilmesi kastedilmiştir. Ama "onları azarlama" hitabı ile ise, reddetmek veya yalanlamak suretiyle, onların sözlerine ve görüşlerine karşı muhalefet etmekten menetme manası kastedilmiştir.²²¹

Yüce Allah insanı, anne-babasına karşı "öf" demekten ve "azarlamaktan" nehyettikten sonra "*onlara tatlı ve güzel söz söylememizi*"²²² emretmektedir. Yani onlara saygı ve hürmet dolu sözlerle hitap etmeliyiz.²²³ Onlara yumuşak, nazik ve kibar bir şekilde "anneciğim, babacığım" gibi sevgi dolu ifadelerle hitab etmeli, adlarını, soyadlarını veya künyelerini kullanarak onları çağdırmamalıyız.²²⁴ Sad b. Müseyyeb'e tatlı sözün ne demek olduğu sorulduğunda o, "Suçlu bir kölenin, katı kalpli, taş yürekli efendisine karşı kullanacağı üslub"²²⁵ şeklinde cevap vermiştir.

Özetle anne-babanın değerini bilmek, maddi manevi ihtiyaçlarını karşılamak, onlara dua etmek yaşlandıklarında hizmet etmek, vefat ettikten sonra da dostlarıyla ilişkiyi devam ettirmek, evladın yerine getirmesi gereken ahlaki kurallardandır.²²⁶ Ayrıca din farkı gözetmeksizin onlara saygıda kusur etmemek ve iyilikte bulunmak gerekir. Ancak bunun da bir ölçüsü vardır. Çünkü Allah'a isyan olan yerde, kula itaat edilmez.

---

²¹⁹Kurtubi, **age.**, 371.

²²⁰Enbiya, 21/67.

²²¹Razi, **age.**, XIV, 452.

²²²İsra, 17/23.

²²³Razi, **age.**, XIV, 452 vd.

²²⁴Kurtubi, **age.**, X, 371.

²²⁵Razi, **age.**, XIV, 453.

²²⁶Ebu Davud, *Edep*, 129.

1.2.7. Kur'an'da Örnek Olarak Gösterilen Kadınlar

Kur'an'da yeri gelince erkeklerin üstün veya baskın taraflarından, yeri gelince de kadınların üstün, etkin, baskın ve yaygın taraflarından bahsedilmektedir. Örneğin toplumu hak ve hakikat yoluna davet etme ve bu yolda karşılaşılan eziyet ve zorluklara karşı sabır, sebat, metanet ve cesaret gösterme açısından erkek olan peygamberleri örnek şahsiyetler olarak zikrederken, topluma yön veren şahsiyetleri doğuran, besleyen, koruyan ve yetiştiren kahramanlardan bahsederken de erkek peygamberlerin kadın akrabalarından, yani annelerinden, bacılarından, eşlerinden bahsedilmektedir. Bazen de kâfir bir ortamda yaşayan kahraman kadınlardan bahsedilmektedir. Gecit²²⁷ aşağıdaki gibi birkaç örnekle açıklamıştır:

a. İbrahim (a.s.)'in Eşi: *“İbrahim'in eşi ayakta duruyordu bunun üzerine yüzü güldü. Ona İshak'ı ve İshak'ın arkasından da Ya'kub'u müjdeledik.”*²²⁸

b. Musa'nın Annesi: *“Musa'nın annesine: “Onu emzir, şayet onun için korkacak olursan, onu suya bırak, korkma ve üzülme; çünkü onu Biz sana tekrar geri vereceğiz ve onu gönderilen (elçilerden) kılacağız” diye vahyettik (bildirdik).”*²²⁹

c. Firavun'un Eşi: *“Firavun'un eşi dedi ki: Benim için de, senin için de bir göz bebeği; onu öldürmeyin; umulur ki bize yararı dokunur veya onu evlat ediniriz. Oysa onlar (başlarına geleceklerin) şuurunda değillerdi”*²³⁰

*“Allah, iman edenlere ise, Firavun'un eşini örnek gösterdi. Hani o, “Rabbim! Bana katında, cennette bir ev yap. Beni Firavun'dan ve onun yaptığı işlerden kuru ve beni zalimler topluluğundan kurtar!” demişti.”*²³¹

d. İmran'ın Eşi: *“İmran'ın eşi: “Rabbim, karnımdakini tam hür olarak sana adadım, benden kabul buyur, şüphesiz sen işitensin, bilensin.” demişti.”*²³²

²²⁷ Mehmet Salih Geçit, *Kur'an'daki Kadın İle İlgili Ayetleri Değerlendirme Usul ve Düşülen Hatalar*, İğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Uluslararası İslam ve Kadın Çalıştayı, 2018, 245-247.

²²⁸ Hud, 11/71.

²²⁹ Kasas, 28/7.

²³⁰ Kasas, 28/9.

²³¹ Tahrim, 66/11.

²³² Al-i İmran, 3/35.

e. Hz. Meryem: “Bunun üzerine Rabbi onu (Meryem’i) güzel bir şekilde kabul buyurdu ve onu güzel bir bitki gibi yetiştirdi ve Zekeriyya'nın himayesine verdi. Zekeriyya ne zaman kızın bulunduğu mihraba girse, onun yanında yeni bir yiyecek bulurdu.” “Meryem! Bu sana nereden geldi?” deyince, o da: “Bu, Allah katındandır. ” derdi. “Şüphesiz Allah, dilediğine hesapsız rızık verir.”²³³ “İmran'ın kızı Meryem'i de. Ki o kendi ırzını korumuştur. Böylece Biz ona ruhumuzdan üfledik. O da Rabbinin kelimelerini ve kitaplarını tasdik etti. O, (Rabbine) gönülden bağlı olanlardandı.”²³⁴ “Hani melekler: "Ey Meryem! Allah seni seçti, seni tertemiz yarattı ve seni dünya kadınlarına üstün kıldı.”²³⁵

f. Mısır Azizinin Eşi: “Onu satın alan Mısırlı, eşine dedi ki: Buna güzel bak. Bize faydalı olabilir, ya da evlat ediniriz. Yusuf'u böylece oraya yerleştirdik. Ona rüyaların tabirini de öğrettik. Allah emrinde galiptir. Fakat insanların çoğu bunu bilmezler.”²³⁶

g. Sebe Melikesi: “Ona: “Köşke gir ” denildi. Onu görünce derin bir su sandı ve (eteğini çekerek) ayaklarını açtı.” (Süleyman:) Dedi ki: "Gerçekte bu, saydam camdan olma düzeltilmiş bir köşk-zemindir.” Dedi ki: "Rabbim, gerçekten ben kendime zulmettim; (artık) ben Süleyman'la birlikte âlemlerin Rabbi olan Allah'a teslim oldum.”²³⁷

h. Peygamber eşleri ve kızları: “Peygamber, mü'minler için kendi nefislerinden daha evladır ve onun zevceleri de onların anneleridir.”²³⁸ “Evlerinizde vakarla-oturun (evlerinizi karargâh edinin), ilk cahiliye (kadınları)nın süslerini açığa vurması gibi, siz de süslerinizi açığa vurmayın; namazı dosdoğru kılın, zekâtı verin, Allah'a ve elçisine itaat edin. Ey Ehl-i Beyt, gerçekten Allah, sizden kiri (günah ve çirkinliği) gidermek ve sizi tertemiz kılmak ister.”²³⁹

---

²³³Al-i İmran, 3/37.

²³⁴Tahrim, 66/12.

²³⁵Al-i İmran, 3/42.

²³⁶Yusuf, 12/21.

²³⁷Neml 27/44.

²³⁸Ahzab 33/6.

²³⁹Ahzab, 33/33.

İKİNCİ BÖLÜM

2. EŞ VE ANNE OLARAK KADIN

2.1. Annenin Biyolojik ve Psikolojik Yapısı

Annelik döneminin özel bir duygusallığı vardır. Bu duygusallığı ile annelik görevlerini bulduran, yaptıran ve sevdiren içgüdüye, "annelik içgüdü" denir. Bilinçaltında yer alan annelik içgüdüünün bedene yansımaları, fizyolojik işlevlere çevrilmesi olayında "prolaktin hormonu"nun rolü büyüktür. Kısacası, sadece süt bezlerinin süt salgılaması değil, annenin çocuğunu araması, özlemesi, onu sevmesi de bu hormonun etkisi altındadır.²⁴⁰

Annelik içgüdüü tüm canlılarda vardır, ama insanoğlundaki daha fazladır. Eğer annelik içgüdüü olmasaydı, çocuğun hayatta kalmasını düşünmek bile mümkün olmazdı. Annelik duygusu şefkat, sevgi, hoşgörü, fedakârlık, sabır gibi pek çok farklı meziyetleri içinde barındırır. Bu nedenle annelik eğilimi, Cenab-ı Hakk'ın kullarına rahmetinin bir tecellisidir. Annenin içgüdüünde insanoğlundaki iyi olmasına yarayacak ve onu mutlu edecek her şey vardır.

Araştırmalar içerisinde annelik eğiliminin biyolojik olduğunu söyleyenler vardır. “Mesela kırlangıçlar, yuvalarında yangın çıkarsa, ateşe dalıp yavrularını kurtarmaya çalışır. Tavuğun yavrularına vahşi bir hayvan saldırırsa, o yavrularını tehlikeden kurtarmak için kendini feda eder, hayvanı üzerine çekmek için ona saldırır. Bu örnekler annelik duygusunun temel bir duygu olduğunu gösterir.”²⁴¹

Yine başka bir araştırmaya göre "annelik içgüdüü" nün kadında yoğun bir duyarlılık yarattığını gösteriyor. Bu araştırmanın sonuçlarına göre, anne olan kadınlar, daha bağışlayıcı, daha hoşgörülü olmalarının yanında, aynı zamanda gelecek kaygısını, anne olmayan kadınlara oranla daha çok yaşamaktadırlar.²⁴²

Yeni doğum yapan bir anne için yoğun "biyolojik annelik" dönemi başlar. Bu dönemde çocuğunu emzirmek, onu kollarında tutmak, bebeğin sesiyle harekete geçmek,

²⁴⁰Haluk Yavuzer, *Çocuk Psikolojisi*, İstanbul, 1998, 85.

²⁴¹Tarhan, *age.*, 299 .

²⁴²İlkin Öz, *Çocuk Olmak*, Ankara, 1997, 41.

onunla yeniden bütünleşmek annenin içindeki yoğun duygulardır.²⁴³ Nitekim Kur'ân-ı Kerim'de şöyle denilmektedir: "...*Annesi onu güçsüzlükten güçsüzlüğe uğrayarak karnında taşımıştı. Sütten ayrılması da iki yıl sürmüştür...*"²⁴⁴

İnsanın fitrattan gelme çocuğuna karşı bir şefkat ve sevgisi vardır. Bu fitri duygu, fertlerin Allah'ın dilediği tarzda hayatın devamını temin etmek için gelişen nesli gözetmeye iter. Şüphesiz ki anne-babalar çocukları için vucütlerinden, sinirlerinden, hayatlarından ve sahip oldukları her türlü pahalı ve değerli şeylerden hiç sıkılmaksızın, üzülmezsizin, şikâyet etmezsizin bol bol verirler. Hatta verdikleri şeyin farkına bile varmazlar. Harcarken sevinç ve neşe içerisinde sanki kendileri için yapıyormuş gibi harcarlar.²⁴⁵

"Annelik eğilimi içinde, hem duygu hem de beyinde yazılı bir programın uygulanması vardır. Çocuk olduktan sonra annenin beyinde yazılı olan program devreye girer ve artık anne ona göre duygular yaşar. Mesela bu dönemde lohusalık bunalımı oluşur. Bu süreç bazı kadınlarda daha belirgindir ki, onların beyinlerinde serotonin azalır. Serotonin, insanın ruh halini yöneten hücrelerin kimyasalıdır. Kişilerde bu madde azalır, ortaya depresif bir eğilim çıkar."²⁴⁶

Yalnız kalan annelerde lohusalık psikozu "Çocuğuma bakamayacağım!" korkusu oluşur. Bu sebeple bizim geleneklerimizde loğusa kadın 40 gün yalnız bırakılmaz. Bu sonuca deneyerek ulaşılmıştır. Özellikle ilk çocuklarda anne, "çocuğuma bakamayacağım, ona iyi annelik yapamayacağım; çocuğun nefesi durursa..." gibi korkular taşır. Hatta bu korkular yüzünden, uyuması gerektiği zamanlar uyuyamaz. Ama yanında biri olursa, "Çocuğuma bakan biri var" diye düşünerek rahatça uyuyabilir.²⁴⁷

"Annelik, beyinde kodlanmış bir programı harekete geçirdiği için, çocuğu aşırı bir koruma altına alır ve korkuya dirençli bir hale gelir. Çocuğuna zarar geleceği düşüncesiyle, ufacık bir şeyden uyumaktan bile korkar, kendini uyumamak için zorlar. Uyumama halinde beyindeki serotonin daha da eksilir ve kişi kendini güvende

²⁴³Erdal Atabek, *Büyükler ve Tavşanlar*, İstanbul, trs. 23.

²⁴⁴Lokman, 31/14.

²⁴⁵Seyyid Kutub, *Fızılal-il-Kur'an*, (Çev. Emin Saraç ve bşk.) İstanbul, 1968, 158 vd.

²⁴⁶Tarhan, *age.*, 301.

²⁴⁷Tarhan, *age.*, 301.

hissedemez. Anneler bu dönemlerde yavrusu için kolayca tehlikeye atılır. Bu duygu, beyindeki genetik programın, annelik içgüdüsünün harekete geçmesiyle ilgilidir.”²⁴⁸

Annelik duygusu içinde sevgi, şefkat, iyilik, doğruluk, fedakârlık ve acıma duygusu gibi çok farklı duyguları barındırır. Bu nedenle anne, çocuğunu kendine tercih eder, onu kendinden daha çok düşünür. Sevgi; "kendi iyilik ve menfaatini başkasından yüce görme" şeklinde tarif edilir. Bu sebeple sevginin kriteri fedakârlık yapabilmek, kendi iyiliğini ikinci plana atarak başkalarının menfaatini ön plana çıkarmaktır. "Seviyorum" diyen kimsenin, uygulamasına bakılmalıdır. Mesela, erkeklerin çoğu, "Eşimi seviyorum, ona bir hediye alayım." dediklerinde, kendilerinin de kullanabilecekleri şeyleri alırlar. Bunun adı fedakârlık değil, egoistliktir. Fakat annelik sevgisi, içinde bu duyguyu bulundurmaz. Anne sevgisi karşılıksızdır, bu nedenle ona "sevgi" değil "şefkat" adı verilir. Yani annelik duygusundaki sevginin adı, şefkattir. Şefkat, kişinin kendi iyilik ve çıkarını, karşılıksız bir biçimde karşıdakinden geri tutabilmektir. Bu sevgi türü, insanlığı ulaşabileceği en yüksek duygudur. Özellikle bencil insanlar bunu yapmakta zorlanırlar.²⁴⁹

2. 1. 1. Kadınların Dine Yatkın Oluşu

“Kadının erkeğe göre güçsüzlüğü, fiziksel olarak kendilerini zayıf hissetmeleri ve olaylar karşısında korkuya dirençlerinin az olması, kontrol duygularını çabuk zayıflatır. "Karşılıksız sevgi" olarak bilinen şefkat duygusu, kadınlarda dinin önerdiği merhamet duygusuyla örtüştüğü için kadınların psikolojik doğası dindarlığa daha yatkindir. Zorluklarla mücadelede direnme güçlerinin az oluşu, onların kendilerini kolayca kontrolsüz ve güçsüz hissetmelerine sebep olur. Bunun için kadında "aşkın" bir güce, bir otoriteye sığınma duygusu oluşur. Bu duygu sebebiyle, kadınların dindarlaşma eğilimleri fazladır.”²⁵⁰

Kadınlar din duygusunun psikolojik ihtiyacını daha fazla hissettikleri için daha dindardırlar. Dini konular daha çok kadınların ilgisini çekmektedir. Bu nedenle çaresiz kaldıklarında bir otoriteye sığınma ihtiyacı onları mutlu eder. Fakat erkeklerin

---

²⁴⁸Tarhan, **age.**, 301.

²⁴⁹Tarhan, **age.**, 303-304.

²⁵⁰Tarhan, **age.**, 303.

egolarına fazla güvenme, sınırsız ve sorumsuz davranma eğilimleri onları hesap verme kontrol edilme açısından rahatsız ve huzursuz etmektedir.²⁵¹

“Bu asırda, inanç konusunda kadınların fikrini değiştiren şey, moderniteyle beraber aydınların, dini, bir afyon olarak sunmalarından kaynaklanmaktadır. Hâlbuki insanın ahlaki bütünlüğünü koruması ve olaylar karşısında teselli bulmasında dinin rolü büyüktür. Zulüm ya da haksızlığa karşı durabilmede kişiye inancı güç vermekte, inançsız insanlar haksızlığa daha çabuk teslim olmaktadır. Ancak, insanın evreni yaratan bir "dış güç" olduğunu bilerek bu güce hesap verebileceğini düşünmesi kötülük yapmasını engeller. Bu duygu insanın vicdanlı ve merhametli davranması, güçlü olanın haksızlık yapmaması için gereklidir. Yaratıcıya inanmanın insana verdiği en büyük kazanç budur.”²⁵²

2.1.2. Annenin Eş Olarak Hakları

İslâm dini, eş ve anne olarak kadının konumunu yükseltmiştir ve ailenin bir ferdi olarak kocası ile beraber ona tam bir eşitlik vermiştir. O eş olarak da evinin hem hanımı hem de mürebbiyesidir. Kur’ân, kadının iyi, salih bir eş olmasını ister. Yüce Allah bu konuyla ilgili olarak şöyle buyuruyor:

*"İyi kadınlar, sadık olanlar ve kocalarına ait olanları kocalarının yokluğunda Allah'ın onlarda istediği gibi koruyanlardır."*²⁵³

Kur’ân, evliliği bir "*sevgi ve şefkat*"²⁵⁴ olarak nitelendirir ve kadın ile kocasının birbirlerinin "*elbiseleri*"²⁵⁵ olduğunu belirtir. Bu nedenle evlilik kurumunu zedeleyecek her türlü uygulamayı yasaklar. "*Onlara, (kadınlarla) iyi geçinin. ...*"²⁵⁶ âyeti de bunu gösteren emirlerin başında gelir.

---

²⁵¹Tarhan, **age.**, 303.

²⁵²Tarhan, **age.**, 34.

²⁵³Nisa, 4/34.

²⁵⁴Rum, 30/21.

²⁵⁵Bakara, 2/87.

²⁵⁶Nisa, 4/19.

Kocanın konumu, ailesine karşı olan şefkati ve muamelesi ile tespit edilmiştir. Peygamber Efendimiz(s.a.v.) "*Sizin en hayırlınız, ailesine en iyi olanınızdır. Ben de aileme en iyi olanınızım*"²⁵⁷ buyurmaktadır.

Peygamber Efendimiz(s.a.v.)'in, karı-koca arasındaki münasebetlerine örnek teşkil edecek şu hadisini zikredebiliriz: Ebu Hureyre, Allah'ın Peygamberi'ne "*en iyi kadın hangisidir?*" diye sorduğunda, O şöyle cevap vermişti: "*Kocası kendisine baktığında hoşuna giden, erkeğinin isteklerine riayet eden ve onun tasvip etmediği herhangi bir şeyi yaparak şahsı ve mülkü hakkında onun arzularına aykırı bir hareketi yapmayandır.*"²⁵⁸ Böylece kadın sevgi ve şefkat verici olarak, erkeğin dünyasını daha mutlu ve yaşanabilir hale getirebilir.

Kadının erkeğe göre daha duygusal ve daha hassas olduğu bilinmektedir. Hz. Peygamber, erkeklere, kadınlarla ilişkiler mevzusunda öğüt verirken, çok dikkatli olmalarını ve onların hatalarını düzeltirken ölçülü davranmalarını ister. Bu hadislerin, kadınların psikolojik yapılarının dikkate alınmasını ifade ettiği açıktır.

Bir başka hadiste de Resulullah (s.a.v.)'e, kadının kocası üzerindeki haklarının neler olduğu sorulduğunda şöyle cevap vermiştir: "*Yediğin zaman ona da yedirmen, elbise aldığın zaman ona da almandır. Sakın yüzüne vurma, onu kötüleme, evin dışında onu terk etme.*"²⁵⁹

İnsan, sadece akıl ve mantık varlığı olmadığı için her zaman akıl ve mantığına göre hareket edemez. Belki de insan hayatına çoğu zaman hâkim olan unsurlar, akıl değil de duygu, tutku ve heyecanlardır. İnsanı, tutku ve duygularının yönlendirdiği durumlarda da, kıskançlık, kırgınlık ve dargınlıklar ortaya çıkabilir. Bu gibi istenmeyen durumlarda eşlere düşen, ani hareketlerden ve kararlardan kaçınmaktır.²⁶⁰ Bu gibi durumlarda kadın ile kocanın nasıl hareket etmesi gerektiğini Yüce Allah şöyle açıklar:

---

²⁵⁷İbn Mace, *Nikâh*, 1977.

²⁵⁸İbn Mace, *Nikâh*, 1850.

²⁵⁹Ebu Davud, *Nikâh*, 40-41,2141.

²⁶⁰Kılıç, *age.*, 84.

“...Hanımlarınızla güzel bir şekilde geçinin, çünkü onlardan hoşlanmıyor olsanız bile, olabilir ki hoşlanmadığınız bir şeyi Allah büyük bir hayra vesile kılmış olabilir.”²⁶¹

Dolayısıyla koca, hanımına kin gütmemelidir. Kadının herhangi bir hareketi için ona kindar davranmamalıdır, Zira hiçbir erkek ve kadın kusursuz yaratılmamıştır. Resulullah(s.a.v.) ümmetini bu hususta uyarak şöyle buyurur:

*"Hiçbir mü'min erkek, mü'min bir kadına buğz etmesin. Eğer onun bir huyunu beğenmiyorsa, diğer bir huyuna razı oluyor."*²⁶² Gerçekten de bir insanın bütün huy ve davranışları hoşumuza gitmeyebilir. Fakat iyi niyetli davranıp güzel görmeye çalışan bir insan, başkasında, özellikle de kendi eşinde hoş gidecek pek çok huy ve davranış bulması mümkündür. Kişi onlarla kendini memnun ve mutlu etmelidir.

Kur'ân, erkeğe evlenirken, alacağı kadına mehir denilen bir meblağ verilmesini emrederek, kadının konumunu güçlendirmiştir. *"Kadınlarınızın mehirlerini seve seve verin. Şâyet bir kısmını gönül hoşluğuyla size bağışlarsa onu afiyetle yiyin;"*²⁶³ âyetinde bu açıkça görülmektedir.

“Cahiliye döneminin aksine Hz. Peygamber(s.a.v.) döneminde kadının mehir hakkına yapılan tecavüzler ortadan kaldırılmaya çalışılmış ve kadına bu hakkını istediği gibi kullanma özgürlüğü getirilmiştir.”²⁶⁴ Çünkü mehir kadının hakkı olup onun özel malıdır.

Erkeğin eşine iyi davranması, yumuşak dille konuşması, kaba ve sert hareket etmemesi Peygamber ahlakındandır. Ayrıca erkek evlendiği kadının ihtiyaçlarını karşılaması istenmiştir. Yani erkek, kadının yiyecek ve giyeceklerini buldukları statü, çevre şartları ve örf'e göre yapmalıdır. Bu konuyla ilgili şöyle bir hadis rivâyet edilmiştir:

Bir adam Peygamber(s.a.v.)'e: Kadının kocası üzerindeki hakkı nedir? Diye sordu. Efendimiz: *"Kocasının yemek yediği zaman ona da yedirmesi ve elbise aldığı*

---

²⁶¹Nisa, 4/19.

²⁶²Müslim, Rida, 18.

²⁶³Nisa, 4/4.

²⁶⁴Savaş, age., 145.

zaman ona da giydirmesidir. Sakın yüzüne dövmesin, onu takbih etmesin ve ev içi (aynı yatakta yatmak) müstesna onu terk etmesin."²⁶⁵

Bu konuda erkeğin itidalli olması gerektiği, âyette geçen "*uygun bir şekilde*"²⁶⁶ ifadesinden anlaşılmaktadır.

Aile meselelerinde anne ve babanın çocuklarıyla ilişkileri karşılıklı anlaşma ve dayanışma ile karara varılmalıdır. Cenab-ı Hak bu konuyla alakalı olarak şöyle buyuruyor: "*Emzirmeyi tamamlamak isteyenler için anneler çocuklarını tam iki yıl emzirirler. Onların (annelerin) yiyeceği, giyeceği örf'e uygun olarak babaya aittir. Hiçbir kimseye gücünün üstünde bir yük ve sorumluluk teklif edilmez. Hiçbir anne ve hiçbir baba çocuğu sebebiyle zarara uğratılmasın. (Baba ölmüşse) mirasçı da aynı şeyle sorumludur. Eğer anne ve baba kendi aralarında danışıp anlaşarak (iki yıl dolmadan) çocuğu süttten kesmek isterlerse onlara günah yoktur. Eğer çocuklarınızı (bir sütanneye) emzirtmek isterseniz, örf'e uygun olarak vereceğiniz ücreti güzelce ödediğiniz takdirde size bir günah yoktur.*"²⁶⁷ Çocuğun emzirmesinin giderlerinin ve nafakasının çocuğun babasına ait olduğu âyetten anlaşılmaktadır.

Peygamber Efendimiz (s.a.v.), kocanın, eşini ihmal edecek davranışlardan uzak durmasını istemiştir. Peygamberimiz (s.a.v.) gecelerini namaz kılarak geçiren ve gündüzlerini oruç tutarak geçiren Abdullah b.Ömer'e "*Namaz kıl sonra uyu; oruç tut, sonra oruçsuz günlerin de olsun. Çünkü vücudunun, gözünün ve eşinin senin üzerinde hakları vardır;*"²⁶⁸ buyurmuştur. Ayrıca "*Allah Resulü'nde sizin için, Allah'a ve ahiret gününe kavuşmayı uman, Allah'ı çok zikreden kimseler için güzel bir örnek vardır.*"²⁶⁹ Şeklinde âyet de mevcuttur.

Kur'ân, kadın ve erkeğin iffetli olması ve eşi dışında hiçbir kimse ile gayrimeşru ilişkiye girmemesini istemiştir: "*Evlenmeye, güçleri yetmeyenler, Allah kendilerini lûtfuyla zengin edinceye kadar iffetlerini korusunlar. Sahip olduğunuz kölelerden*

---

²⁶⁵İbn Mace, *Nikâh*, 1850.

²⁶⁶Nisa, 4/6.

²⁶⁷Bakara, 2/233.

²⁶⁸İbn Hacer, *age.*, IX, 5199.

²⁶⁹Ahzab, 33/21.

mükâtebe yapmak isteyenlere gelince, eğer onlarda bir hayır görürseniz onlarla mükâtebe yapın. Allah'ın size verdiği maldan onlara verin."²⁷⁰

Sonuç olarak İslâm dini, insanların en hayırlısının, eşleri ile iyi geçinenler olduğunu temel bir ilke olarak belirlediğine göre, koca hanımını bir hayat arkadaşı olduğu bilinciyle hareket ederek ona hakaret etmemeli, ona saygı ve sevgi göstermeli, gerektiğinde ona ev işlerinde yardım etmelidir. Ayrıca koca, hanımını her türlü ahlaksızlıktan ve iffetsizlikten korumalı ve sıkıntılarında ona dert ortağı olmalı ve onu sevmelidir, Nitekim Peygamber Efendimiz(s.a.v.), "*Bana dünyanızdan üç şey sevdirdi. (üç şeyi severim): Kadın, güzel koku ve namaz; ama benim gönlüm namazdadır*"²⁷¹ buyurarak hanımlarına karşı olan sevgisini ifade etmiştir.

2.1.3. Kadının Kocasına Karşı Hakları ve Görevleri

Kadın, ailenin temel unsuru, kocasının yol arkadaşı, huzur ve sükun vesilesi ve evinin hanım efendisidir. Hem kadın hem de erkek yalnız başına bir yarımır. İkiisi beraber bu yarımı tamamlarlar. Koca, hanımının ve çocuklarının yiyecek, içecek, giyim, mesken vb. ihtiyaçlarını yerine getirmekle mükellef olmasına ve aile sorumluluğunu üzerine almasına karşılık, kadın üzerinde bazı hakları vardır. Nitekim Yüce Allah şöyle buyuruyor:

"Erkekler, kadınları, Allah'ın kendilerine onlardan daha fazla bağışladığı nimetler ve sahip oldukları servetten yapabilecekleri harcamalarla koruyup gözetirler. Dürüst ve erdemli kadınlar, gerçekten Allah'ın korunmasını buyurduğu mahremiyeti koruyan sadık ve itaatkâr kadınlardır."²⁷²

İnanan bir kadının özelliği, eşine karşı, saygılı, itaatkâr ve dürüst olmasıdır. Resulullah (s.a.v.), bu konuya dikkat çekerek şöyle buyurmuştur:

*"Kadın beş vakit namazını kılar, yılda bir ay orucunu tutar, ırzını korur ve kocasına itaat ederse cennet kapıları ona açıktır."*²⁷³ Ancak buradaki itaat Allah'ın

²⁷⁰Nur, 24/33.

²⁷¹Ebu Abdurrahman Ahmed b. Şuayb Nesa, *Sünen*, İstanbul, 1981, *İşaretün Nisa*, 1.

²⁷²Nisa, 4/34.

²⁷³Buhari, *Miskat*, 202.

emirleri çerçevesinde olacağından kocanın bunu hiçe sayması durumunda kadının kocasına karşı itaati gerekmez. Çünkü Allah'a itaat, kocaya itaatten önce gelir.²⁷⁴

İnanan kadının bir başka özelliği de, eşiyile kendisi arasındaki kutsal bağın dokunulmazlığını onun yokluğunda korumasıdır. Çünkü bu bağ, bir nefsin diğer parçası olması hükmüne sadece eşi için mübah kılınmıştır. Bu eşi dışında kimseye kendini teslim etmemesi hükmünü ne kendisine de kocası tayin etmiş değildir. Onu ancak "*Allah'ın korumasını emrettiği*" kavliyle Yüce Allah, yasalaştırmıştır.²⁷⁵

Mesele, kocanın gerek kendi varlığında gerekse yokluğunda kendisinin kızmayacağı şekilde eşini nefsinin kendi isteğiyle başkasına kocasının rızasıyla teslim etmesi veya kimi mahrem yerlerini göstermesi meselesi değildir. Ya da toplum, Allah'ın sisteminden ayrılıp saptığında nefsinin ve toplumun eğiliminin belirlediği bir durum da yoktur ortada. Burada "mahrem yerleri korumanın sınırlarını" belirleyen yalnızca bir hüküm vardır ve Müslüman kadının da "Allah'ın koruduğunu" koruması onun görevidir. Kur'ân bunu emir yollu bir söyleyişle ifadelendirmiyor. Aksine ifade şekli, buyruktan daha derin, daha etkilidir. Allah'ın koruduğunu koruma meselesi, salih kadınların bir karakteri ve onların salahının bir gereğidir. Durum böyle olunca sapkın bir toplumun baskısı karşısında yenik düşen müslüman kadın ve erkeklerin her türlü mazereti değersiz kalmakta ve salih kadınların, eşlerinin yokluğunda dahi "*Allah'ın korumasını emrettiği*" prensibiyle, gönül rızası ve arzusuyla itaatkâr bir şekilde koruyacakları mahremiyetin sınırları açığa çıkmaktadır.²⁷⁶

Peygamber Efendimiz (s.a.v) kadın-erkek bütün müslümanlara hitap ederek şöyle buyurmaktadır: "*Hepiniz çobansınız, yani muhafızsınız ve hepiniz de maiyetinizde bulunanların hukukundan mes'ulsünüz. Âmirler maiyetindekilerin muhafızdır. Aile reisi, aile efradının çobanıdır. Kadın da kocasının evi ve çocukları üzerinde muhafızdır. Hulasa, hepiniz muhafızsınız ve hepiniz de idarenizde bulunanların hukukundan mes'ulsünüz*"²⁷⁷

²⁷⁴Naci Yengin, *Ailede Kadın*, Şamil İslam Ansiklopedisi, İstanbul, 2000, 234.

²⁷⁵Seyyid Kutub, *Kadın ve Aile*, (Çev. Halit Yılmaz) Erzurum, 1994, 136.

²⁷⁶Kutub, *Kadın ve Aile*, 136-137.

²⁷⁷Buhari, *Cuma*, 11; *Nikâh*, 81, 90.

Resulullah(s.a.v.) bir başka hadislerinde erkeklerin kadınlar üzerindeki haklarını *"istemediğiniz kimseyi yatağınıza oturtmaması, arzu etmediğiniz kimselerin de evlerinize girmesine müsaade etmemesi"*²⁷⁸ olarak özetler. Yukarıdaki âyet ve hadislerden anlaşıldığı üzere kadın hem ailesini hem de namusunu korumakla sorumlu tutulmuştur.

Kadın, kocasına karşı zevcelik vazifesini yapmaktan imtina edemez. Erkek de eşine karşı kocalık vazifesini yapmaktan geri duramaz. Evlilikte dikkate alınan husus ruhi, ferdi, sosyal ve iktisadi ihtiyaçların yanında, cinsi ihtiyaçların da giderilmesi meselesidir. Bu hususla alakalı olarak Peygamber Efendimiz(s.a.v) şöyle buyurmuştur:

*"Bir kimse zevcesini yatağına davet edip de (mazereti olmadığı halde) gelmez ve kocası da ona dargın olarak gecelerse sabah oluncaya kadar melekler o kadına lanet ederler."*²⁷⁹

Erkeğin hayat ortağı ve ailenin hanımefendisi olarak, kadının bütün hayatı ve kaygısı eşidir. Ailede hanımefendi, valide ve mürebbiye olduktan sonra kadın, bütün hayatını eşine, ailesine ve evlatlarına vakfeder. Hamilelik ve analık ne kadar büyük meşakkatli, ne kadar çok elem verici, ne kadar uzun süreli bir azab ve ne kadar ağır bir vazife olursa olsun, kadınların nazarında bu en büyük ve en tatlı mutluluktur.²⁸⁰

Erkeklerin rahatı, çocukların hayatı ve terbiyeleri, ailelerin saadeti, ümmetin izzeti, devletin kuvveti, insan neslinin bekası, bütün insanlığın terakki etmesi, hatunların himmeti ve kuvveti ile mümkündür.²⁸¹ Dolayısıyla kadın, kurulmuş olan aile düzenini bozmamalıdır ve evliliği devam ettirmeye imkân vermeyecek haller dışında, kadın kocasından boşanmamalıdır.

Peygamber Efendimiz, bir ailenin huzur ve mutluluğunun ilkelerini şöyle belirlemiştir: *"En hayırlı kadınlar, baktığında eşlerini sevindirirler, kendilerine bir iş buyrulduğunda itaat ederler, eşlerinin yokluğunda gerek kendisi gerekse malı konusunda eşinin hoşlanmadığı bir şeyi yapmazlar."*²⁸² Böyle davrananlar, en hayırlı

²⁷⁸Buhari, *Nikâh*, 85.

²⁷⁹Buhari, *Nikâh*, 85.

²⁸⁰Carullah, **age.**, 49.

²⁸¹Carullah, **age.**, 49.

²⁸²Nesai, *Nikâh*, 14.

hanım olanlardır. Zira Peygamber(s.a.v.) eşi kendisinden razı olarak ölmüş olan her kadının cennete gireceği müjdesini vermiştir.²⁸³

2.2. ANNELİK GÖREVİ

Evlenen bir kadının, çocuk sahibi olmasıyla hayatında yeni bir devre olan annelik devri başlamış olur. Kur'ân'ın ifadesiyle "*dünya hayatının süsü*"²⁸⁴ olan çocuk, "*emin ve sağlam bir karargâh olan anne rahminde yaratılır.*"²⁸⁵ Belli bir süre anne rahminde, ondan ihtiyacını gideren çocuk, esasen dünyaya geldikten sonra da yine ona muhtaç bir şekilde hayatını sürdürür. Böylece anneler, başka hiç bir meslekte eşi görülmemiş, günde yirmi dört saat süren "annelik görev ve sorumluluğunu" üstlenmiş olurlar.

Anne kelimesi, "bir şeyin varlığı, eğitimi, ıslahı, başlangıcı için asıl olan her şeye denir."²⁸⁶ "*Onlar kitabın anasıdır*"²⁸⁷ "*O, katımızdaki ana kitapta mevcuttur.*"²⁸⁸ "*Böylece biz sana Arapça bir Kur'ân vahyettik ki, şehirlerin anası olan Mekke'de ve çevresinde bulunanları uyarasın,*"²⁸⁹ gibi âyetlerde geçen "ana" kelimesi, "asıl, merkez" anlamlarında kullanılmıştır.

"Kadın, insan neslinin devamında çok önemli görevler üstlendiği için anne, insanlığın esası, temeli ve kaynağı sayılır."²⁹⁰ Analık "mutlu ve akli başında insanlar yetiştirmek için bilimin, çocuk psikolojisi konusundaki bütün verilerinden, şefkatli ve sevecen bir tutum içinde yararlanmaktır;"²⁹¹ diye tarif edilir.

Gerçek anlamda "annelik rolünü" yerine getiren anneler için, anne olmak dünyanın en güzel duygusudur ama aynı zamanda çok büyük bir sorumluluktur. Nitekim Yüce Allah, annelik rolünü yerine getirmenin çok zor ve meşakkatli olduğu hususuna dikkat çeker. "*...annesi, onu (çocuğu) nice acılara katlanarak karnında taşıdı*

²⁸³İbn Mace, *Nikâh*, 1857.

²⁸⁴Kehf, 18/46; Hadid, 57/20.

²⁸⁵Mü'minün, 23/13; Mürselat, 77/21-22.

²⁸⁶İsfahan, *age.*, I, 76.

²⁸⁷Al-i İmran, 3/7.

²⁸⁸Zuhruf, 43/4.

²⁸⁹Şura, 42/7; Bkz. En'am, 6/92.

²⁹⁰Savaş, *age.*, 157.

²⁹¹Fitzhugh Dodson, *Çocuk Yaşken Eğilir*, (Çev. Seçkin Selvi) İstanbul, 1997, 7.

ve çocuğun annesine bağımlılığı, iki yıl sürdü."²⁹²... "annesi onu zahmetle taşıdı ve zahmetle doğurdu; annesinin onu taşıması, onun anneye bağımlılığı otuz ayı buldu...."²⁹³ gibi âyetler çocuk doğurup yetiştirmenin zor bir durum olduğuna dikkat çeker. Bununla birlikte çocuk yetiştirmek, dünyanın en mutluluk veren, kişiyi en çok doyuma ulaştıran uğraşlarından da biridir. Bir ananın dünyaya sunacağı en önemli armağan, mutlu ve güvenli bir insan olarak yetiştirilmiş çocuklarıdır.²⁹⁴

İslâm'da annenin konumu, derini saygı duyulacak, önemli bir yer teşkil etmesi, annenin aile işlerindeki aktif katılımıyla alakalıdır.²⁹⁵ İslâm'da, bir annenin iki farklı karakteristik yönü vardır:

Biri, kendini sorumluluklara karşı hazırlaması, diğeri ise kendisine Allah tarafından verilmiş fitrî vasıflardır. Çocuk doğururken sarf ettiği fiziksel çaba dâhil, pozitif duygu ve heyecanını ortaya koymasıdır. Bu her iki yön de birbirinden ayrı vasıflardan olmayıp bilakis birbirini tamamlayan, dolayısıyla da bir Müslüman ailenin evinde arzulan atmosferi güçlendirecek dengeyi sağlayan vasıflardır.²⁹⁶

Peygamberimiz (s.a.v.) şöyle buyuruyor:

*"Hepiniz çoban ve muhafızınız, maiyetinizde bulunanların hukukundan mes'ulsünüz. İş başındakiler de muhafızdır, me'murlarından mes'uldür. Erkek aile efradının çobanıdır ve onlardan mes'uldür. Kadın da çobandır, kocası ve çocuğunun evinden sorumludur. Hepiniz çobansınız ve güttüklerinizden mes'ulsünüz."*²⁹⁷

Yukarıdaki hadiste bir araya gelen anneye özgü iki hassas karakteristik özellik vardır. Bunlar da şefkat ve cömertliktir. Bir annenin çocuğuna karşı duyduğu şefkat, fitri bir duygu olarak düşünülür ve Cenab-ı Allah'ın bir lütfudur.²⁹⁸

Peygamberimiz(s.a.v.) şöyle buyuruyor:

---

²⁹²Lokman, 31/14.

²⁹³Ahkaf, 46/15.

²⁹⁴Dodson **age.**, 7.

²⁹⁵Schleifer, **age.**, 71.

²⁹⁶Schleifer, **age.**, 71.

²⁹⁷Buhari, *Cuma*, 11; *Nikâh*, 81, 90.

²⁹⁸Schleifer, **age.**, 72.

"Allah, yerleri ve gökleri yarattığı gün yüz rahmeti de beraberinde yarattı. Her rahmet arası yeryüzü ve gökyüzü arasındaki mesafe gibidir. Ondan bir rahmeti, lütfederek yeryüzüne indirdi. İşte bu yüzden anne çocuğuna karşı şefkat duyar."²⁹⁹

Bu hadiste, annenin çocuğa duyduğu şefkatin fitrî olduğu anlaşılmaktadır. Eğer anne, çocuğuna gereken ilgi ve şefkati göstermiyorsa, fitratına aykırı davrandığı anlamına gelir. Ayrıca, annenin çocuğuna karşı şefkat, merhamet ve cömertlik sergilemesi aile bağlarını sağlamlaştırır.

Anneye özgü ikinci karakteristik özellik cömertliktir. Cömertlik, isteyerek bir başkasının çocuğuna zamanını vermek ya da bilgisini onunla paylaşmak, ya da ihtiyaç halinde ona yardımcı olmaktır. Bu yardıma, babanın maddi durumunun iyi olmaması ve annenin varlıklı ya da kendi kazancının olması halinde maddi yardım bile eklenebilir. Bu cömertliğe karşı hemen verilecek mükâfatların yanında Allah'ın bu dünyadan sonra vermeyi vaat ettiği mükâfatlar da vardır.³⁰⁰

Ümmü seleme (r.a.) anlatıyor:

— Ya Resulallah! Ebu seleme'nin çocuklarına ettiğim infak hakkında benim için bir ecir var mıdır? Hâlbuki ben onları şöyle böyle ihmal etmiyorum, onlar benim evladımdır dedim. Resul-i Ekrem(s.a.v.);

— *Evet, onlara sarf ettiğin paraların ecri verilecektir, buyurdu.*³⁰¹

Annelik, yaşamda farklı bir statü ve yaşama farklı bir bakış açısidir.³⁰² “Analık etmek, anne sevecenliği ile bilimsel verileri kaynaştırmayı gerektirir. Kendisini, çocuğun kafasının içindekiler hakkında bilimin getirdiği verilerle donatmış sevecen ve düşünceli bir anne, çocuğunu mutlu ve akli başında bir insan olarak nasıl yetiştireceğini kolayca öğrenir. Ama bu işte aksayan bir yan vardır. Çağdaş toplum, kadına analık

²⁹⁹Müslim, *Kitab-ı Tevbe*, h.no:21.

³⁰⁰Schleifer, *age.*, 73.

³⁰¹Buhari, *Nafakat*, 14.

³⁰²Öz, *age.*, 43.

etme konusunda hemen hiçbir eğitim sağlamaz,”³⁰³ fakat anne-baba hep suçlanır. Her yıl milyonlarca genç çift, en zor meslek sayılan ana-babalığı üstlenir.

Tümüyle çaresiz küçük bir çocuktan, katılımcı, üretici, işbirliğini seven bir yurttaş yaratmanın tüm sorumluluğunu yüklenirler, ama eğitilmezler.³⁰⁴

“Analık etmek, özel bir tür psikolog olmak ve özel bir tür öğretmen olmak demektir. Anne, çocuklarının psikolojisini anlayabilmek için çocuk psikoloğu olur. Bunu yaparken iyi, orta derecede veya başarısız bir psikolog olabilir.”³⁰⁵ Çünkü toplumdaki gençler, anneliği sadece kendi araştırmalarıyla öğrenmektedir. Buradaki ihmal, "annelik duygusu temel bir duygudur, insanda zaten vardır, öğretilmesine gerek yok" zihniyetinden kaynaklanır. Hâlbuki annelik öğrenilebilir. Gençler, annelikle ilgili bilgileri, hayata atılmadan önce, klasik eğitim sistemi içinde kazanmalıdır. “Çünkü bilgi, korkuları azaltır. Kadın bilgiyle anne olursa çocuğunu daha kolay ve rahat büyütecektir.”³⁰⁶ Ayrıca çocukların ilk öğretmenleri anne ve babalarıdır. Çocukların aileden aldıkları eğitim, okulda öğrenecekleri bütün derslerden önemli olduğu için çocukların eğitimi tesadüflere bırakılmamalıdır.

Müslüman anne günün değişen olayları karşısında aile fertleri içerisinde çok önemli bir rol oynamaktadır. Onun aile fertleri arasındaki atmosfere uygun bir şekilde rolünü oynaması gereklidir. Genel kültür ve dini bilgilerin yanı sıra sorumluluklarını yerine getirebilmesi için de sağlığa ihtiyaç duymaktadır. Her şeyin ötesinde ideal Müslüman bir anne, çocuğuna karşı nazik ve şefkat doludur. Daima kendi ihtiyaçlarından önce onun ihtiyaçlarını giderir. Dolayısıyla bu cömertliği ile de Allah'ın rızasını elde eder.³⁰⁷

2.2.1.HAMİLELİK VE DOĞUM

Doğum, evlilik sürecinin doğal bir gelişimi olarak kabul edilmektedir. Müslüman kadınlar, hamilelik, doğum, çocuk emzirme ve çocuk yetiştirilmesini kutsal bir görev olarak görürler. Allah'ın(c.c) sadece kadınlara has kılmış olduğu hamilelik,

---

³⁰³Dodson, *age.*, 7.

³⁰⁴Thomas Gordon, *Etkili Ana-baba Eğitimi*, (Çev. Emel Aksoy) İstanbul, 2000, 3.

³⁰⁵Dodson, *age.*, 8.

³⁰⁶Tarhan, *age.*, 304-305.

³⁰⁷Schleifer, *age.*, 74.

doğum, çocuk emzirme ve onların yetiştirilmesinin zorlukları, kadınların Allah'ın rızasını kazanmalarına vesile olacak çok büyük bir fırsattır. Kadınlar, bir taraftan, bu tür işlere hazırlanmış ve uygun bir şekilde donatılmışken, diğer taraftan, çocuklar için katlandığı sıkıntılardan dolayı ayrıca mükâfatlandırılmaktadırlar. Dolayısıyla, anne çocuğunu dünyaya getirmekten başka bir şey yapmamış olsa dahi, bir Müslüman olarak, ona saygıda kusur etmemek ve özen göstermek gerekir.³⁰⁸

Yüce Allah, annenin çocuğunu taşımasından dolayı ona iyilik yapmayı ve teşekkür etmeyi bir müslüman için büyük bir görev olarak açıklamaktadır:

“Biz insana, anne-babasına iyi davranmasını emrettik. Annesi onu her gün biraz daha güçsüz düşerek karnında taşımıştır. Onun süttten kesilmesi de iki yıl içinde olur. (İşte onun için) insana böyle emrettik: Bana ve anne-babama şükret. Dönüş banadır.”³⁰⁹

“Biz insana anne-babasına iyi davranmayı emrettik. Annesi onu ne zahmetle karnında taşıdı ve ne zahmetle doğurdu. Onun (anne karnında) taşınması ve süttten kesilme süresi (toplam olarak) otuz aydır. Nihayet olgunluk çağına gelip, kırk yaşına varınca” şöyle der: “Bana ve anne-babama verdiğin nimetlere şükretmemi, senin razı olacağın Salih amel işlememi bana ilham et. Neslimi de salih kimseler yap. Şüphesiz ben sana döndüm. Muhakkak ki ben sana teslim olanlardanım.”³¹⁰

Nitekim Cenab-ı Hak da "Eşi ile (birleşince), o da hafif bir yük yüklendi," buyurmuş ve bununla hamileliğin başlangıcını kastetmiştir. “Çünkü hamileliğin başlangıcı bir zorluk değildir. Binaenaleyh hamilelik, önce nutfe (meni), sonra aleka, sonra mudğa (bir çiğnem et)tir. Bu mudğa büyüüp ağırlaşınca, onu taşıyan, zorla zahmetle taşımış ve doğum sancısının şiddetiyle de, onu zahmetle doğurmuştur.”³¹¹

2.2.2. EMZİRMENİN ANNE VE ÇOCUK AÇISINDAN ÖNEMİ

Küçük çocukların bakımı, gözetimi ve terbiyesi gibi hususlar, annenin birincil (asli) görevlerindedir. Çünkü annenin çocuğuna olan şefkati, başkalarıyla

³⁰⁸Schleifer, *age.*, 75-76.

³⁰⁹Lokman, 31/14.

³¹⁰Ahkaf, 46/15.

³¹¹Razi, *age.*, XX, 26.

kıyaslanamayacak bir nitelik taşır. Ayrıca fitraten çocuğun bakım ve terbiyesine anne ehliyetlidir.³¹²

Yüce Allah anneyi, nesli sürdürmeye uygun cihazlarla donatmış olarak yarattığı gibi anneye, doğumdan sonra çocuğa bakabilmesi, ona yardım edebilmesi ve kendi işlerini kendisi görecektür duruma gelinceye dek onun çıkarlarını koruyabilmesi için gerekli gücü de vermiştir ve annenin fitratına, çocuklarına karşı şefkat ve merhamet duygularını yerleştirmiştir.³¹³ Yüce Allah şöyle buyuruyor:

*"İnsana emrettiğimiz (fillerin en güzellerinden biri) anne-babasına karşı iyi davranmasıdır. Annesi onu zahmetle taşıdı ve zahmetle doğurdu; annesinin onu taşıması, onun anneye bağımlılığı otuz ayı buldu."*³¹⁴

*"Biz, insana, anne ve babasına karşı iyi davranmasını emrettik; annesi onu nice acılara katlanarak karnında taşıdı ve çocuğun annesine bağımlılığı iki yıl sürdü..."*³¹⁵

*"(Musa doğduğu zaman) annesine : "Onu (bir süre) emzir" diye ilham ettik."*³¹⁶
*"Anneler çocuklarını tam iki yıl emzirirler. ..."*³¹⁷

Yukarıdaki ayetler, annenin nice zahmetlere katlanarak çocuğunu karnında taşımasına ve anne-çocuk arasındaki bağımlılığa dikkat çekmektedir. Ayrıca anne, çocuğuna en bağlı, en şefkatli en merhametli insan olduğuna göre, çocuğunu emzirmesini engelleyen bir şey bulunmadığı sürece çocuğunu emzirmesi asli görevlerindedir.

Seyyid Kutub, karı-koca arasındaki anlaşmazlık yüzünden çocuğun emzirilmeden mahrum bırakılmaması gerektiğini söyler. Ayrıca çocuğun hakkı Yüce Allah tarafından garanti altına alınmıştır. Karı-koca karşılıklı olarak zorluk çıkarıp emzirme ve ücreti konusunda anlaşmazlırsa o zaman çocuğu başka bir kadın emzirir. Emzirme, anneye karşılıksız olarak verilmemiştir. Mademki çocuk ikisininindir ve mademki ikisinin çocuğu emzirilmektedir, kadına çocuğunu emzirmesinin mukabilinde

³¹²Ali Bardakoğlu, "Hidane", *DİA*, XVII, İstanbul, 1998, 468.

³¹³Muhammed Seyyid, *Kur'an ve Sünette Annelik*, (Çev. Yusuf Ertuğrul) Konya, 1992, 172.

³¹⁴Ahkaf, 46/15.

³¹⁵Lokman, 31/14.

³¹⁶Kasas, 28/7.

³¹⁷Bakara, 2/233.

yaşamında yardımcı olacak ve küçük yavrusunun sütünü temin edecek bir ücret verilmesi gerekir. Bu da İslam şeriatında anneye verilen değer en üst noktadır. Aynı zamanda anne ve babanın çocukları konusunda iyilik üzerine anlaşmaları, çocuğun işleri ve yararına olan konularda istişare etmeleri kendilerine yöneltilen ilahi bir emirdir. Çünkü bu yavru ikisine emanettir. Kendilerinin ayrılmaları yüzünden onların kabahatinden uzak olan yavrunun olumsuz olarak etkilenmemesi gerekir.³¹⁸

Son yapılan araştırmalar çocuğun, doğal emzirilmesinin önemine dikkat çekmektedir. Çünkü anne sütünün bileşimleri diğer sütlerde yeterince bulunmamaktadır.

Hamileliğin sonunda ve doğumun başında meme, sarıya çalan ve oldukça beyaz bir sıvı salgılar. Yüce Allah'ın sanat harikalarından biri de bu sıvının çocuğu hastalıklara karşı koruyan kimyasal eriyiklerden oluşmuş bulunması ve doğumun ertesi günü de sütün oluşmaya başlamasıdır. En büyük yöneticinin önlemlerinden biri de memenin salgıladığı sütün miktarını bir yıl sonra iki büyük litre civarına ulaşıncaya kadar günden güne artmasıdır. Sütün miktarını hemen ilk günlerde birden bire kilolarca arttırmıyor. Akılları durduran olay, çocuğun büyümesiyle orantılı olarak artan sütün miktarıyla kalmaz, aksine sütün bileşimi de öyledir. Elemanlar sabit kaldığı halde oranları değişmektedir. Önceleri içinde birazcık karbonhidrat ve şeker cinsinden maddeler bulunan bir su iken daha sonra elemanlar sabit kalır fakat nişastalı, şekerli ve yağlı maddelerin oranı sürekli gelişmekte olan çocuğun doku ve organlarına uygun olarak zamanla ve hatta günden güne artar.³¹⁹

Bu nedenle müslüman anne çocuğunu emzirir. Çünkü emzirme, fiziki ve psikolojik bir ameliye olup bebeğin sosyal, duygusal ve bedensel gelişiminde çok önemli etkiye sahiptir. Bundan dolayı Yüce Allah, anneye bebeğini iki tam yıl emzirmesini emretmiştir.

Doğumdan itibaren bir yıl süren ilk dönemde, özellikle ilk aylarda bebeği oyalayan en önemli şey emmektir. Emmenin önemi, emme işleminin her gün birkaç defa tekrarlanmasına bağlıdır. Emme işi aynı zamanda bebeğin annesine ulaşmasına onun göğsünde, onun kucağında ve onun kolları arasında güven ve huzur duymasına

³¹⁸Kutub, *Fizilal-il Ku'ran*, XV, 33; Kutub, *Kur'an'ın Gölgesinde Kadın*, 208.

³¹⁹Kutub, *Fizilal-il Kur'an*, Ayrıca bkz. Halid Ahmed Eş-şentut, *İslamda Kız Çocuklarının Eğitimi*, (Çev. Dursun Küçükbaltaoğlu) İstanbul, 1996, 104.

yol açar. Emzirmek, yalnızca çocuğu beslemekle ve onun biyolojik açlığını gidermekle kalmaz, bunun yanında onun sevgiye susayan ruhunu, muhabbet, şefkat ve korunma arayan gönlünü de doyurur. İşte bu nedenle emzirmek, çocuğun en büyük zevk kaynağı olur.³²⁰ Böylece, Darwin'in "anne çocuk arasındaki savaşı anne kazanmalıdır; çocuk ağladığında kucağınıza almayınız" tezinin de yanlışlığı ortaya çıkmıştır.³²¹

2.2.3. ANNENİN ÇOCUK YETİŞTİRMEDEKİ ROLÜ

Çocuğun iyi, ahlaklı bir insan ve samimi bir müslüman olarak yetişmesi için anne ve babalar hiçbir fedakârlıktan kaçınmamalıdır.

*“Ey iman edenler kendinizi ve ailenizi, yakıtı insanlar ve taşlar olan ateşten koruyun”*³²² ayetini yorumlayan mufessirler, “müslümanın hem kendisini hem ailesini terbiye edip, böylece ailesine hem hayrı emredip, hem de onları kötü şeylerden yasaklaması ile kendisini koruması gerektiğini belirtirler.”³²³

Bir başka ayette de şöyle buyrulmaktadır: *“Ey iman edenler! Eşlerinizden ve çocuklarınızdan size düşman olabilecekler vardır. Onlardan sakının... Mallarınız ve çocuklarınız ancak birer imtihandır.”*³²⁴ Burada Yüce Allah, çocuğun imtihan vesilesi olduğunu belirterek bu imtihanı kazanmanın tek yolu, onlara karşı sorumluluklarını yerine getirmek, ahlaklarını güzel kılmak ve onları hayata en iyi şekilde hazırlamak olduğunu belirtmektedir.

H.z.Peygamber (s.a.v.)’de *“Hepiniz çobansınız ve güttüklerinizden sorumlusunuz”*³²⁵ hadisinde çocukların bakımının ve yetiştirilmesinin anne-babanın sorumluluk alanına girdiğini vurgulamaktadır.

“Anne-babanın ve aile içindeki diğer bireylerin çocukla olan etkileşimi, çocuğun aile içindeki yerini belirler. Aile çocuğun ilk sosyal deneyimlerini edindiği yerdir. Çocuğa yöneltilen davranış ve ona takınılan tavır, bu ilk yaşantıların örülmesinde büyük önem taşır. Yine okul öncesi dönemde çocuğun sosyalleşmesi yolunda kendisine

³²⁰Kutub, *Fizilal-il Kur’an*, 181.

³²¹Tarhan, age., 84.

³²²Tahrim, 66/6.

³²³Razi, age., XXI, 559.

³²⁴Teğabun, 64/13-14.

³²⁵Buhari, *Cum’a*, 11.

tanınan deneyim fırsatlarının önemi büyüktür. Bu dönemde çocuk sosyal bir birey olmayı öğrenirken, aynı zamanda en küçük ayrıntısına kadar kopya edeceği bir modele ihtiyaç duyar. Kişiliğin oluşumu için gerekli olan bu özelleştirme, aile içindeki yakın üyelerle gerçekleştirilebilir. Genellikle anne-baba, amca ya da dayı gibi aile içinde bir yetişkin olan bu üyenin bozuk bir kişik yapısına sahip olması halinde, bu kötü davranış örneğinin çocuğa da yansıma olasılığı vardır.”³²⁶

Nitekim Hz. Peygamber(s.a.v.)’de “*Her insanı, annesi fitrat üzere doğurur. Sonra annesi babası Yahudileştirir, Hristiyanlaştırır ve Mecusileştirir. Eğer annesi babası Müslüman iseler çocuk da Müslüman olur;*”³²⁷ gerçeğini vurgulamaktadır.

Aile kurumu, çocuğun alacağı kavramları seçerek vermekte, onları yorumlamakta ve sonucu değerlendirmektedir. Bu seçici ve değerlendirici süreç, çocukta işlevsel ve sosyal davranışlarla ilgili değer duygusunun gelişmesiyle sonuçlanmaktadır. Hiç kuşkusuz çocuğun bulunduğu kültür çevresi içinde yer alan ve onu etkileyecek olan gelenek ve kurallar da vardır. Ancak yargıların oluştuğu, tercihlerin yapıldığı ya da en azından etkilendiği yer ailedir. Kişiliğin gelişmesi bir dizi tercihin geliştirilmesiyle olanaklıdır. Bu tercihler bireyin değerlerini temsil eder ve geniş ölçüde ailenin koşullandırılmasının bir sonucudur.³²⁸ Bu nedenle çocuğu sağlıklı, ahlaklı ve dindar yetiştirmek, ancak çok erken yaşlardan başlayarak, onun eğitimini ciddiye alarak mümkün olur. Bebeklik döneminden itibaren uygulanmaya başlanan alıştırmalarla çocukta sağlam bir ahlaki yapının oluşması hedef alınmalıdır. Bunda davranış eğitimi her şeyden önce gelir. Küçük yaşlarda çocuktaki yanlış davranışların önüne geçilmediği takdirde ileri yaşlarda bunların telafisinin mümkün olmadığı kabul edilir³²⁹.

“Anne-babalar çocukların bağımsızlık uğruna giriştikleri çabaları destekledikleri ve zor durumda onlara yardımcı oldukları takdirde, çocuklarda bağımsızlık duygusunun

---

³²⁶Yavuzer, *age.*, 135-136.

³²⁷Müslim, *Kader*, 25 (2568).

³²⁸Yavuzer, *age.*, 136.

³²⁹Hayati Hökelekli, “Çocuk”, *DİA*, VIII, İstanbul, 1993, 357.

kolayca geliştiği görülür. Hor gören, cezalandıran ya da hem sevip hem soğuk davranan anne ve babaların çocukları bağımlı bir kişilik yapısına sahip olmaktadır.”³³⁰

“Dengeli, duygusal ve toplumsal etkileşimin güçlü olduğu aile ortamında, yeterli güven, sevgi ve sevecenlik içinde büyüyen çocuklar, gelişimleri için gerekli deneyimleri elde edebilirler. Bu tür aile ortamlarında, aile üyelerinin kendine düşen sorumluluklarının bilincinde olması ve çocuğa bağımsızlık yolunda yeterli olanakların hazırlanması, onun sağlam bir kişilik yapısına sahip olmasını sağlar”³³¹.

Çocuğun mükemmel bir şekilde yetişmesi, insani ve ahlaki faziletlerle donanması, sosyal kural ve davranışları, dini inanç ve değerleri öğrenmesi ve yaşaması, hem ruhen hem de bedenen sağlıklı olabilmesi için anne-babaların gayret göstermeleri gerekir. Nitekim Hz. Peygamber(s.a.v.): “*Hiçbir baba çocuğuna güzel terbiyeden daha güzel bir miras vermiş olamaz*”³³² buyurarak çocuğun dünya ve ahret mutluluğunu hedef alan böyle bir terbiyenin anne-babanın çocuğuna bırakacağı en güzel miras olduğunu vurgulamıştır.

2.2.4. ÇOCUK - ANNE İLİŞKİSİ

İnsan yaratılış açısından bakıldığında zayıf ve yetersiz bir yaratıktır.³³³ Yetersizlik, insan için sürekli uyarı kaynağı olduğundan insanı, sürekli eksikliklerini gidermek için bir yol aramaya itmiştir.³³⁴ Örneğin; iki ile beş yaş arasındaki çocuğun, zor durumlarda kaldığında, "başı sıkıştığında" ilk başvuracağı ve yardıma çağıracağı kişinin annesi olması bundandır³³⁵“ Anne-çocuk ilişkisi, çok yönlü ve psikolojik açıdan farklı sonuçlar doğuran fitri bir ilişkidir.³³⁶

Psikologların ifadesine göre canlılarda dokunma, rahatlık vermekte ve dolayısıyla bir çocuk, annesinin vücuduna değdiği zaman kaygısı azalmaktadır. Çünkü çocuğun biyolojik sistemi, annesinin biyolojik sistemine doğru uzayıp genişlemektedir. O anda iki canlı varlığın biyolojik enerji alanları, birbirine değmekte ve kan damarlarının

³³⁰Yavuzer, **age.**, 137.

³³¹Yavuzer, **age.**, 137.

³³²Tirmizi, *Birr*, 33.

³³³Nisa, 4/28.

³³⁴Kara, **Kur'an'da Beden**, 114.

³³⁵Cüceloğlu, **age.**, 357.

³³⁶Hökelekli, **agm.**, 356.

genişlemesine sebep olmaktadır. Kaygıyı azaltan ve vücudu rahatlatan da budur. Çünkü sevilen insanın bedenine dokunma, kaygıyı yok ettiği gibi, aynı kişiyle dokusal ilintinin, onu yüzüstü bırakma korkusundan uzaklaştırdığı da ileri sürülür.³³⁷ Bu sebeple annelere, "çocuğunuzu emzirmiyorsanız bile kucağınıza alın" denilir.³³⁸

Yeni doğan çocuk anneden, anne rahminden ayrılmanın korkusunu duymaktan talihin bir lütfü olarak kurtulmasaydı, doğum anında korkudan ölürdü. Çocuk doğduktan sonra da doğumdan önceki durumundan pek değişik bir konumda değildir, nesneleri göremez; kendisinin, dış evrenin bilincinde değildir. Yalnız sıcaklıkla yiyeceğin olumlu etkisini duyar; bu sıcaklıkla yiyeceği, geldikleri kaynaktan, anneden ayıramaz daha. Anne sıcaktır, anne yiyecektir ve güven sağlayan rahatlık durumudur.³³⁹

“Bebeklik döneminde, annenin çocuğu eğitme biçimi, çocuğu yetiştirme şekli ve onunla kurulan duygusal iletişimi, çocukta güven ya da güvensizlik duygularının oluşumuna sebep olur. Bu evrede anne tarafından verilen duygusal beslenme ve etkileşim büyük önem taşır.”³⁴⁰ “Hayatın ilk yılında bebeğin psiko-sosyal görevi, güvenmeyi öğrenmektir. Bebekle annesi arasındaki ilişkiden doğan güven duygusu, insanın ileride kuracağı fertler arası ilişkilerin temelini oluşturur.”³⁴¹

“Bebek için anne dünyanın tamamıdır. Anne gülümsedikçe bebek de gülümser ve karşılıklı sıcak bir ilişki başlar. Bebek, ihtiyaçlarının karşılanacağından emindir. Bebekler, annelerinin zaman zaman gideceğini, ama yeniden görünebileceğini öğrenirler. Bu dönemde, bebeğin paniğe kapılmadan annesinden uzaklaşabilmesi için anneyle kurduğu ilişkiye güvenmesi gerekir. Çocuk annesiyle beraber olduğu sürece rahatlık ve huzur duyar. Bebeğin ihtiyaçlarına annenin yerinde ve zamanında yönelebilmesi, onun sıkıntılarını giderebilmesi, sözsüz dilini anlayabilmesi, anneyle bebek arasında kurulan karşılıklı anlayış ve güvenin temelini oluşturur. Annesi onu anlayıp acısını giderdiğine göre, bebek seviliyordur ve bakılacaktır. Bu temel duygunun gelişmiş biçimleri, ileriki yıllarda kişilerle kurduğu ilişkilerde görülür. Güvenen kişi,

---

³³⁷Kara, *Kur'an'da Beden*, 114.

³³⁸Tarhan, *age.*, 308.

³³⁹Erich Fromm, *Sevme Sanatı*, (Çev. Yurdanur Salman) İstanbul, trs, 43.

³⁴⁰Yavuzer, *age.*, 80.

³⁴¹Yavuzer, *age.*, 81.

kendisinin ve başkalarının gözünde bir değer taşıdığını bilir, dolayısıyla başkalarıyla rahattır, sever ve sevilir.”³⁴²

Bebekte bu duyguyu doyurmayan anneler, kendine güveni olmayan kişiler yetiştirecekleri³⁴³ gibi anne ile çocuk arasında tatsızlıkların çıkmasına ve çocukta kendisine karşı olan bir dirençle karşılaşmasına sebep olur. Bu durumu yaşamamak için bir annenin çocuğu, yatağa yatırılışından banyoya götürüşüne kadar bütün eylemlerde çıkaracağı seslerde ve göstereceği davranışlarda bir beceri ve şefkat havasının esmesi gerekir. Bu işlerden her biri, çocuğun annesini sevip sevmemesi, annesiyle işbirliğine yanaşıp yanaşmaması için bir neden oluşturacaktır.³⁴⁴ Bu nedenle anne, çocuğuyla iyi iletişim kurup, onun sevgiye olan ihtiyacını gidermelidir. Aksi takdirde çocukta intikam duyguları gelişir ve mutsuzlaşır.

Kur’an-ı Kerim, annenin çocuğunu “*tam iki yıl emzirmesini*”³⁴⁵ tavsiye eder. Nitekim en son tıbbi araştırmalarda çocuğun beden ve ruh sağlığı hususunda anne sütünün yerini başka hiçbir gıdanın ve anne kucağının yerini başka hiçbir ortamın tutamayacağını göstermiştir. Hayata gözlerini açan çocuk, etrafında güvenli ve rahat bir dünyanın mevcut olduğu hissini yaşadığı ölçüde ruhen gelişip olgunlaşır. Anne ile çocuk arasındaki hissi ilişkilerin canlılığı, fitri bir duygu olan anne sevgisi ve şefkati, çocuğun ruhsal yönünün sağlıklı gelişmesinde temel etkidir. Bu nedenle İslam dini, çocuğun belli bir yaşa kadar annenin bakım ve terbiyesinde kalmasını öngörür. Çocuğun anne şefkatine ve sevgisine en çok muhtaç olduğu çağ “temyiz yaşı” denilen devredir. Herhangi bir sebeple anne ve baba arasında çocuğun terbiyesini üstlenmede anlaşmazlık çıkması halinde, hukukçular genellikle erkek çocuğun yedi-dokuz, kız çocuğunun ise dokuz-onbir yaşına kadar anne tarafından bakılmasının uygun olacağını hükme bağlamışlardır.³⁴⁶ Ancak onların yiyeceği, giyeceği örfte uygun olarak babaya aittir.³⁴⁷ Yüce Allah, *insana anne-babasına iyi davranmasını emredip özellikle annesi onu her gün biraz daha güçsüz düşerek karnında taşımasına dikkat çekerek ona karşı*

---

³⁴²Yavuzer, **age**, 81.

³⁴³Yavuzer, **age.**, 81.

³⁴⁴Yavuzer, **age.**, 81.

³⁴⁵Bakara, 2/233; Lokman, 31/14.

³⁴⁶Hökelekli, **agm.**, 356.

³⁴⁷Bakara, 2/233.

hassas olmasına işaret eder.³⁴⁸ Anne babanın bu fedakârlıklarına karşılık çocukların da hem Allah'a hem de anne babalarına şükretmelerini emreder.³⁴⁹ *Ancak eğer, hakkında bilgi sahibi olunmayan bir şeyi Allah'a ortak koşmak için çocuklarıyla uğraşırlarsa, onlara itaat etmemelerini fakat dünyada onlarla iyi geçinmelerini emreder.*³⁵⁰ Yine Yüce Allah anaya-babaya iyi davranılmasını kesin olarak emrettikten sonra eğer, *onlardan biri ya da her ikisi çocuğun yanında ihtiyarlık çağına ulaşırlarsa onlara kesinlikle "of" bile dememelerini, onları azarlamamalarını, onlara tatlı ve güzel söz söylemelerini, onlara merhamet ederek tevazu kanatlarını indirmelerini ve "Rabbim! Tıpkı beni küçükken koruyup yetiştirdikleri gibi sen de onlara acı "*³⁵¹ şeklinde dua etmelerini emreder. Böylece Allah'ın istediği doğrultuda aile yuvası kurulmuş olup; işlevlik kazanır. Buna göre artık ne çocuk kreşlere ne de anne-baba huzur evlerine terk edilerek perişan duruma getirilecektir.³⁵²

2.2.5. ÇALIŞMA HAYATINDA KADININ ROLÜ

İslam, kendi geçimini sağlamak ya da aile bütçesine katkıda bulunmak ve çocuklarını beslemek için erkekler gibi kendisini tamamen işlere vermesini anne üzerine farz kılmamıştır.³⁵³ Böylece anneyi, kendisi ve çocuklarını geçindirmek için bazı işleri yapmak zorunda kalmaktan kurtarmıştır. Örneğin kocada, ailenin ihtiyacını karşılayacak çalışmayı yürütmekten alıkoyan bir hastalığın bulunması, kocasının ölüp de çocukların ya da içlerinden birinin kendi başına ailenin ihtiyaçlarını karşılayacak bir iş yapar hale gelmesine kadar çocuklarına yetecek mal bırakmaması ya da annenin çalışmasına zorunlu olarak ihtiyaç duyulması gibi durumlarda İslam, kadına kız, kız kardeş, cariye ya da eş olarak kendini ya da başkasını geçindirmek için çalışma görevi yüklemez.³⁵⁴ Kadının her halinde onu geçindirme görevini baba, oğlan kardeş ve koca olarak yalnız erkeğe yükler.³⁵⁵ Buna karşılık Resulullah(s.a.v.) erkeğe cennete gireceği müjdesini verir.

---

³⁴⁸Lokman, 31/14.

³⁴⁹Lokman, 31/14; Ahkaf, 46/15.

³⁵⁰Lokman, 31/14; Ankebut, 29/8.

³⁵¹İsra, 17/23-24.

³⁵²Kara, *Kur'an'da Beden*, 117.

³⁵³Seyyid, *Kur'an ve Sünette Annelik*, 195; Sıbai, *age.*, 199.

³⁵⁴Seyyid, *Kur'an ve Sünette Annelik*, 195.

³⁵⁵Seyyid, *Kur'an ve Sünette Annelik*, 195; Sıbai, *age.*, 199.

“Kim ki üç tane kız çocuğu olur da buna sabreder (Yani çocuklarının kız olduğundan şikâyetçi olmaz) varlığından onları yedirir, içirir ve giydirirse kıyamet günü o kız çocukları onun için cehennem ateşine perde (engel) olurlar.”³⁵⁶

Erkeğin, kadının ihtiyaçlarını gereği gibi karşılaması Yüce Allah’ın erkekle ilgili bir yasasıdır. Çünkü erkeği bu sorumluluğu yerine getirebilecek bir güç ve yetenekle donatmıştır. Bu sorumlulukla erkek, sevginin, yardımın ve yakınlığın garantisi olması bakımından Yüce Allah’a yaklaşır³⁵⁷.

Peygamberimiz(s.a.v.) şöyle buyuruyor:

“Allah yolunda harcadığın para, bir köle azad için verilen para, bir biçare fakire tasadduk ettiğin para ve ehl’u iyaline sarf ettiğin paralar yok mu? İşte bunların ecir bakımından en büyüğü ailene sarf ettiğin paralardır.”³⁵⁸

İslam, kadının geçimini sağlayacak kocası veya bir akrabası olmadığı zorunlu durumlarda kadın için belirlediği İslami prensiplerden ayrılmamak şartıyla kadının çalışmasına izin verir.³⁵⁹ Şuayb Peygamber’in kızlarında hanımlar için örnek bir davranış vardır. İki kız kardeş koyunlarını sularken erkeklerle didişmemeye büyük bir özen göstermiş ve çobanlar koyunlarını sulayıp çekilinceye kadar, iki kız kardeş koyunlarını sulamamışlardır. Kur’an-ı Kerim’de bu olay şöyle geçmektedir:

“Medyen’in kuyularına varınca orada (hayvanlarını) savuran kalabalık bir gurup insanla karşılaştı ve onlardan biraz ötede kendi hayvanlarını uzakta tutmaya çalışan iki kadın gördü. Onlara; “Arzunuz nedir?” diye sordu. “Bu çobanlar işlerini bitirip uzaklaşmadıkça biz (hayvanlarımızı) savuramıyoruz; çünkü biz kadınız ve babamız da pek yaşlı” diye cevap verdiler.”³⁶⁰

Kızların “çünkü biz kadınız ve babamız pek yaşlı” sözünden niçin iş yapmak için çıktıklarının açıklaması vardır.

³⁵⁶İbn Mace, *Kitabul Edeb*, h.no:3669

³⁵⁷Seyyid, *Kur’an ve Sünette Annelik*, 196.

³⁵⁸Muhyiddin Nevevi, *Riyazüs Salihin Tercemesi*, (Çev. Kıvamüddin Burslan ve bşk.) I, Ankara, 1993, 328.

³⁵⁹Seyyid, *Kur’an ve Sünette Annelik*, 198; Sıbai, *age.*, 198.

³⁶⁰Kasas, 28/23.

Yukarıdaki ayetten açıkça anlaşıldığı gibi kızlar yeterince zorda kalmışlar, buna rağmen suyu alırken dini hassasiyeti olmayan bir kadının yaptığı gibi çobanların arasına karışmak ve onları sıkıştırmak için durumlarını bahane etmemişlerdir. Dini hassasiyeti olmayan kadın günlük hayatın birçok alanında erkeklerin arasına karışmaktadır.³⁶¹

“O iki kadından biri dedi ki: “*Babacığım, onu ücretle tut. Çünkü ücretle tuttuklarının en iyisi bu güçlü ve emindir.*”³⁶² Bu sözler iffetli bir ruh yapısına, temiz bir kalbe, selim bir fitrata sahip olan kadının erkeklerle düşüp kalkmayacağına³⁶³ işaret eder.

Kadın, kocasının evinde sorumluluğunu yerine getirirken kesinlikle işsiz güçsüz sayılmaz, o, aile ve topluma sunulması mümkün olan en değerli, en az ve en zor bulunan Salih erkekler ve anneliğin yükleyeceği sorumluluğu yerine getirebilecek şekilde hazırlanan salih kadınlar sunuyor.

Kız, babasının ya da oğlan kardeşinin evinde ise yaramaz bir kimse olarak kabul edilemez, o, bir süre sonra kendisine yüklenecek annelik görevine hazırlanma durumundadır.³⁶⁴

“Ev hanımının en büyük sıkıntısı, yaptığı üretimin gözükmeyişidir. Bu durum, ev hanımlığının ağır bir işçilik olduğunu gösterir. Çünkü evde zaman kavramı yoktur. Bu hizmet yirmi dört saat süren bir faaliyettir. Erkekler çoğu zaman bunu anlayamaz ve eşlerine “Ne yapıyorsun ki? Bütün gün evdesin!” derler. Hâlbuki işlerin önemi, yerine getirilmediği zaman anlaşılır. Bazı görüşler, ev hanımlığının bir meslek olarak kabul edilip sigortalı olmasını öngörmektedir. Bunun amacı, evdeki kadının da “çalışıyor” kabul edilmesini sağlamaktır. Bu tarzdaki görüşler, ideal görüşlerdir. Çünkü ev hanımlığı da bir meslektir; aynen işyerinde olduğu gibi ev hanımı da sigortalı olmalı, onun da sosyal ihtiyaçları karşılanmalıdır. Bu hususta yasal olarak düşünülmesi gereken pek çok şey vardır. Ev hanımlığı meslek olarak özendirilmelidir. Her kadın evde iyi çocuk yetiştirmenin, iyi bir sekreter ya da iyi bir iş kadını olmaktan daha basit olmadığını bilmelidir. İyi ev hanımlığı, asla küçümsenmemeli ve yıpratılmaması

³⁶¹Seyyid, *Kur'an ve Sünette Annelik*, 198.

³⁶²Kasas, 28/26.

³⁶³Kutub, *Fizilal-il Kur'an*, XI, 245.

³⁶⁴Seyyid, *Kur'an ve Sünette Annelik*, 199.

gereken bir kavramdır. Çünkü insanlığın geleceğini, iyi yetiştirilen çocuklar belirleyecektir. Bu unsuru zayıflatmak insanlığın geleceğine hiçbir kazanç sağlamaz.”³⁶⁵

“Bir toplumda kadının aile içinde sergilediği kadınlık ve annelik rolüne gereken önem verilmiyorsa, evlilik hayatındaki bir uyumdan söz edilemez. Bir aileden, özellikle de bir kadından, çocuk yetiştirmeye önemsiz bir iş, bir uğraş gözüyle bakılıyorsa, çocuklarını ileride kendilerini bekleyen hayata verimli bir hazırlıkla donatabilmek için gereken sabrı, gayret ve titizliği, anlayış ve paylaşımı göstermesi kendisinden beklenemez. Çünkü yanlış oluşmuş toplum karakteri yüzünden kadınlık rolünden hoşnut olmayan bir kadının hayattan beklentisi, kendi kişisel üstünlüğünü kanıtlamakla ilgili uğraşları, kendisiyle çocukları arasında olumlu bir ilişki kurup bu ilişkiyi sürdürmekten onu alıkoymaktadır. Böylece çocuğun amacının gösterdiği doğrultunun izlenmesi, akla bile gelmediği gibi; çocuk kişisel amaçlar için uğraşmaya bir engel gibi görülmeye başlanır.”³⁶⁶

“Batıda kadına şunlar telkin edildi: Kadını yalnızca annelik ve yetişen nesle bakım görevini çerçevesine hapsedmek, onu küçümsemektir; Onun şerefini ayaklar altına almak ve bütün enerjisini kullanmamaktır. Kadın, duvarlar arasına hapsedilirse toplum ilerleyemez. Kadını yalnızca bu görevler çerçevesine hapsedme bencilliğine kapılan erkeğin kendisidir. Çünkü o, kadının kendisine hizmet etmesini, toplumun işlerini de yalnız kendisinin üstlenmesini ister. O bakımdan şu andan itibaren kadının bu küçültücü duruma karşı devrimci bir tavırla hareket etmesi ve erkeğe haddini bildirmesi gerekir. Bütün bunların gerçekleşmesinin yolu, kadının çalışmasıdır. Çünkü kadın, ancak çalışmakla her alanda tümüyle erkek gibi olur. O zaman erkek bencilliğinden ve gururundan vazgeçer ve kadına saygı duymaya başlar.”³⁶⁷

Batıda kadın, kocasına hizmet ediyor düşüncesiyle, kadınlık ve annelik rolünden uzaklaştırıldı. Kadın, asli görevlerinden olan, evde çocukları yetiştirme yerine fabrikalarda ve çeşitli işyerlerinde çalıştırıldı. Böylece batıda annelik ve aile eğitimi

---

³⁶⁵Tarhan, *age.*, 173-174.

³⁶⁶Kara, *Kur'an'da Beden*, 104.

³⁶⁷Muhammed Kutub, *Çağdaş Fikir Akımları*, (Çev. M. Beşir Eryarsoy) İstanbul, 1989, 237-238.

ihmal edildiğinden ailevi çöküş hızlandı. Ancak batıda son yıllarda annelik ve aile kavramını güçlendirmeye yönelik düşünce hâkim olmaya başlamıştır.³⁶⁸

2.2.6. ÇALIŞAN ANNE VE ÇOCUKLARIN İLİŞKİSİ

Anne, çocuğunun hayatı üzerinde aktif bir etkiye sahiptir. Çocuk, huy ve davranışlarda anneyi izler. Anne, çocuğa göre mutluluğun, rahat ve güven duygusunun kaynağı, beden ve ruhun gıdasıdır. Bu nedenle çocuğun, annesini kaybettiği ve annesi onu bir yakınına ya da bir bakıcıya bıraktığı zaman, annesini bulur bulmaz ona kuvvetle sarıldığını, annesi memesini uzattığı zaman da annesinin sütünü hırsla yuttuğunu, annesine olan ihtiyacını derhal gidermeye çalıştığı gözlenir. Annenin dışarıya çıkması ve birkaç saatliğine çocuktan uzaklaşması, çocuğun gönlünde sürekli korku ve kendisini doyurana karşı güvensizlik yaratır. Zaman zaman da çocuğun, lokmaları yutmaya yetişemediği ve lokmaları yutmakta güçlük çektiği gözlenir. Sütün hızlı akması nedeniyle bebek, nefessiz kalarak yüzü kızarır ve anında durumu fenalaşır. Çoğunlukla çalışırken katlandığı aşırı zahmetten sonra yıpranan, yorulan ve dinlenmeye ihtiyaç duyan annenin durumu da pek iç açıcı değildir. Bu pozisyonun çocuğun annesiyle olan ilişkisinde önemli bir etkisi vardır.³⁶⁹

Bakıcılar çalışan kadının en önemli yardımcısıdır. Fakat ideal olan, ilk üç yıl çocuğu, annenin büyütmesidir. Çünkü çocuğun kişilik gelişiminde ilk üç yıl, altın standarttır. Bu sürede beynin korku ve güven duygularını düzenleyen alanları gelişir.

“Bu dönem bir çeşit çocuğun kişilik çatışmasının belirlediği, kolon ve kirişlerin atıldığı, şahsiyetin önemli çizgilerinin oluştuğu dönemdir. Bu aşamada çocukla birebir, kararlı ve tutarlı ilişki çok önemlidir.”³⁷⁰ Annenin yerini alan bakıcı ne kadar güzel huylu, eğitim alanında ve çocuğa gerekli olan güveni verme konusunda becerikli olsa da çocuğun hayatında annenin bıraktığı boşluğu dolduramaz. Bir bakıcının, annenin kalbinde çocuğa karşı hissettiği sevgi ve şefkat duygularını hissetmesi mümkün değildir.³⁷¹ Çünkü annelik karakteri fitri ve hormonal faktörlerden beslenmektedir. Yapılan araştırmalar, bebeklik depresyonu geçiren çocuklarda anne yoksunluğu

³⁶⁸Tarhan, *age.*, 174.

³⁶⁹Seyyid, *Kur'an ve Sünette Annelik*, 220.

³⁷⁰Tarhan, *age.*, 314.

³⁷¹Seyyid, *Kur'an ve Sünette Annelik*, 220.

olduğunu göstermektedir. Bu çocukların beyinde mutlulukla ilgili kimyasallar salgılanmadığı için, beyin büyüme hormonu üretmez ve çocuğun büyümesi yavaşlar.³⁷² Hatta anneden yoksunluk, bunalım ya da ölüm gibi kötü sonuçlar doğurabilir. Çünkü annesini kaybeden çocuk, annesi yerine geçen kişiyle yeterli iletişim kuramaz.³⁷³

Çocuk yetiştirme yurtlarında büyüyen çocukların beslenip bakılmalarına karşın, ana sevgisi ve şefkatinden yoksun kalışlarından ve bakıcıların çocuklarla fazla ilgilenen zamanları olmadığı için bu tür yurtlarda büyüyen çocuklarda az ya da çok bir ruhsal bozukluk görülmektedir.³⁷⁴ Bu durum annelerinden uzun süre ayrı kalan çocuklar için de geçerlidir. Gün boyu çalışan anne yorgunluk ve gerginlik içinde eve döndüğü için çocuğun temel psikolojik ihtiyaçlarını karşılayamamakta ve çocuğun normal gelişimi aksamaktadır.

Kadın evdeki fonksiyonunu yeteri derecede geliştiremediği zaman suçluluk ve pişmanlık duyar. Bu duygular kadının kendisini özgür hissetmesini engeller. Hâlbuki önemli, olan kadının kendini evinde özgür hissetmesi ve aile bağlarının kuvvetlenmesidir.³⁷⁵

Genetik ve moleküller biyolojideki gelişmeler, kadın beyindeki genetik eğiliminde duygusal boyutunun, erkeklerde ise analitik boyutun ön planda bulunduğunu ortaya çıkardı. Kadının korkuya daha az dirençli olduğu ve hatta iyi annelik yapabilmesi için bu şekilde yaratıldığı ileri sürüldü. Çünkü o, çocuklarını koruyabilmesi için, yumuşak ve korkuya daha duyarlı olmak zorundadır, beyindeki modüller eğilim bunu önerir. Bu nedenle kadının genlerine uygun davranması kendi yararınadır. Kadın, duygusal açıdan kendisini rahat hisedeceği alanlara girmelidir. O, eğer duygularını incelemek için alanlarına girerse, duygusal olarak zedelenir. Hislerinin örselendiği işler psikolojik sağlığını bozar. “*Anneler çocuklarını emzirirler,*³⁷⁶ ayeti de kadın için en uygun olanın, çocuğuna şefkat göstermesi ve onu emzirmesidir.

---

³⁷²Tarhan, **age.**, 315.

³⁷³Yavuzer, **age.**, 81.

³⁷⁴Dodson, **age.**, 35.

³⁷⁵Tarhan, **age.**, 176-177.

³⁷⁶Bakara, 2/233.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. KUR'ÂN'DA ERKEK

3.1. KUR'ÂN PENCERESİNDEN AİLEDE ERKEĞİN KONUMU

Kâinata her şey çift olarak yaratılmıştır. Atomların proton ve nötron, elektriğin pozitif ve negatif yüke sahip olması, bitkilerde erkek çiçeğin polenleriyle döllenmiş dişi çiçeğin meyve vermesi bu konuya misal olarak zikredilebilir. Nitekim bununla ilgili olarak Kur'ân'da, *"Her şeyi çift yarattık ki, düşünesiniz."*³⁷⁷ buyurulmaktadır. Aynı durum yani çift yaratılış durumu, insanlarda da söz konusudur. *"Ey insanlar, sizi bir tek nefisten yarattık"*³⁷⁸ ve *"Rahime atılan nutfeden (spermden) erkek ve dişi çiftini yaratan O'dur."*³⁷⁹ gibi ayetler insanlık âlemindeki çift yani erkek/dişi yaratılışı ifade etmektedir.

Erkek, kadınsız; kadın da erkeksiz eksiktir. Bu nedenledir ki, her şeyin harika olduğu cennette Hz. Âdem'den sonra Havvâ anamız yaratılmıştır. Bu yaratılışta esas olan, erkek ve kadının anlamlı bir bütünü oluşturarak birbirlerini tamamlamalarıdır. Yani erkekte olan bazı hasletler kadında zayıf iken, kadında güçlü olan bazı hasletler ise erkekte zayıf bırakılmıştır ki birbirleriyle dayanışma içinde hayat sürdürebilsinler.

Kur'ân'da bulunan kavvâm kavramı ve bu kavramın zikredildiği Nisâ suresi 34. ayet, erkek ve kadının İslam aile düzenindeki ve fitrattaki yerini belirlemek açısından çok önemli bilgiler vermekte ve kadın-erkek mukayesesi üzerine kurulu pek çok soruları cevaplamaktadır.

*"Erkekler, kadınların koruyup kollayıcılarıdır (kavvâm) dır. Çünkü Allah, insanların kimini kiminden üstün kılmıştır. Bir de erkekler kendi mallarından harcamakta (ve ailenin geçimini sağlamakta) dırlar. İyi kadınlar, itaatkârdırlar. Allah'ın (kendilerini) koruması sayesinde onlar da korurlar."*³⁸⁰

---

³⁷⁷Zâriyat, 51/49.

³⁷⁸Nisâ, 4/1.

³⁷⁹Necm, 53/ 45-46.

³⁸⁰Nisa, 4/34.

Ayette geçen kavvâm kelimesine "*hâkimdirler*"³⁸¹ "*destekçisidirler*"³⁸² şeklinde anlam veren mealler de mevcuttur. Râğîb el-İsfahânî ise kavvâm kelimesine gözetmek ve korumak anlamını vermiştir.³⁸³

Elmalılı Hamdi Yazır'ın tefsirinde söz konusu ayet özetle şöyle tefsir edilmektedir:

Bazılarını bazılarından üstün (fedelna) kıldık ifadesini Elmalılı Hamdi Yazır: "Allah, erkek ve kadınların bazısını diğerine yaratılıştan üstün kılmıştır. Hum (onlar) zamiri işaretiyle bundan erkeklerin kadınlara üstünlüğü anlaşılacakla beraber ayetin öyle güzel bir açıklaması vardır ki bu fazl ve fazileti, Allah onları onlardan üstün kılması nedeniyle diye mutlak anlamda erkeklerle sınırlamamış, belirsiz olarak bazısının bazısına üstünlüğünü ifade etmiştir. Böylece her ikisinin birbirlerine farklı yönlerden muhtaç olduğunu, erkekle kadının yaratılıştan farklı ve karşılıklı olarak birbirlerinden üstün olduklarını, her erkeğin ve her kadının da seviyelerinin bir olmadığını ifade etmektedir."³⁸⁴ Reşit Rızaya göre; "Bazısını bazısı üzerine tafdil ettik ibaresinde icazul bedi vardır. Allah bazı erkekleri bazı erkeklerden ve bazı kadınları bazı kadınlardan, ayrıca bazı erkekleri bazı kadınlardan ve bazı kadınları bazı erkeklerden üstün kılmıştır. Bu ayette erkek cinsi kadın cinsinden üstündür denilmemiş. Ya da kadın erkekten üstündür denilmemiş. Aksine burada hususi anlamdaki faziletlerden söz ediliyor. Yani insanlardan bazısının fazileti diğer bazısınınkinden fazladır deniliyor."³⁸⁵ Suyuti de; "Allahın faziletli kılmasından maksat erkeğin nafaka ve çalışmasıdır. Onlar mallarından harcarlar ifadesiyle de mehir kastedilmiştir"³⁸⁶ demektedir. "*Erkeklerin onlar üzerinde bir dereceleri vardır*".³⁸⁷ "Ayette geçen dereceden maksat erkeğin üstünlüğü değildir. Yüce Allah derece sözcüğünü Nisa suresinin 34. ayet-i kerimesinde geçen ve yöneticiler anlamına gelen "kavvamun" kelimesi ile açıklamıştır. Ayette geçen "kavvamun" kelimesi birçok kimsenin görmek istediği gibi bir üstünlük ifade etmez. Bu kelime bir kimsenin işini görme, yönetme anlamlarına gelir. İşte erkekler, genelde fiziki bakımdan

³⁸¹Atay-Kutluay, 1973.

³⁸²Ömer Rıza Doğrul, *Tanrı Buyruğu*, Ahmet Halid Kitabevi, İstanbul, 1947, 35 vd.

³⁸³İsfahânî, *age.*, 417.

³⁸⁴Elmalılı, *age.*, II, 516.

³⁸⁵Reşit Rıza, *age.*, by., H.1353, V, 59.

³⁸⁶Celaleddin es-Suyuti, *Ed-Durrul Mensur fi Tefsiril Mesur*, Darul Kitabil İlmiyye, Beyrut 2000, II, 271.

³⁸⁷Bakara, 2/228.

kadınlardan daha güçlü oldukları ve kadınların geçimlerini üstlendikleri için aile reisi olma sıfatını kazanmışlardır. Eğer toplumsal şartların gelişmesi sonucu, erkek, ayette söz konusu edilen şartları yerine getiremezse yöneticilik görevine hak talep edemez, yalnız şu hususu da hemen belirtelim ki, yöneten ister erkek ister kadın olsun bu birinin diğerinden üstün olduğu anlamına gelmez. Bu durum, üstünlük probleminden çok toplumsal olgu sorunudur. Zira toplumsal şartlar, insanları zorunlu olarak belli şekillerde hareket etmeye zorlar.”³⁸⁸ Kurtubi, "Kavvam" kelimesini açıklarken yani "erkekler kadınların geçimlerini temin ederler, onların güvenliklerini sağlarlar, onları korurlar"³⁸⁹ demektedir. "Allah, onlardan kimini kiminden üstün kılmıştır ifadesinde büyük bir hikmet vardır. Burada erkek ve kadın, bir insanın belli görevleri olan birer uzuvları gibidirler. Bir uzvun diğerine üstünlük taslaması ise anlamsızdır. Zira göz kulağın, kulak da gözün vazifesini görmez. Ayrıca, kalbin mideden faziletli olması, başın ellerden şerefli olması insan için kusur değildir. Çünkü her uzvun bir vazifesi vardır ve beden böylece bir bütünlük arz edebiliyor. Bir vücuda benzeyen cemiyette fertlerin birbirinden üstün olması doğal karşılanmalıdır. Genel bir bakışla ayetten çıkarılan sonuç erkeklerin kadınlardan üstün olduğu şeklindedir fakat fert bazında düşünüldüğünde bazı kadınların din ve ilim yönüyle kocalarından üstün oldukları görülmektedir.”³⁹⁰ Nisa 34. ayetini, "Çünkü Allah, onlardan bazılarını (erkekleri) diğerinden (kadınlardan) üstün yaratmıştır şeklinde tefsir eden müfessirlerden bazıları, bu üstünlükleri şöyle sıralamaktadırlar: "Erkekler akıl ve bilgi yönünden kadınlardan üstündürler. Erkekler güç ve kuvvet yönünden, yazı yazma, binicilik ile atıcılık yönünden, peygamber ve âlimlerin erkeklerden olması, namaz imamlığı ve devlet başkanlığının erkeklere verilmesi, cihad, hutbe, itikâf, ezan, kısas ve hadlerde şahitlik, mirastaki hisselerde kadından fazla pay alması, mirasta asabe olma, adam öldürmede diyeti üstlenme, nikahta velayet, boşanma ve boşanmadan (ricat) dönüşte, birden çok kadınla evlenebilme, mehir verme, nafakayı karşılama, çocukların erkeklere nispet edilmesi vb. hususlarda erkekler kadınlar üzerine üstündürler".³⁹¹ Verdiğimiz bu tefsirler neticesinde akla şu soru geliyor: "Çağımızda farklı bir konsept söz konusudur. Pek çok Müslüman kadın değişik iş kollarında çalışmakta, ev ekonomisine katkıda

³⁸⁸Salih Akdemir, *Tarih Boyunca ve Kur'anı Kerim'de Kadın*, İslami Araştırmalar , X , 4,1997, 249-258.

³⁸⁹Kurtubi, *age.*, 282.

³⁹⁰Muhammed Ali Sabuni, *Kur'an-ı Kerim'in Ahkam Tefsiri*, Şamil Yay., İstanbul 1989, I, 399-400.

³⁹¹Razi, *age.*, VI, 95.

bulunmaktadır. Böyle evli bir kadın ekonomik bağımsızlığını eline aldığı ya da bir kısım kesbî (çalışarak elde edilen) mezziyetler/makamlar elde ettiği takdirde de erkeğin kadın üzerindeki yöneticiliği/koruyuculuğu devam eder mi?" Bunu izaha geçmeden önce kadın ve erkeği fiziki açıdan tahlil eden bazı dikkat çekici ve kıymetli açıklamaları aktaralım:

"Ayrıca kadınların özel günlerinde erkeğe düşen görev, hanımını, beden/ruh sağlığı açısından korumak, gözetmek ve desteklemektir. Yukarıdaki ayette erkeğe eşini gözetme ve koruma görevi verilmiştir. Aslında erkeğin sorumlulukları yaratılışındaki güçlü özelliği ile tam bir uyum içindedir. Kadın ise böyle bir özelliğe sahip değildir. Erkek, hamile kalmayıp emzirmedigine göre, zevcesi ile olan müşterek hayatında, bir yandan geçimi sağlama noktasında çaba harcarken, bazı zorluklara göğüs gererken zevcesinden daha güçlü olmaktadır."³⁹² Netice itibariyle ailede bir denge sağlanmış bulunmaktadır

"Bazılarına göre, şayet bir kadın maddi yönden meselâ miras yolu ile veya çalışıp kazanmakla bağımsızlaşır ve evinin geçimine katkıda bulunursa erkeğin bu yönden olan üstünlüğü o ölçüde azalır. Çünkü insan olarak bir erkek zevcesinden üstün değildir. Erkeğin kadına olan üstünlüğü insanlık yönüyle değil, fonksiyonu ve hayattaki rolü bakımındandır".³⁹³ Ancak ayette zikredilen üstünlük sebebi sadece ekonomik açıdan değil; ayette "*Allah bazısını bazısına, bazı noktalarda üstün kılmıştır.*" anlamı da vardır.³⁹⁴ Buna göre ekonomik yönden olan üstünlük azalsa da bu durum erkeğin ev reisliğine zarar vermez. Diğer bir ifadeyle, erkeğin hanımı üzerindeki koruyucu ve yönetici özelliği eşlerin ekonomik açıdan eşit durumda veya kadının daha zengin olmasıyla da kaybolmaz. Çünkü erkeğin eşi üzerinde yönetici ve koruyucu olmasının tek ve biricik ölçüsü ekonomik değil, bunun dışında biyolojik ve psikolojik kıstaslar da söz konusudur.

Kanaatimizce, bu hususu net biçimde ortaya koymak için Kur'ân'ın aile içinde kadından ve erkekten fitrî olarak beklediği vazifeleri hatırlamak yeterlidir. Aile içerisinde kadın, neslin devamını sağlayan varlıktır. Kur'ân onu bu yönüyle tarlaya

³⁹²Muhammed, El-Behiy, *İnanç ve amelde Kur'an-i Kavramlar*, Yöneliş Yayınları, İstanbul, 274.

³⁹³Fazlur Rahman, *İslâmi Yenilemeler Makaleler*, (Çev. Adil Çiftçi) Ankara, 2000, II, 140.

³⁹⁴Bkz. Elmalılı Tefsiri, Nisa, 34. ayetinin tefsiri.

benzetmiştir³⁹⁵ Yine onlar çocuklarının doğumlarından itibaren onların bakım ve terbiyesiyle insiyâkî ve fitrî olarak mükelleftirler. Bu durum anne olan tüm canlılarda fitrî ve kevnî bir kanundur. Çocuklarını tam olarak iki yıl emzirme işini de anneler yaparlar.³⁹⁶ Buna mukabil evde eşleri üzerinde yönetici olmakla görevlendirilen erkekler de, evin ve ev halkının güvenliğini, sağlıklı bir yaşam içinde bulunmasını, geçimini yani ekonomik ihtiyaçlarını temin ederler. Erkeğin mallarından harcamalarını sadece mehir için düşünmemek gerekir. Zira mehir kadına bir defada verildiği halde, ev geçimi (nafaka) sürekli ve ömür boyu olan bir olaydır.

Diğer bir husus ise şudur: Ayette açıklanan "*erkeklerin kadınlar üzerinde yönetici olması*" hadisesi hem fitrî, hem de kesbîdir. Ayette geçen "*bazısını bazısına üstün kılması sebebiyle*" ifadesi iki cinsin birbirlerine karşı olan fitri üstünlüklerine işarette bulunmaktadır. İkinci kısım olan "*mallarından infak etmeleri ve harcamaları sebebiyle*" cümlesi de, kesbi üstünlüğü açıkça ifade etmektedir. "Dolayısıyla kadınlara yönetici tayin edilen kocalar, zaten fitrî ve kesbî üstünlüğe sahip olan kimseler olmalıdırlar. Aksi halde aile kurumunu başarı ile yönetmeleri çok zordur. Sözgelimi bir erkek güçlü ve kuvvetli ama buna rağmen keyfi olarak çalışmıyor ve hanımının getirdiği ekmekle geçiniyorsa, bu ailenin sağlıklı yürümesi imkânsızdır. Normal şartlarda fitrî bakımdan selim bir akıl ve bedene sahip bir evli erkeğin, boş durması ve ailesinin geçimi için gayret sarf etmemesi düşünülemez." Aslında ayet (Kur'ân'ın indiği asırdaki toplumların tarihi durumlarını tespit etmenin yanı sıra) bize, mutlu bir aile yuvasında rollerin nasıl paylaşılması gerektiğini beyan etmektedir.

Diğer yandan, bugün çağdaş hayatın dayatmaları, feminist hareketlerin etkisinde kalarak, günümüzde çalışan kadın ve erkeğin sosyal statü yani kesbi açıdan eşitlendiklerinden hareketle erkekle birlikte kadının da evin reisi olması gerektiğini ileri sürmek, hem erkeğin doğasıyla, hem de genel yaratılış kanunlarıyla ters düşmek anlamına gelir. "Çünkü yeryüzünde mutlak eşitlikten bahsetmek mümkün değildir. Yöneten-yönetilen, zengin-fakir, âmir-memur, bilgili-câhil kategorileri hep olagelmıştır. Eşitlik düşüncesiyle herkesin yönetici, zengin, komutan ve patron olmasını sağlamak işin tabiatına terstir. Sonra, şayet tarih boyunca erkek değil de aile reisi kadın olsaydı,

---

³⁹⁵Bakara, 2/223.

³⁹⁶Bakara, 2/233.

bu kez de erkeğin kadınla eşit olması gerektiği iddia edilecekti. Ailede erkeğin veya kadının reis olmasından başka üçüncü bir seçenek olmadığına göre erkeğin aile reisi olmasında yadırganacak bir durum olmamalıdır."³⁹⁷

Buraya kadar, evli bir erkeğin kavvâm özelliği ve kavvâm olmasının sebeplerinden hareketle evin reisi olduğu değişik açılardan izah etmeye çalıştık. Buna meselenin kavramsal açıdan irdelenmesi de diyebiliriz. Bir de pratik hayata bakmakta yarar vardır. Müslüman kadınlar ve anneler bugün toplumun değişik kesimlerine kamu hizmeti sunmakta, kimi sanayi, kimi eğitim ve kimi de sağlık alanlarında çalışmaktadırlar. Bu durumda, "Eşi de kendisi gibi çalışan, sabah evden çıkıp akşam eve dönen Müslüman aile reisinin tutumunda bir değişikliği de beraberinde getirmeli midir?" sorusu akla gelmektedir.

Bu soruyu cevaplamaya Peygamberimiz(s.a.s.)'in hayatına bakarak başlamak yerinde olacaktır. Bilindiği üzere Peygamber Efendimiz, eşleri günümüzde olduğu gibi kamu hizmetinde çalışmadıkları halde, ev işlerinde onlara mümkün mertebe ve elinden geldiğince onlara yardımcı olmuştur. Allah Resulü'nün, hanımları kamu hizmetinde çalışmadıkları halde kendilerine yardım etmesi, günümüzde eşi çalışan ev reislerinin, eşlerine ev işlerinde destek olmaları gerektiğine dair önemli bir irşaddir. Burada Efendimizin "üsve-i hesene (güzel bir model) oluşu" bir kere daha ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle Müslüman ev reisleri de Efendimiz'den örnek almayı asla ihmal etmemelidirler.

Sanayileşmeyle birlikte şehirleşmenin ve dolayısıyla çekirdek tipi ailenin yaygınlaştığını göz önüne alırsak, çalışan Müslüman eşlerin birbirlerine karşı daha ziyade yardımcı ve destek olmaları gerektiği her türlü izahtan vârestedir. Bir ailede eşlerle birlikte toplam üç, dört veya en fazla beş kişi bir apartman dairesinde yaşamaktadır. Evde ne büyükanne ne de büyükbaba olmadığı gibi, -bugünkü bazı zengin aileler istisna edilirse- hizmetçi de bulunmamaktadır. Dolayısıyla günümüzde evin hanımı, işinden yorgun argın gelir gelmez evde akşam yemeği yapmaya koyulacaktır. Diğer yandan okula giden çocuk varsa onlar da annenin ilgi ve alakasını

---

³⁹⁷Hayri Kırbasoğlu, "*Kadın Konusunda Kuran'a Yöneltilen Eleştiriler*", İslami Araştırmalar, V, Sayı: 4, 273.

bekleyecektir. Küçük bebek varsa o da ciddi bir meşguliyettir anne için. İşte bu gibi durumlarda Müslüman aile reisinin sorumluluğu eskiye nazaran birkaç kat daha artmıştır. Evde yerine göre hem yemek hazırlanmasına yardımcı, hem de çocuklarla ilgilenme noktasında eşine destek olmalıdır. Aksi halde evin reisi akşam gelir gelmez televizyonun karşısına ayaklarını uzatarak geçer ve evde çocuklarla ilgilenmez, bütün işleri hanımına bırakırsa bu bir zulüm olur. Kısaca ev reisi, hanımı ister çalışsın ister çalışmasın ailesine ekonomik desteğin dışında fiziksel olarak da yardımcı olmalı ki evler mutluluk kokan birer "cennet köşesine" benzesin.

Aslında fazla söze ne gerek var, Efendimizin(s.a.v.) şu hadisini prensip kabul edebilse, günümüz Müslümanı ve insanları pek çok sorunu aşabilecektir

"İbn Ömer(r.a.) anlatıyor: "Hz. Peygamber(s.a.s.) şöyle buyurmuştur: *"Haberiniz olsun ki hepiniz çobansınız ve her biriniz idaresi altındakilerden sorumludur: Devlet başkanı olan kimse çobandır ve eli altındakilerden sorumludur. Erkek, ev halkının çobanıdır ve eli altındakilerden sorumludur. Kadın, evi ve çocuklarının çobanıdır ve ailesinden sorumludur. Hizmetçi, efendisinin malının çobanıdır ve ondan sorumludur. Haberiniz olsun, her biriniz birer çobansınız ve elinizin altındakilerden sorumlusunuz."*³⁹⁸ Yani modern dönemin insanı ve özellikle Müslümanı sorumluluk duygusunu geliştirmeye ve pratiğe dökmeye muhtaçtır. Velhasıl âdil bir görev dağılımının yapıldığı ve kişilerin görevlerine bağlı olduğu ve tarafların sorumluluklarını idrak ettiği bir aile, aradığımız ve özlediğimiz Müslüman aile tipidir.

3.2. EVİN REİSLİĞİ

3.2.1. Aile Reisinin Erkek Olması ve Kadının Kocasına İtaat Mecburiyeti

Türk aile hukuku da dâhil dünyanın birçok yerinde hâlâ geçerlilikte olduğu gibi, Kur'an'a göre de "aile reisi" erkektir. Bunun delili 4/Nisa suresinin 34.âyetindeki *"Erkekler kadınlar üzerinde hâkim ve âmirdirler"* ifadesidir. Ayrıca 2/Bakara suresinin 228.âyetinde *"Kadınların erkekler üzerinde hakları vardır"* ifadesinden sonra gelen *"Erkeklerin bir derece üstünlükleri vardır"* ifadesi de bu hukukî üstünlüğü ifade eder.

³⁹⁸Buhari, *Ahkâm* 1; Müslim, *İmâret*, 20.

“Yoksa şeref ve fazilet bakımından erkeğin kadından üstün olduğunu değil”³⁹⁹ “ iktibas ettiğimiz birinci âyetteki "amir" "hâkim" olarak çevrilen Arapça mübalağalı fail kalıbındaki "kavvâm" ön adı, kollayan, işlere iyi bakan, reis, idareci gibi anlamlara gelir.”⁴⁰⁰ Ayetin devamı erkeğin bu konumunu sağlayan iki farklı husustan bahseder. Birincisi, *"Allah'ın bazı insanları diğer bazılarından üstün (faddala) kılmasından"* ifadesidir ki “bu "üstünlüğün" ahlakî anlamda bir şeref ve fazilet üstünlüğü değil, erkeğin antropolojik yapısının sertlik, dayanıklılık, azim, sebat, direniş gibi yönlerden kadından üstün olması demektir.”⁴⁰¹ Nitekim insanlık tarihi boyunca ülkelerin ve yerleşim yerlerinin güvenliğini sağlayan ve bunun için gerekirse savaşan ordular hep erkeklerden oluşmuştur. Örneğin, Kur'an erkeklere şöyle seslenir: *"Size ne oluyor ki "Rabbimiz bizi halkı zalim olan bu yerden çıkar, katından bize bir sahip çıkan yardımcı gönder" diyen ihtiyar erkekler, kadınlar ve çocuklar uğrunda ve Allah yolunda savaşa çıkmıyorsunuz?"*⁴⁰²

Erkeğin "üstünlük" konumunu sağlayan diğer husus ise âyetin devamında şöyle zikredilir: *"Mallarından kadınlar için harcamalarından dolayı"* işte gelenekçi âlimlerle modernist Müslüman düşünürlerin ayrıldıkları nokta burda ortaya çıkar. “Gelenekçi yorumcular bu ifadenin ortaya koyduğu erkek egemen ekonomik yapının sonsuza dek süreceğine inandıkları için erkeğin aile içindeki egemenliğinin de (üstünlüğün amirliğin) devam edeceği kanaatindedirler. Hâlbuki bir modernist Müslüman düşünür bu cümlenin taşıdığı hükmün kısmen belli bir üretim biçiminin ve toplumsal yapının yansıması olduğu kanaatini taşıdığı için şöyle diyor: "şayet bir kadın maddî yönden mesela miras yoluyla veya çalışıp kazanmakla bağımsızlaşır ve evinin geçimine katkıda bulunursa erkeğin bu yönden olan üstünlüğü (hâkimiyeti, amirliği) o ölçüde azalır.”⁴⁰³ "Erkeğin 'önderliğini' (kavvam) açıklayıcı bu bilgiler (bahsettiğimiz iki husus) bu önderliğin belli bir aile yapısına bağlı olduğunu gözler önüne seriyor.”⁴⁰⁴

“Ayetin devamında kadının isyan etmesi (nuşûz) durumunda itaatin sağlanması için hafifçe tokatlamaya varan bir tür cezalandırmalar tavsiye ediliyor. Bu durumda iki

³⁹⁹Taberi, *age.*, II, 454; Zemahşeri, *Keşşaf*, I, 272; Yazır, *age.*, I, 1349.

⁴⁰⁰İbn Manzur, *Lisanu'l-Arab*, XII, 502.

⁴⁰¹Zemahşeri, *age.*, I, 505; Razi, *age.*, III, 316-317.

⁴⁰²Nisa, 4/75.

⁴⁰³Rahman, *age.*, 127.

⁴⁰⁴Garaudy, *age.*, 144.

sorun ortaya çıkıyor: Tokatlamaya varan cezalandırmayı gerektiren serkeşlik, karşı çıkma, isyan etme”⁴⁰⁵ anlamına gelen “Nüşûz'un hukukî alanı nedir? İkincisi ise, kadının kocasına itaat etmesi gereken kocanın hak buyruk ve tasarruf alanı nedir”?

Bu sorulara cevap verebilmek için "*Kadınların kocaları üzerinde olduğu gibi kocaların da kadınlar üzerinde hakkı vardır.*"⁴⁰⁶ Ayetindeki karşılıklı hakların somut içeriklerinin neler olduğunu bilmemiz gerekir, İslam hukukçularına göre karşılıklı hak ve ödevler özet olarak şöyledir:

- 1) Kocanın Zevcesine Karşı Ödevleri
  - a) İyi muamele
  - b) Eşit muamele
  - c) Zifafı gerçekleştirme
  - d) Birlikte oturma
- 2) Kocanın Zevcesi Üzerindeki Hakları
  - a) İkametgâh tesbit hakkı
  - b) Zevcesinin evden çıkışını kontrol hakkı
  - c) Zevcesinin eve ziyaretçi kabulünü yasaklama hakkı
  - d) Zevceyi birlikte seyahate götürme hakkı⁴⁰⁷
- 3) Kadının Kocaya Karşı Ödevleri
  - a) Kocaya itaat
  - b) Birlikte oturma
  - c) Özürü olmadıkça cinsi münasebetten kaçınmama
  - d) Kocaya sadakat evin ve eşin mallarını korumaya ihtimam göstermek.
- 4) Kadının Koca Üzerindeki Hakları
  - a) Kendine iyi muamele edilmesini istemek
  - b) Birden fazla evli ise gecelerin eşit paylaşımını istemek
  - c) Anne, baba ve yakın akrabayı ziyaret edebilmek.⁴⁰⁸

'Naşize'lik ancak yukarıdaki "kadının kocaya karşı ödevleri başlığı altındaki hususları yerine getirmediği, bir de kocanın kadına karşı olan haklarına karşı çıktığı

⁴⁰⁵İbn Manzur, *age.*, V, 418.

⁴⁰⁶Bakara, 2/228.

⁴⁰⁷Halil Cin, *İslam Ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*, Konya, 1998, 176 vd.

⁴⁰⁸Cin, *age.*, 182 vd.

zaman ortaya çıkar."⁴⁰⁹ “Nüşûz, kadının kocaya karşı ödevi olarak sayılan itaatin ortadan kalkmasıdır. Eğer erkek de Kadına karşı olan ödevlerini yerine getirmese Kur'an bu durumu da 'Nuşûz' olarak değerlendirir. Bu durumda yapılacak şey ise anlaşmaya çalışmaktır.”⁴¹⁰

Netice olarak şunu söyleyebiliriz ki erkeğin aile reisliği, üstünlüğü veya önderliği, onun ahlakî (şeref, fazilet) değerinden değil, antropolojik yapısının ve ekonomik yerinin oluşturduğu ehliyetinden kaynaklanır. Tarihsel ve toplumsal değişme neticesinde kadının eğitim seviyesinin yükseltilmesi ve ekonomik özgürlüğünü kazandığı oranda -ortadan kalkmamak üzere- erkeğin egemenliği, önderliği, üstünlüğü aşağıya doğru çekilebilir.

3.3. ERKEĞİN ÜSTÜNLÜĞÜ

Ayette erkeğe büyük bir sorumluluğun verilmesinin gerekçesi olarak gösterilen “**erkeklerin üstünlüğü**”, fazilet üstünlüğü değildir. Ayette belirtilen üstünlük, aile geçimini sağlama noktasındaki üstünlüktür. Yani, “erkek kuvvette, zorlukta, aile geçimini yerine getirmede kadından daha üstündür/daha kabiliyetlidir/daha dayanıklıdır demektir.” Kocaların eşlerine mehir vermek, evin masraflarını yüklenmek, aileyi geçindirmek gibi mali yükümlülükleri taşıyabilmeleri için bu farklı kabiliyetlere sahip olması kaçınılmazdır.

Fazilet üstünlüğü: İslam’da gerçek üstünlük, fazilet, kıymet ve değer üstünlüğüdür. Yoksa birçok hayvanın insanlardan güç kuvvet bakımından daha üstün olduğu bilinmektedir. Nitekim “*Allah katında en değerli/ en üstün olanınız Allah’a karşı en çok saygılı olanınızdır*”⁴¹¹ mealindeki ayette üstünlük şartı (erkeklik-kadınlık değil), Allah’a karşı gösterdikleri saygı olduğu ifade edilmiştir.

⁴⁰⁹Taberi, *age.*, V, 62; Zemahşeri, *age.*, I, 506; Yazır, *age.*, II, 1349.

⁴¹⁰Nisa, 4/128.

⁴¹¹Hucurat, 49/13.

3.4. ŞAHİTLİKTE İKİ KADIN BİR ERKEK

Kur'an'ın ilgili ifadesinin meali şöyledir:

“Erkeklerinizden iki şahit tutun. Eğer iki erkek bulunmazsa şahitlerden razı olacağınız bir erkek; biri unuttuğunda, şaşırduğunda diğeri ona hatırlatacak iki kadın olabilir.”⁴¹²

Klasik tefsir yazarlarından bazıları mali konularda bir erkeğe karşılık iki kadının şahitliğini erkeğin kadından üstünlüğü bağlamında değerlendirmişler. Bunlardan Beydavi, erkeğin kadından üstün olan özelliklerini sıraladığı maddeler arasında, iki kadına karşılık bir erkeğin şahitlik etmesini de saymaktadır.⁴¹³ İbn Kesir de bir erkeğe karşılık iki kadının şahitlik etmesini erkeğin ontolojik üstünlüğüne dayandırmaktadır. Ona göre; kadının akli noksan olduğundan iki kadın ancak bir erkek şahidin yerine kabul edilmiştir.⁴¹⁴

Çağdaş müfessirlerden Süleyman Ateş, bir erkeğe karşılık iki kadının şahitlik etmesinin kadını aşağılamak olmadığını, bunun kadının hassas bir varlık olması dolayısıyla ve kadının meşguliyetinin alış-veriş, ticaret vs. olmayıp ev işleri olması nedeniyle daha çok erkek işi olan bu konuların kadının unutabileceği düşünüldüğünden böyle bir uygulamanın takdir edildiğini belirtmektedir.⁴¹⁵ Celal Yıldırım ise, ilk bakışta haksızlık gibi görünen bu uygulamanın, kadının psikolojik yapısı incelendiğinde getirilen hukuki ölçünün çok isabetli olduğunun görüleceğini belirtmekte ve kadının psikolojik durumunu maddeler halinde sıralamaktadır. Gustave Le Bonun Kitleler Psikolojisi adlı kitabından da alıntılar yaparak kadının şahitliği meselesini izah etmeye çalışmaktadır.⁴¹⁶

Elmalılı Hamdi Yazır da bu konuda klasik müfessirlerden farklı bir yorum ortaya koyamamaktadır. Neden bir erkeğe karşılık iki kadın zikredildiği sorusuna cevap veren Yazır, kadının zabt kuvvetinin eksik ve unutma ihtimalinin yüksek olduğunu,

⁴¹²Bakara, 2/282.

⁴¹³Bkz., Beydavi, *Envaru't-Tenzil ve Esraru't-Tevil*, (Darul-Fikr, Beyrut 1996), II, 184.

⁴¹⁴İbn Kesir, *Hadislerle Kur'anı Kerim Tefsiri*, (Çev: Bedrettin Çetiner), Çağrı Yay., İstanbul, 1988, III, 1121-1122.

⁴¹⁵Süleyman Ateş, *Yüce Kur'anın Çağdaş Tefsiri*, I, 491.

⁴¹⁶Celal Yıldırım, *İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri*, II, 799-800.

kadının yaratılışında hassasiyetin baskın olduğunu bunun da kadının duygulanma ve etkilenmesine sebebiyet verdiğini, bu duygulanmanın da beraberinde unutmayı getirdiğini belirtmektedir. Ayrıca kadınlarda subjektifliğin baskın olması ve onların objektif olamaması, onların hayâ ve hicaplarının fazla olması onlara şahitlik yüklememeyi gerektirdiğini, kadınlara şahitliğin yüklenmesi onların tedirgin olmasına sebebiyet verdiğini, ayrıca onların erkekleşmesine neden olduğunu, bu nedenle de şahitliklerinin kabul olunmaması gerektiğini⁴¹⁷ ifade etmektedir.

Müfessir ve hukukçular bu ayette yer alan: “Eğer iki erkek yoksa razı olduğunuz şahitlerde bir erkek ve iki kadın şahitlik etsin” “ibaresine dayanarak kadının şahitliğini erkeğin şahitliğinin yarısına denk olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Oysaki Kur’an-ı Kerim’de şahitlik ile ilgili bütün ayetler incelendiğinde böyle bir sonuca varmanın yanlış olduğu ve kadın şahitliğinin erkek şahitliğine denk olduğu görülür.”⁴¹⁸

Klasik ve çağdaş müfessirlerin, kadının şahitliği ile ilgili mevcut görüş ve uygulamaları iyi niyetleriyle, durumu haklı sebeplere dayandırma ve kadının fitratıyla açıklamaktan ibarettir. Bu ifadeler mevcut uygulamaların kuru bir savunmasından ibaret olup ayet ve hadis delillerinden yoksundur. Bu nedenle zamanın ilerlemesiyle müfessirlerin ileri sürdüğü sebeplerin de ortadan kalktığı görülmektedir.

Günümüz itibariyle kadının, herhangi bir konuda şahitlik yapması ne onun haya ve hicabına ne de erkekleşmesine sebep olmamaktadır. Kadının subjektif olduğu ve objektif olamadığının da genel-geçerliği yoktur. Kadının erkeğe oranla daha duygusal ve merhametli olması onun hak ile batılı karıştıracak derecede değildir. Ayrıca günümüzdeki şahitliklerde kadın veya erkeklikten kaynaklanan bir problemin olmaması söylenenlerin ilmi değerden yoksun olduğunu göstermektedir. Nitekim Taberi de, hata yapmanın kadına mahsus olmadığını erkeklerinde hata yapabileceklerini belirterek, unutmama ve yanılmanın kadının cinsiyet kimliğinden kaynaklanan bir problem olmadığını fakat sosyal ve ekonomik hayat tecrübesinin yetersizliğinden kaynaklanan bir durum

---

⁴¹⁷Yazır, **age.**, II, 228-229.

⁴¹⁸Salih Akdemir, **agm.**, 249-258

olabileceğine dikkat çekmiştir.⁴¹⁹ Dolayısıyla kadının sosyal ve ekonomik hayattaki konumunun farklılaşmasıyla bu hükmün değişmesi mümkün olabilmektedir.

Diğer taraftan iki kadının şahitliğinin bir erkeğin şahitliğine eşit tutulması hiçbir zaman kadının erkeğin yarısına eşit olduğunu göstermez. Çünkü bu sadece şahitlik meselesinde her türlü teminatın bulunmasına önem verildiğinin bir göstergesidir.

3.5. ERKEKLERİN KADINLAR ÜZERİNDE İDARECİ OLUŞU

Nisa suresinin 34. âyeti, Kur'an'ın öngördüğü kadın-erkek ilişki modeline itiraz eden seküler modern zihniyetin ve feminizmden şu ya da bu ölçüde etkilenmiş Müslüman zihinlerin pek memnun kalmadığı önemli bir ilkeyi inşa eder:

"Erkekler, kadınların koruyup kollayıcılarıdır (kavvâm) dir. Çünkü Allah, insanların kimini kiminden üstün kılmıştır. Bir de erkekler kendi mallarından harcamakta (ve ailenin geçimini sağlamakta) dırlar. İyi kadınlar, itaatkârdırlar. Allah'ın (kendilerini) koruması sayesinde onlar da korurlar."⁴²⁰

Aslında, "kavvamlık" surenin başından beri öngördüğü ve sıraladığı hikmetli ilkeler çerçevesinde kabul edilebilir bir bağlama oturtmaktadır. İlâhî hikmet erkeği kadın üzerinde idareci ve gözetleyici tayin etmiştir. Bu ilâhî bir tayin ve görevlendirme olup erkeğe saltanat veya keyfi davranma hakkını, hele hele kadına zulüm veya haksızlık etme hakkını vermez; aksine, ilâhî emir ve ölçülerin gözetilmesi, adaletin sağlanması konusunda ona büyük bir sorumluluk yükler. Âyette, kavvamiyetin nedeni olarak zikredilen üstünlük de yaratılış ile hukukî emirler arasındaki düzenin ve uyumun tezahürüdür. Tekrar edecek olursak, erkek kadına bazı noktalarda üstün kılınmıştır ve bu üstünlük varoluşsal veya kulluk anlamında bir üstünlük olmayıp sosyal hayatın gerekleri çerçevesinde anlam kazanabilecek bir üstünlüktür. Keza, bu üstünlüğün ne kaynağı nede sorumluluklarının nasıl yerine getireceğini belirleyen erkeğin kendisi olmayıp, bu farklılığı öngören merci, yani Yaratıcı'dır. Dolayısıyla, daha büyük sorumluluğun omuzlarına yüklenmesi açısından erkek daha "zor" bir durumdadır. Günümüzde mevcut erkek şekli göz önüne alındığında, ayetin aynı zamanda modern

⁴¹⁹Talip Özdeş, *Kur'an ve Cinsiyet Ayrımcılığı*, Fecr Yay., Ankara 2005, 170.

⁴²⁰Nisa, 4/34.

dindar erkeği düştüğü yerden kalkmaya ve ailenin hakkıyla koruyucusu ve gözetleyicisi olmaya davet ettiği söylenmelidir

Âyetin devamında kadından erkeğe "itaat" isteyen ifade de aynı çerçevede düşünülmelidir. Kadın erkeğe itaat etmekle; ama kavvam olarak tayin edilmiş ve ilâhî hükümleri ve adaleti gözetmekle yükümlü erkeğe itaat etmekle yükümlüdür. En önemlisi, ilâhî bir emir gereği itaat etmek durumundadır! Tekrar etmek gerekirse, bu durum, erkeğin kadından daha fazla adaleti ve hakkaniyeti gözetken, ilâhî emir ve hükümleri uygulama noktasında daha fazla hassasiyet gösteren, ilâhî ve fitrî prensiple omuzlarına yüklenen kavvamiyet makamına lâyık olmaya çalışan bir "imam" olmasını gerektirir.

Aile, ancak karşılıklı iman ve kulluk bilinciyle, gerçek meyvelerini sonsuz hayatta vereceği bilinerek yaşandığında anlam ve hayatiyet kazanan bir alandır. Kadın veya erkeğin bu bilinçten uzak kalması durumunda, Bediüzzaman'ın şu özlü tesbit ve tavsiyesi gündeme gelir:

"Ne mutlu o kocaya ki, kadınının diyanetine bakıp taklit eder; refikasını hayat-ı ebediyede kaybetmemek için mütediyyin olur. Bahtiyardır o kadın ki, kocasının diyanetine bakıp 'Ebedî arkadaşımı kaybetmeyeyim.' diye takvâya girer. Veyl o erkeğe ki, salih kadınını ebedî kaybettirecek olan sefahete girer. Ne bedbahttır o kadın ki, müttakî kocasını taklit etmez, o mübarek ebedî arkadaşını kaybeder. Binler veyl o iki bedbaht zevc ve zevceye ki, birbirinin fıskını ve sefahetini taklit ediyorlar, birbirine ateşe atılmasında yardım ediyorlar."⁴²¹

Yukarıdaki cümleler, kadın ve erkeğin birbirine fitrî meylinin ve bu meyil sonucunda aile beraberliğini gerçekleştirmelerinin, dünyevî istek ve ihtiyaçlardan öte, Yaratıcılarını daha iyi tanımaya, kulluğa ve sonsuz hayata yönelik olduğunu ifade eder. Bu nedenledir ki, Bediüzzaman'ın, hayatlarını kulluk esasında birleştirebilecekleri bir koca bulamayan dindar hanımlara Hanımlar Rehberi'ndeki şu tavsiyesi çok ilgi çekici:

"Hemşirelerim, mahremce bu sözümü size söylüyorum: Maişet derdi için, serseri, ahlâksız, frenkmeşrep bir kocanın tahakkümü altına girmektense, fitratınızdaki

---

⁴²¹Risale-i Nur Külliyyatı, *Lem'alar*, 319.

iktisat ve kanaatle, köylü mâsum kadınların nafakalarını kendileri çıkarmak için çalışmaları nevinden kendinizi idareye çalışınız, satmaya çalışmayınız. Şayet size münasip olmayan bir erkek kısmet olsa, siz kısmetinize razı olunuz ve kanaat ediniz. İnşaallah, rızanız ve kanaatinizle oda ıslah olur. Yoksa şimdiki işittiğim gibi, mahkemelere boşanmak için müracaat edeceksiniz. Bu da, haysiyet-i İslâmiye ve şeref-i milliyemize yakışmaz."⁴²²

Bu tavsiye, modern zamanlarda Müslüman toplumlarda da yaygın hale gelen "ekonomik bağımsızlık" konusuna da görüş açısı kazandırmaktadır. Evet, kadın kulluğu ve âhireti için gerektiğinde ekonomik bağımsızlığını kazanabilmelidir; ama erkeklerle yarışmak ve rövanş almak için değil!

Bediüzzaman'ın eserlerinde sık sık dile getirdiği "Beşer zulmeder, kader adalet eder"⁴²³ şeklinde özetlenebilecek hakikat, kendisini tarih boyunca erkeklerin kadınlara reva gördüğü zulüm ve haksızlıkta gösterir. O açıdan, erkeğin kadın üzerindeki idareci tayin edilmesini ve itaat etmeyen kadına nasıl davranılacağını anlatan aynı ayetin sonundaki "*Allah çok yücedir ve çok büyüktür*"⁴²⁴ mealindeki cümlenin hikmetine bazı müfessirlerin getirdiği şu izah konumuz açısından dikkat çekicidir: Bu ifâdenin maksadı, kocaları hanımlarına zulmetmeleri konusunda tehdit etmektir. Bunun mânâsı,

"Her ne kadar kadınlar sizin zulmünüzü defetme hususunda zayıf, haklarını alma hususunda âciz iseler de, Allah Teâlâ yüce, kahir, büyük ve kadirdir. Onların haklarını sizden alır ve onlar için adaletini icra eder. Binaenaleyh onlardan daha güçlü kuvvetli ve derece bakımından daha yüksek olmanız sebebi ile aldanmayınız. Onlar size itaat ettiklerinde, daha güçlü ve kuvvetli olduğunuz için, onlara zulmetmeyiniz. Çünkü Allah da sizden yüce ve herşeyden büyüktür."⁴²⁵

Ki, erkekler rızayla ve kanaatle ilâhî ölçüye uyarak kadınlarla paylaşmak istemedikleri mirasın, o ölçüden daha fazlasını seküler modern hukukun zorlamasıyla paylaşmak zorunda kalmaları kaderin erkeklere bir çeşit adaleti olsa gerekir. Birkaç âyet

---

⁴²²Risale-i Nur Külliyyatı, **age.**, 319.

⁴²³Lem'alar, 2013, 643.

⁴²⁴Nisa, 4/34.

⁴²⁵Fahreddin Razi, Nisa suresi ilgili ayetin tefsiri.

sonra gelen "*Şüphesiz ki Allah, hiç kimseye zerre kadar zulm etmez*"⁴²⁶ hakikatı ise daha çok, başta seküler modernizmle zihinleri bulanık, dinî hükümlerin kendilerine adaletsiz davrandığını düşünen, kadınlara yönelik gibidir ve onları gerçek adaletin ilâhî adalet olduğuna şehadete davet etmektedir.

---

⁴²⁶ Nisa, 4/40.

SONUÇ

İlk insanın yaratılışı bahsi hem Tevrat'ta hem de Kur'an'ı Kerim'de geçen bir konu olup her iki kaynağa göre de farklılık arz ettiğini görmekteyiz. Tevrat'ta ilk insanın yaratılışı ile iki farklı rivâyet bulunmaktadır. Birinci rivayete göre ilk insan, yaratılışın altıncı gününde, diğer bütün varlıklar yaratıldıktan sonra, Tanrı'ya benzer bir surette, erkek ve dişi olarak yaratılmıştır. İkinci rivâyete göre ise, diğer varlıklardan önce, yerin toprağından yapılmış, daha sonra burnuna hayat nefesi üflenerek, canlı bir varlık olmuş, onun kaburga kemiğinden de eşi yaratılmıştır.

Kur'an'ı Kerim'e göre ilk insan olan Hz. Âdem'in yaratılışının diğer insanların ki gibi olmayıp farklı kanunlara tabi olduğu kesindir. Zira Âl-i İmrân Sûresi'nin elli dokuzuncu âyetinde *“Şüphesiz Allah katında (yaratılışları bakımından) İsa'nın durumu, Âdem'in durumu gibidir. O'nu topraktan yarattı. Sonra ona “ol” dedi. O da hemen oluverdi”* denilerek Yüce Allah'ın hikmeti gereği bu her iki peygamberin olağanüstü bir şekilde yaratıldıklarına işaret edilir.

Kur'an'ı Kerim'e göre Hz. Âdem topraktan yaratılmış ve bazı aşamalardan geçtikten sonra insan şeklini almıştır. Hz. Havva'nın ise kaburgadan yaratıldığını açıkça ortaya koyan bir ayet bulunmamakla beraber sahih hadis kitaplarında geçmektedir.

Günümüzde kadın konusu tartışılırken yapılan en büyük hatalardan biri de, kadın erkek eşitliği iddiasıdır. Fizyolojik ve psikolojik bakımından birbirinden farklı olan iki şeyi eşitlemek, artılarla eksileri toplamak gibidir. Oysaki birbirinden aynı anda değişik olan iki şey, aynı anda birbiriyle eşit olamaz. Dolayısıyla ne kadın erkeğin, ne de erkek kadının eşitidir. Ancak her birinin kendi görev alanında birbirlerine karşı üstünlükleri vardır. Bu bakımdan, önemli olan, eşitlik değil, her iki cinse de fizyolojisinin, psikolojik yapısının, aile ve toplum bütünlüğü içindeki işbölümünün gerektirdiği sorumluluğu vermektir.

İki kadının şahitliğinin bir erkeğin şahitliğine eşit kabul edilmesinin nedeni, birinin unutulması halinde diğerinin ona hatırlatmasıdır. Buna göre kadının insanlık ve değer açısından erkekten daha aşağıda tutulmuş gibi bir sonuç çıkarmak mümkün

değildir. Bu husus, tamamen unutma ve şaşırma ile ilgili olup adaletin yerini bulması amacına yöneliktir.

Kur'an kıssaları, her ne kadar geçmiş konuları ele alıyorsa da onlarla kastedilen hedef, geçmiş hakkında sadece bilgi edinmek değil, bu olaylardan ibret ve öğüt almaktır. Kasas Suresi'nin 7-13 âyetlerinde, Musa'nın annesinin kıssası, çocuklarını terbiye edecek olan annelerin hallerine her yönüyle özen göstermek gerektiğini ibretli bir üslup ile öğretmektedir. Emzikli anne hakkında Kur'ân'ı Kerim'in bu kadar üzerinde durması, toplum hayatında annelik rolünün ve sorumluluğunun öneminden kaynaklanmaktadır.

KAYNAKÇA

- Aclûnî**, İsmail b. Muhammed, *Keşfu'l-Hafâ*, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1988.
- Adler**, Alfred, *Çocuk Eğitimi*, (Çev. Kamuran Şipal) İstanbul, 2000.
- Ahfeş**, Said b. Mes'ad el-Belhî, *Meâni'l-Kur'ân*, (Thk. Abdülemîr Muhammed Emen el-Verd), Âlemü'l-Kütüb, Beyrut 1985.
- Ahmed** b. Hanbel, *Müsned*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1992.
- Akdemir**, Salih, *Tarih Boyunca ve Kur'an-ı Kerim'de Kadın*, İslami Araştırmalar, IV, İstanbul, 1991.
- Altuntaş**, Halil – **Şahin** Muzaffer, *Kur'ân-ı Kerim Meali*, Ankara, 2005.
- Âlûsî**, Mahmud Şükrü, *Bulûğu'l-Ereb fî Ma'rifeti Ahvali'l-Arab*, Beyrut, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye.
- Âmidî**, Ebü'l-Hasan Seyfeddin Ali b. Muhammed b. Sâlim, *el-İhkâm fî Usûli'l-Ahkâm*, (Thk. Seyyid Cemili), Beyrut 1983.
- Arık**, Selim, *Sünette Nikah, Mehir, Çeyiz ve Düğün, Farklı Açılardan Kadın ve Aile*, İzmir, 2005.
- Atabek**, Erdal, *Büyükler ve Tavşanlar*, İstanbul, trs.
- Atay** Hüseyin - **Kutluay** Yaşar, *Kur'ânı Kerim Ve Türkçe Meali*, Ajans Türk Mat., Ankara, 1973.
- Ateş**, Süleyman, *Yüce Kur'ân'ın Çağdaş Tefsiri*, İstanbul, 1989.
- Bardakoğlu**, Ali, *"Hidane" Dia*, İstanbul, 1998.
- Bayraktutan**, Osman, *Kur'an Tarihi Bağlamında Kadının Rolü*, Iğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Uluslararası İslam ve Kadın Çalıştayı, 2018.
- Bilgin**, Beyza, *İslam ve Çocuk*, Ankara, 2004.

Carullah, Musa, *Hatun*, (Haz. Mehmet Görmez) Ankara, 1999.

Cin, Halil, *İslam Ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*, Konya, 1998.

Cüceloğlu, Doğan, *İnsan Ve Davranışı*, İstanbul, 1998.

Dalgın, Nihat, *Kadın ve Erkeğin Şahitliği ile İlgili Naslardaki Düzenlemelerin İslam Hukukuna Yansımaları Üzerine Değerlendirme*, Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi, V-1, 2005.

Derveze, İzzet, *et-Tefsirul Hadis*, (Çev. Ahmet Çelen) İstanbul, 1998.

Dodson, Fitzhugh, *Çocuk Yaşken Eğilir*, (Çev. Seçkin Selvi) İstanbul, 1997.

Doğrul, Ömer Rıza, *Tanrı Buyruğu*, Ahmet Halid Kitabevi, İstanbul, 1947.

Duman, Zeki, *Beyanül-Hak*, Ankara, 2006.

Ebu Abdillah Muhamed B. Ahmed B. Ebibekir, *El-Cami Li Ahkamil - Kur'an*, (Çev. M. Beşir Eryarsoy), İstanbul, 2000.

Ebû Dâvûd, Süleymân b. Eş'as, *Sünenü Ebû Dâvûd I-II*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1992.

El-Behiy, Muhammed, *İnanç ve amelde Kur'an-i Kavramlar, Yöneliş Yayınları, İstanbul*.

er-Râzî, Fahreddîn Muhammed b. Ömer b. Huseyn, *el-Mahsûl fi İlmi Usûli'l-Fıkh*, (Thk. T. Cabir Feyyad Ulvani), Risale Yayınları, Beyrut 1992.

er-Râzî, Fahrüddin, *Mefâtihu'l-Ğayb*, 1.bsk., (I-XXIII), Matbaatü'l-Behiyeti'l-Mısıriyye, Kahire tsz.

Erich, From, *Sevme Sanatı*, (Çev. Yurdanur Salman), İstanbul, trs.

Esed, Muhammed, *Kur'an Mesajı Meal-Tefsir*, (Çev. Cahit Koytak) İstanbul, 1999.

eş-Şâfiî, Muhammed b. İdrîs, *er-Risâle*, (Şerh ve Thk. Abdurrahman Umayrâ), Âlemü'l-kütüb, Beyrut 1989.

Etöz, Abdulkadir, *İslam'da Kadının Değeri ve Psikolojisi, (İslam'da Çocuk Terbiyesi ve Aile)* Ensar Neşriyat, II, İstanbul 1996.

ez-Zerkeşî, Bedreddin Muhammed b. Abdillah, *el- Burhan fî Ulûmi'l-Kur'an I-IV*, (Thk. Ebû'l-Fadl ed-Dimyâti), Dâru'l-Hadis, Kahire 2006.

Fazlur Rahman, *İslâmi Yenilemeler Makaleler*, (Çev. Adil Çiftçi) Ankara, 2000.

Fîrûzâbâdî, Muhammed b. Ya'kub, *Tenvîru'l-Mikbâs*, Beyrut trz.,

Garaudy, Roger, *İslam ve İnsanın Geleceği*, İstanbul,1991.

Geçit, Mehmet Salih, *Kur'an'daki Kadın İle İlgili Ayetleri Değerlendirme Usul ve Düşülen Hatalar, Iğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Uluslararası İslam ve Kadın Çalıştayı*, 2018.

Gordon, Thomas, *Etkili Anababa Eğitimi*, (Çev. Emel Aksoy) İstanbul, 2000.

Hamidullah, Muhammed, *İslâm Peygamberi*, (Çev. Salih Tuğ) I, Ankara, 2003.

Hatemi, Hüseyin, *İlahi Hikmette Kadın*, İstanbul, 2000.

Hatipoğlu, Mehmet Said, *Müslüman Kültürü Üzerine*, Ankara, 2004.

Hökelekli, Hayati, "Çocuk", Dia, İstanbul, 1993.

İbn Atıyye, Abdülhak b. Ebûbekir b. Abdulmelik, *el-Muharraru'l-Vecîz fî Tefsîri'l-Kitâbi'l-Azîz I-XVI*, (Thk. Abdüsselâm Abdüşşâfi Muhammed), Darü'l-Kütübil-İlmiyye, Beyrut 2001.

İbn Hişam, Ebu Muhammed el Melik bin Hişam el-Meafiri, *es-Siretu'n Nebeviyye*, (tah. M Abdu'l Kutub, M. Ed-Dalibalta), 3. Baskı, Beyrut 1995.

İbn Hişam, *es-Sîretu'n-Nebeviyye*, thk. Mustafaes-Sakâ, İbrahim el-Ebyârî, Abdu'l-Hâfız Şelebî, *Turâsu'l-İslâmî*, trs.

İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ İsmail b. Ömer, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, (Thk. Muhammed İbrahim Bennâ vd.), Dâru Kahraman, İstanbul 1984.

İbn Kesir, Ebu'l-Fida İsmail, *Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1993.

İbn Kesir, Hadislerrle Kur'an Tefsiri, X1, 6263.

İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî, *es-Sünen*, (Thk. M. Fuâd Abdülbâkî), İstanbul 1992.

İbn Manzûr, Muhammed b. Mukrem, *Lisânü'l-Arabî-XV*, Beyrut 1374.

İkbal, Muhammed, *İslam'da Dinî Düşüncenin Yeniden Doğuşu* (çev. Ahmed Asrar), İstanbul 1984.

İsfahan, Rağîb, *Müfredatü Elfazil-Kur'an*,(Thk. Safvan Adnan Davud) Dimeşk, 1992.

İzmirli, İsmail Hakkı, *Yeni İlm-i Kelam*, Ankara 1981.

İzutsu, Toshihika, *Kur'an'da Dini ve Ahlaki Kavramlar*, (Çev. Selahattin Ayaz) İstanbul, 1997.

Kasapoğlu, Abdurrahman, “*Kur'an'a Göre Çocuklar Arasında Cinsiyet Ayrımcılığı*”, İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 10:1 (2005).

Kara, Necati, *Kur'ân'a Göre Hz. Musa, Firavun Ve Yahudiler*, İstanbul, 1991.

Karaman, Hayrettin Ve Bşk. *Kur'ân Yolu*, Ankara, 2003.

Karaman, Hayrettin, *Kadının Şahitliği, Örtünmesi ve Kamu Görevi*, İslami Araştırmalar Dergisi, V-4, İstanbul, 1991.

Kırbaçoğlu, Hayri, "*Kadın Konusunda Kuran'a Yöneltilen Eleştiriler*", İslami Araştırmalar İstanbul, 1991.

Kılıç, Recep, *Ayet ve Hadislerin Işığında İnsan ve Ahlak*, Ankara, 2005.

Kutub, Muhammed, *Çağdaş Fikir Akımları*, (Çev. M. Beşir Eryarsoy) İstanbul, 1989.

Kutub, Seyyid, *Fızılâl-il-Kur'ân*, (Çev. Emin Saraç, İ. Hakkı Şengüler), İstanbul, 1968.

Kutub, Seyyid, *Kadın ve Aile*, (Çev. Halit Yılmaz), Erzurum, 1994.

Kutub, Seyyid, *Kur'an'ın Gölgesinde Kadın*, İstanbul, 1995.

Mahmut, Abdulhalim, *Müslüman Kadının Şahsiyeti, Kültür ve Daveti*, İstanbul, 1996.

Mevdudi, Ebul Ala, *Tefhimul Kur'an*, (Çev. Heyet) İstanbul, 1996.

Muslim, b. el-Haccâc, Ebü'l Hüseyin el-Kureyşî en-Nisâbûrî, *Sahîhu'l-Müslim I-V*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1992.

Müslim, Ebu'l-Hüseyin B.El-Haccac, *Sahih-İ Müslim*, İstanbul, 1980.

Nevevi, Muhyiddin, *Riyâzü's Sâlihîn Tercemesi*, (Çev. Kıvamüddin Burslan Ve Bşk.), Ankara, 1993.

Nesai, Ebu Abdirrahman Ahmed b. Şuayb, *Sünen*, İstanbul, 1981.

Nasr, Seyyid Hüseyin, *İslamda Düşünce ve Hayat*, (Çev. Fatih Tatlılıoğlu) İstanbul, 1981.

Okiç, Tayyib "*İslâmiyette Kadının Eğitim Ve Öğretimi*", *İslâm'da Kadın Hakları*, Ankara, 1979.

Öz, İlkin, *Çocuk Olmak*, Ankara, 1997.

Özdeş, Talip, *Kur'an ve Cinsiyet Ayrımcılığı*, Fecr Yay., Ankara 2005.

- Öztürk**, Yaşar Nuri, *Kur'an'daki İslam*, İstanbul, 1997.
- Pazarbaşı**, Erdoğan, *Kur'an ve Medeniyet*, İstanbul 1996.
- Râğıb**, El-İsfahânî, Hüseyin İbn Muhammed, *El-Müfredât Fî Ğarîbi'l-Kur'ân*, Kahraman Yay., İstanbul, 1986.
- Rıza**, Muhammed Reşid, *Hukukun Nisai fil İslami*, Beyrut, 1984.
- Sâbûnî**, Muhammed Ali, *Kur'an-ı Kerim'in Ahkam Tefsiri*, Şamil Yay., İstanbul 1989.
- Sâlim**, Abdulaziz es-Seyyid, *Târîhu'l Arab fî Âsri'l-Cahiliyye*, Beyrut: Dâru'n-Nahdati'l-'Arabiyye, trs.
- Savaş**, Rıza, *Hz. Muhammed Devrinde Kadın*, İstanbul, 2004.
- Schleifer**, Aliah, *İslam'da Annelik*, (Çev. Abdullah Zerrar Cengiz) İstanbul, 2004.
- Seyyid**, Muhammed, *Kur'ân Ve Sünette Annelik*, (Çev. Yusuf Ertuğrul) Konya, 1992.
- Suyûtî**, Celâlüddîn Abdurrahman b. Ebî Bekir, *el-İtkân fî Ulûmi'l-Kur'ân*, (I-II), Dâru İbn Kesir, Beyrut 1993.
- Suyuti**, Celaleddin Abdurrahman b. Ebî Bekir, *Ed-Durrul Mensur fî Tefsiril Mesur*, Darul Kitabil İlmiyye, Beyrut 2000.
- Sıbai**, Mustafa, *Kadının Yeri*, (Çev. Abdullah Yalçın-Mehmet Yolcu) İstanbul, 1998.
- Sıddık**, Mazharuddin, *İslam Dünyasında Modernist Düşünce*, (Çev. Göksel Korkmaz), İstanbul, 1990.
- Şahinalp**, Mehmet Vehbi, *Vasat Ümmet Örneği*, Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Yıl: 19, Sayı : 31, Şanlıurfa 2014.

Şentut, Halid Ahmed, *İslam'da Kız Çocuklarının Eğitimi*, (Çev. Dursun Küçükaltacıoğlu) İstanbul, 1996.

Şevkanî, Muhammed b. Ali b. Muhammed, *Fethu'l Kadîr*, Mısır 1964.

Taberî, Ebû Ali Fazl b. Hasan, *Mecmâ'u'l-Beyân fî Tefsîri'l-Kur'ân 1-6*, Dârü'l-mâ'rife, Beyrut 1986.

Taberî, Ebû Câfer Muhammed b. Cerîr, *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'an I-XXX*, 3. bsk., Dârü'l-kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1968.

Tarhan, Nevzat, *Kadın Psikolojisi*, İstanbul, 2005.

Tirmizî, Muhammed b. İsâ, *Sünenü Tirmizî I-V*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1992.

Topaloğlu, Bekir, *İslamda Kadın*, İstanbul, trs.

Tuksal, Hidayet Şefkatli, *Kadın Karşısı Söylemin İslam Geleneğindeki İzdüşümleri*, Ankara, 2000.

Yavuzer, Haluk, *Çocuk Psikolojisi*, İstanbul, 1996.

Yavuz, Yunus Vehbi, *Kur'an'da Kadın Hak ve Özgürlüğü*, Bayrak Yayınları, İstanbul 1999.

Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, İstanbul 1960.

Zebîdî, Zeynu'd-Dîn Ahmed b. Ahmed b. Abdi'l-Letîf, *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi I-XII*, (Çev. Ahmed Nâim-K. Mîras), Ankara 1961.

Zeccâc, Ebû İshak İbrahim b. es-Serrî, *Me'âni'l-Kur'ân ve İ'râbuh I-V*, (Nşr. Abdülcélil Abduh Şelebî), Âlemü'l-Kütüb, Beyrut 1988.

Zemahşeri, Ebû'l-Kâsım Mahmud b. Ömer, *el-Keşşâf an Hakâiki Ğavâmidî't-Tenzîl ve Uyûni'l fî Vucûhi't-Te'vîl I-IV*, Dâru İhya't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut 1997.